

ZBIÓR
ARTYKUŁÓW NAUKOWYCH

EAST EUROPEAN CONFERENCE

Poznan (PL)

29.11.2016 - 30.11.2016

U.D.C. 72+7+7.072+61+082

B.B.C. 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Zbiór artykułów naukowych.

Z 40 Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej " East European Conference" (29.11.2016 - 30.11.2016) - Warszawa:

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. - 96 str.

ISBN: 978-83-65608-23-9

Wszelkie prawa zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów. Pisownia oryginalna jest zachowana. Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour». Obowiązkowym jest odniesienie do zbioru.

nakład: 50 egz.

"Diamond trading tour" © Warszawa 2016

ISBN: 978-83-65608-23-9

WSPÓŁORGANIZATORZY:

Virtual Training Centre "Pedagog of the 21st Century"
Global Management Journal

KOMITET ORGANIZACYJNY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

A. Murza, (Zastępca Przewodniczącego), MBA, Ukraina;

A. Горохов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, Россия;

A. Kasprzyk, Dr, PWSZ im. prof. S.Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Polska;

A. Malovycho, dr, EU Business University, Berlin – London – Paris - Poznań, EU;

L. Nechaeva, PhD, Instytut PNPu im. K.D. Ushinskogo, Ukraina;

M. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, Россия;

S. Seregina, independent trainer and consultant, Netherlands;

M. Stych, dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

A. Tsimayeu, PhD, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, Belarus;

J. Turlukowski, dr, Uniwersytet Warszawski, Polska.

KOMITET NAUKOWY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

С. Беленцов, д.п.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;

Z. Čekerevac, Dr., full professor, "Union - Nikola Tesla" University Belgrade, Serbia;

Р.Латыпов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), Россия;

И. Лемешевский, д.э.н., профессор, Белорусский государственный университет, Беларусь;

J. Rotko, dr. hab, profesor, Instytut Nauk Prawnych PAN, Polska;

T. Szulc, dr. hab, profesor, Uniwersytet Łódzki, Polska;

Е. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы.

1. Панасюк І.В., Томільцева А.І., Скідан В.В., Зуб Л.М.	6
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КОМПЕНСАТОРНИХ ЗАХОДІВ УПО- РЯДКУВАННЯ ВОДООХОРОННИХ ЗОН МІСЬКИХ ВОДОЙМ	
2. Романенкова Ю.В.	17
АРТ-ПРОСТРАНСТВО СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ: СИНДРОМ «УХОДЯЩЕЙ НАТУРЫ»	
3. Чергеев А.	20
ФЕНОМЕН ОЛЬГИ ШАПОВАЛОВОЙ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ КРЫМА	
4. Назаренко І. М.	26
ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОЕКТУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГО- ТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	
5. Piatnytska-Pozdnyakova I. S.	30
THE ANALYSIS OF THE MUSICAL TEXT FROM THE STANDPOINT OF SEMIOTIC APPROACH	
6. Кормакова Т. Л.	34
ЛІТЕРАТУРНА СПАДЩИНА БОРИСА ГРІНЧЕНКА В ІНТЕРПРЕТА- ЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА	
7. Затовский Б. О.	46
РЕВОЛЮЦИОННЫЕ СОБЫТИЯ В ПОЛЬШЕ В 1905 Г. ПО МАТЕРИА- ЛАМ РОССИЙСКОЙ ЛИБЕРАЛЬНОЙ ПЕРИОДИКИ	
8. Фоменко Е.А.	49
ЭВАКУАЦИЯ НАСЕЛЕНИЯ СТАЛИНГРАДА В АВГУСТЕ 1942 ГОДА	
9. Король Г.М., Малярська Н.В.	52
ЦИРКАДАННІ РИТМИ У ПРАЦЮЮЧИХ НА БЕЗПЕРЕРВНОМУ ВИ- РОБНИЦТВІ	
10. Хоржевська І.М.	58
ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ ФОРМУЮЧІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ПРАВО- ОХОРОНЦЯ	
11. Юдіна Н. О.	60
ЕМПАТІЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
12. Райлянова В. Э.	64
ПРЕПОДАВАНІЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В МЛАДШЕЙ ШКОЛЕ: КЛЮЧЕВЫЕ ФАКТОРЫ	

13. Гаврилюк Т.В.	66
ХРИСТІЯНСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ В ЕПОХУ «КІНЦЯ МЕТАФІЗИКИ»	
14. Riabchenko V.I.	73
THE PROBLEM OF DEMARCATTION BETWEEN THE EUROPEAN VALUES AND NEO-COLONIAL AMBITIONS OF RUSSIA	
15. Balinchenko S.	78
COMMUNICATIVE SELF-IMAGE TRANSFORMATION AS A FORM OF OTHERNESS SHIFT	
16. Рідченко Л. О.	81
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІРТУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	
17. Стукалова Т. Г.	85
ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	
18. Несправа М. В.	88
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИРОДУ ЛЮДИНИ ЗА А.БАДЬЮ	
19. Скорченко О., Цирульнікова В.	92
ВИННІ БОЧКИ, ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ГОТЕЛЮ ЗАСІБ РОЗМІЩЕННЯ	

Панасюк І.В.

Доктор технічних наук, професор
Київський національний університет технологій та дизайну

Томільцева А.І.

Кандидат технічних наук, доцент
Київський національний університет технологій та дизайну

Скідан В.В.

Кандидат технічних наук, доцент
Київський національний університет технологій та дизайну

Зуб Л.М.

Кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії охорони
та відтворення біорізноманіття ДУ
«Інститут еволюційної екології НАН України»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КОМПЕНСАТОРНИХ ЗАХОДІВ УПОРЯДКУВАННЯ ВОДООХОРОННИХ ЗОН МІСЬКИХ ВОДОЙМ

В статті наведено результати досліджень стану водних об'єктів системи озер «Опечень» м. Києва та запропоновані методологічні основи компенсаторних заходів упорядкування водоохоронних зон міських водойм.

Ключові слова: компенсаторні заходи, міські водойми, водоохоронні заходи, система озер «Опечень».

Урбанізація, яка інтенсивно розвивається у всьому світі, веде до посилення впливу міст та їхньої інфраструктури на навколишнє природне середовище. Розбудова будь-якого міста, особливо такого великого, яким є Київ, супроводжується швидким та інтенсивним формуванням антропогенних ландшафтів, стан яких далекий від стану екологічної рівноваги. На даний час вплив урбанізованих територій – це одна з найбільш глибоких та комплексних форм антропогенного впливу на природні об'єкти [1].

Гіперактивний розвиток інфраструктури м. Києва не дає надії на послаблення антропогенного навантаження насамперед на водні об'єкти, потребуючи нових досліджень, направлених на пошуки мінімізації антропогенного впливу на гідроекосистеми. Сучасний стан малих водойм міста викликає серйозне занепокоєння: багато з них зазнають значного антропогенного забруднення шляхом впливу стічних вод, надмірного рекреаційного навантаження, засмічення. Численні водойми міста сьогодні руйнуються внаслідок забудови, а прибережні смуги захаращені несанкціонованими звалищами побутових та будівельних відходів. Зростаєчє нерегульо-

ване антропогенне (техногенне та рекреаційне) навантаження є однією з головних об'єктивних причин виникнення біологічного забруднення [2]. Частина природних водойм мегаполісу в результаті перебудови людиною суттєво змінила свій характер, що характеризує їх, відповідно до Рамкової Директиви ЄС з водної політики [3], як істотно змінені водні об'єкти.

В умовах міського середовища водойми окрім ряду господарчих, виконують цілу низку важливих соціальних та екологічних функцій: формують рекреаційний потенціал, несуть естетичне навантаження та, в умовах трансформованого урбосередовища, стають резерватами біотичного різноманіття. Для забезпечення підтримання необхідного рівня середовища життєдіяльності міського населення, експлуатація водних об'єктів має базуватися на виробничо-екологічних принципах, включаючи як превентивні підходи запобігання шкідливих впливів міста на гідроекосистеми, так і компенсаторні заходи відшкодування втрачених природних функцій і властивостей.

Поряд із забезпеченням продовольчих і соціально-комунальних послуг, для нормального існування значної кількості людей в умовах обмеженого простору міст, необхідно підтримувати певний рівень якості довкілля. Важливими в рішенні даної проблеми є збереження та підтримання в межах урболандшафтів природних та наближених до них комплексів, що забезпечать не лише прийнятні показники якості повітря та води, а й необхідний естетичний та рекреаційний потенціал.

Розглядаючи наведену проблему на прикладі м. Києва слід зазначити, що Київ – мегаполіс, що виділяється багатством та різноманіттям «зелених» і «блакитних» зон, площа яких нараховує тисячі гектарів. Історичне розташування на місцевості зі складним рельєфом, значні площі незручних для забудови територій, особливості міського планування сприяли збереженню у межах урбокомплексу численних природних ландшафтів із багатим рослинним і тваринним світом. Вирізняють Київ й численні водойми в його межах, лише озер і ставків тут нараховується більше 400 [4].

Серед водойм і водотоків міста переважають рештки раніше численних водойм дніпровської заплави та малих річок-приток Дніпра, відомих ще за літописними джерелами. Сьогодні вони частково або повністю трансформовані в результаті людської діяльності, проте є невід'ємним компонентом міського ландшафту, кондиціонують міське середовище та мають важливе рекреаційне значення. Разом з тим, водойми міста (як природні, так і штучні), є резерватами численних видів флори та фауни водно-болотного комплексу серед антропогенно зміненого ландшафту. Складаючи собою єдиний ландшафтний комплекс з Дніпром та його островами, водойми міста формують унікальний екологічний коридор, що є міграційним шляхом численним видам представникам фауни через урбаністичні ландшафти. Отже, надзвичайно важливим є підтримання функціонування екосистем міських водойм в умовах, наближених до природних. Для втілення даного постулату в життя необхідним є розроблення комплексу науково обґрунтованих еколого-інженерних заходів впорядкування прилеглих територій у межах їх водоохоронних зон, спрямованих на компенсацію впливу урбокомплексу на екосистеми водойм.

Враховуючи той факт, що напротязі останніх років науково обґрунтовані роботи щодо підтримання належної якості екосистем київських водойм не проводилися, а антропогенне навантаження продовжує посилюватись, в перспективі слід очікувати погіршення екологічної ситуації навіть у відносно благополучних водоймах,

яке виразиться у зменшенні біорізноманіття на всіх рівнях, втраті продукційних характеристик екосистеми і здатності до самоочищення. Наукові праці в цьому плані мають несистематичний розрізнений характер. Систематизація й аналіз накопиченого досвіду розробки системи моніторингу й обґрунтування доцільності його застосування в широкому спектрі наукових і практичних робіт з охорони водних об'єктів лишаються наразі актуальним завданням.

Саме тому пошуки та розробка наукових основ охорони природного різноманіття водних та коловодних екосистем в умовах урболандшафту сьогодні є надзвичайно актуальним.

Аналіз літературних даних і постановка проблеми

У світовій практиці, після конференції в Ріо-де-Жанейро (1993 рік), формується новий підхід до використання біологічних ресурсів Землі. До глобальних екологічних проблем сучасності належить зменшення біотичного різноманіття, забезпечення його збереження є пріоритетним на всіх напрямках господарської діяльності, у тому числі – й розвитку міст. Саме тому необхідними є роботи, спрямовані на розроблення системи компенсаторних заходів щодо елімінації небезпечних антропогенних впливів (виробництва, комунального господарювання, надмірного рекреаційного навантаження) на водні об'єкти в умовах урболандшафту та підтримання біотичного різноманіття й прийнятної для рекреації якості води.

Останнім часом в Україні досягнуто певних успіхів в розробці методичної бази екологічної оцінки стану водних об'єктів та прилеглих територій [5,6], проте оцінка екологічного стану водних та коловодних екосистем за біотичною складовою все ще не є пріоритетною у порівнянні з іншими методами (зокрема, хімічними) [7], як того вимагає, наприклад Водна Рамочна Деректива ЄС 2000/60, що прийнята у країнах Європейської спільноти [3]. Саме тому все більшого розвитку набувають ідеї екологічного моніторингу в умовах урболандшафту [8,9].

Особливо актуальними є питання ведення екологічного моніторингу гідроекосистем для Києва. Водні об'єкти на території міста займають 6,7 тис. га, або 8,0 %. [4]. З них річки та струмки становлять 5,1 тис.га, озера – 0,9 тис. га, канали та колектори – 0,06тис.га, ставки – 0,19 тис.га, штучні водосховища – 0,4 тис.га. На території міста Києва розташовано 422 водойми різного типу, місцевого значення – 269, з них 38 штучних водойм, тому числі – 6 технічних Це озера, системи ставків, малі ріки, а також р. Дніпро, яка нижче м. Києва утворює Канівське водосховище. Сьогодні в межах міських водно-болотних природних комплексів створено 11 об'єктів ПЗФ державного та місцевого значення [10]. Для кожної водойми характерні свої гідрологічні характеристики, особливості біотичного різноманіття водної та коловодної флори і фауни, а також антропогенне навантаження різного ступеня інтенсивності.

Наявність такої кількості водних природних об'єктів в межах міста, навіть без урахування верхньої частини Канівського водосховища, значною мірою впливає на формування сприятливого мікроклімату в багатьох його районах, є місцями відпочинку населення і, таким чином, є оздоровчим фактором для населення.

Таблиця 1.

Морфометричні параметри водойм, що досліджувалися

Водойма	Ширина, м	Довжина, м	Площа, га	Середня глибина, м
Мінське	72-86	862	7,4	12
Опечень	70-120	1065	10,7	10
Пташине	60-80	125	0,9	7
Андріївське	95-195	520	19,6	11
Кирилівське	110-380	760	18,7	12
Йорданське	78-260	770	15,3	15
Редькіне	80-400	1400	40,8	8
Вербне	60-240	1060	16,4	14

використанням загальноприйнятих гідробіологічних, фізико-хімічних та біоіндикаційних методик [6, 13, 14];

- оцінки трансформації природних комплексів водозбірних територій та стану водоохоронних зон, аналіз проектної та інженерно-технічної документації [15];
- розробка заходів біо-інженерного впорядкування водоохоронних територій [16] тощо.

За модельні об'єкти були обрані водойми, розташовані в Оболонському районі міста, а саме шість водойм системи «Опечень» (озера Мінське, Опечень, Пташине, Андріївське, Кирилівське, Йорданське), та озера-кар'єри Редькіне і Вербне (рисунок).

Озера «Опечень» – система водойм, розташована у західній частині району Оболонь, передбачена для акумуляції дощового, талого та підземного стоку нагріної частини міста у процесі проходження високих паводків на р. Дніпро та служить для пониження рівня ґрунтових вод на прилеглий території. Дані водойми є залишками заплавної гідрологічного комплексу літописної р. Почайна, проте сьогодні вони повністю втратили функцію заплавної водойми і представляють собою каскад водойм кар'єрного типу, що фактично, виконує роль колектора, що перехоплює поверхневий стік з площі 6,0 тис. га. Після проходження каскаду вода за обвідний канал потрапляє через затоку Волковата до р. Дніпро. У середній частині обвідний канал має регулюючий затвір, що забезпечує стабільність коливань рівня води в озерах, особливо в період повеней.

Морфометричні показники водойм (табл. 1) характерні для озерної котловини, а її взаємозв'язок з навколишнім рельєфом зумовлює гідрологічні, гідрохімічні та біологічні процеси у водоймі.

Досліджені водойми мають глибину до 15 м; площі водойм займають від 7,4 га (оз. Мінське) до 45,0 га (оз. Редькіне). Всі озера мають видовжену форму завдовжки від 520 м (оз. Пташине) до 1400 м (оз. Редькіне); ширину – від 70 м (оз. Опечень) до 250 м (оз. Богатирське та Йорданське). Усі водойми характеризуються незначною часткою мілководних ділянок та середніми глибинами 7-10 м [26]. У більшості озер бери піщані, пологі (за виключенням правого берега оз. Йорданське, який було піднято за рахунок будівництва шосейної дороги. Берегова лінія слабо звивиста, водойми малопроточні, маю приток поверхневих і ґрунтових вод, а також за рахунок водовпуску із озер, що росташовані вище каскадом. У випадку оз. Кирилівського приток

води відбувається також за рахунок каналізованої р. Сирець. Стік здійснюється шляхом фільтрації в ложе та водовипускання в нижнє озеро. Озеро Вербне – безстічне. Крупні озера (Редькіно, Кирилівське, Йорданське) завдяки розташуванню на відкритих ділянках відзначаються активним вітровим перемішуванням водних мас [17].

Обрані як модельні для досліджень водойми є типовими представниками міських водойм, на яких обладнано рекреаційні зони, розташовано стихійні неорганізовані пляжі, наявне досить інтенсивне аматорське рибальство; більшість прибережних ділянок озер є селітебними. Усі вони в тій чи іншій мірі зазнають антропогенного впливу, що визначає структурні особливості гідроекосистем та якість води в них. Основними джерелами забруднення водойм є поверхневий стік (у т. ч. від розташованих поряд автострад та промислових об'єктів), а також р. Сирець, що приймає стічні води низки промислових підприємств.

Результати досліджень

Показник мінералізації води у водоймах, що досліджувалися, становить, у середньому, 516 – 530 мг/дм³, що майже вдвічі перевищує її величину, що зазвичай спостерігається у р. Дніпро, а концентрація хлоридів досягає 111,0 – 123,0 мг/дм³. Вміст сульфатів також є удвічі вищим від природного. У середньому в озері Кирилівському жорсткість води становить 4,7 – 4,9 мг.-екв./дм³, величини рН становлять 7,8 – 8,6. [18].

Найбільший внесок у забруднення озер дає територія житлової забудови. Внесок промисловості та вулично-дорожньої мережі значно менший [19]. Забруднення шляхом потрапляння стічних вод (зливових стоків та поверхневих зливів із промислових територій) сприяє накопиченню у водоймах солей і підвищенню рівня мінералізації води порівняно з природними водами, а також посиленню процесів антропогенної евтрофікації.

Малим водоймам та водотокам м. Києва загалом характерне значне антропогенне евтрофування, а за показниками вмісту біогенних речовин більшість із них не може розглядатися як такі, що характеризується водою високої якості [20]. Модельні водойми також не є виключенням: усі вони хоча б за одним показником класифікувалися як такі, де якість води «погана» чи «дуже погана» [21]. Найгіршою якістю води, за даними наших досліджень, відзначаються озера Лугове, Андріївське, Кирилівське, Йорданське, що за окремими показниками класифікувалися як «брудні» та «дуже брудні», відповідаючи IV і V класам якості води – «погана» та «дуже погана».

За основною групою трофо-сапробіологічних показників вміст води озер системи Опечень можна характеризувати як «добру», «чисту» чи «помірно забруднену», а за окремими показниками – як «погану», «брудну». Спостерігається переміщення якості водного середовища в евтрофну та поліевтрофну зони, що обумовлено значним забрудненням водойм.

Водою найвищої якості характеризувалося оз. Редьчине, вода якого в екологічній класифікації відповідала II класу якості – “посередня” і характеризувалася як “слабко забруднена”, β” – мезосапробної зони.

Спостерігається тенденція до збільшення вмісту біогенів вниз за течією каскадом озер, що можна пояснити накопиченням біогенних речовин у гідроекосистемах нижніх водойм.

Таблиця 2.

Оцінка якості води міських водойм методами біоіндикації

№ п/п	Водойма	Кількість видів	Значення індекса	Клас якості води*
10	оз. Редьчине	23	8	II
12	оз. Мінське	10	5	III
13	оз. Лугове	5	2	V
14	оз. Андріївське	7	6	III
15	оз. Кирилівське	7	5	III
16	оз. Йорданське	13	6	III
17	оз. Вербне	32	7	II

*Класи якості води: I клас якості води, дуже чиста; II клас, чиста ; III клас, забруднена; IV клас, брудна; V клас, дуже брудна.

Таблиця 3.

Характеристики водоохоронних територій водойм, що досліджувалися

Озеро	Ширина ПЗС, м		Площа ПЗС, га	
	за ВК* України	фактична	за ВК* України	фактична
Мінське	50	40 – 65	9,4	8, 8
Лугове	50	60 – 65	11,7	10,2
Пташине	25	5 – 30	1,0	0,4
Андріївське	50	15 – 100	6,5	4,1
Кирилівське	50 – 100	25 – 100	17,9	11,6
Йорданське	50 – 100	25 – 100	11,3	9,2
Редьчине	50	50	17,0	16,7
Вербне	50 – 100	35 – 50	16,3	10,5

*ВК – Водний кодекс України

Усі досліджені водойми характеризувалися відносно збідненим видовим складом гідробіонтів, зокрема вищих водних рослин. Оцінюючи якість води за допомогою Макрофітного індексу [6], для переважної більшості досліджених водоймах системи «Опечень» отримуємо величину «забруднена» (табл. 2). Водною задовільної якості за методами біоіндикації характеризуються озера Редьчине та Вербне, вода в озері Лугове згідно існуючої класифікації якості води – «дуже брудна».

Усі досліджені водойми характеризуються задовільним станом прибережних захисних смуг (ПЗС), ширина яких (табл. 3), пересічно, відповідає вимогам Водного кодексу України [22]

Розташування в межах щільної міської забудови та результати оцінки якості води міських водойм комплексними методами підтвердила незадовільну якість води в них та необхідність впровадження комплексу заходів щодо відновлення та охорони гідроекосистем в них.

Підбір водоохоронних упереджувальних заходів у межах ВЗ та ПЗС на територіях об'єктів проектування потрібно виконувати із врахуванням ступеня антропогенного навантаження (насамперед, біогенного навантаження) на водні об'єкти та рівня трансформації водозбірних територій (табл. 4).

У разі значень “потужності” до п'яти балів вибирають заходи зі зменшення поверхневого стоку (залуження, лісонасадження, обвалування, комбіновані лісона-

Таблиця 4.

Оцінка “потужності” водоохоронних заходів (за [16])

Джерело виводу біогенних елементів	Залишкове навантаження, кг/рік		Крутість схилу, град.	“Потужність”, бали
	Біогенне	фосфорне		
Заселені території та населені пункти	< 6,0	< 2,0	< 5	2
			> 5	3–4
			> 10	5–6
	> 6,0	> 2,0	< 5	3
			> 5	4–5
			> 10	7
			> 5	6
			> 10	8
	> 30,0	> 30,0	< 5	5
			> 5	7–8
		> 10	9–10	

Таблиця 5.

Характеристики водоохоронних територій досліджених водойм

Озеро	Дотримання площі ПЗС, % від оптимальної	Наявність впливів			Потужність заходів, бали
		організована рекреація	стихійна рекреація	техногенне забруднення	
Мінське	93	–	–	+	1
Лугове	87	–	–	+	2
Пташине	40	–	–	+	5
Андріївське	63	–	+	+	4
Кирилівське	65	–	–	+	4
Йорданське	81	–	+	+	3
Редьчине	98	+	+	–	1
Вербне	64	+	+	+	3

садження), понад п’ять балів – приймають технічні рішення щодо відведення стоку – у канави, балки, яри, болота, відстійні та біологічні ставки.

Виходячи із здійснених натурних досліджень та оцінки фактичних площ і розмірів сучасних прибережних захисних смуг модельних водойм та відповідно до типів впливів на їхніх водоохоронних територіях (табл. 5), пропонуємо наступний підбір заходи щодо впорядкування прибережних захисних смуг досліджених водойм, а саме: реконструкція прибережної дерев’янистої рослинності для відновлення природного типу та створення санітарно-захисних насаджень; інженерні роботи щодо очищення та поглиблення водойм та відновлення меж ПЗС; фрагментарна реконструкція прибережної рослинності; обладнання місць відпочинку та пляжних зон, організованої рекреації; постійний моніторинг за площинними та точковими скидами стічних вод.

Так, для оз. Пташине необхідним є здійснення повної інженерно-біотехнічної

реконструкції території ПЗС, для озер Андріївського та Кирилівського – здійснення фітомеліоративних заходів санітарно-захисного спрямування на третині площ ПЗС, решти водойм – підбір санітарно-захисних насаджень та насаджень рекреаційного призначення (1 – достатня реконструкція наявних, 2 – поєднання реконструкції наявних насаджень з фрагментарним створенням нових, 3 – створюють нові насадження, що носять фрагментарний характер) та покращення обладнання рекреаційних зон.

Висновки

Урбанізація – процес цілеспрямованої трансформації навколишнього природного середовища, що здійснюється людиною з метою створення умов, прийнятних для діяльності та спільного проживання значних мас людей. При цьому потрібно вирішувати одночасно дві життєво важливі проблеми: з одного боку – захист людей від несприятливих природних впливів та явищ, з іншого – необхідність збереження належної якості компонентів природного середовища, насамперед елементів, важливих для життєдіяльності людини – повітря, води тощо. Покращення умов життя людини в урбосередовищі шляхом мінімізації негативного впливу міста на суміжні території або акваторії є головним завданням екологічної оптимізації урбосистем. Самих тільки природоохоронних заходів для збереження міських водних об'єктів недостатньо, необхідним є здійснення спеціальних інженерно-меліоративних та екологічних заходів, спрямованих на відновлення природно-територіальних комплексів міських водних об'єктів. Стійке поліпшення екологічного стану міських водних об'єктів може бути досягнуто тільки за рахунок ефективних способів екологічного регулювання.

Саме на підходах екологічної оптимізації урболандшафтів і мають базуватися заходи щодо впорядкування водоохоронних територій системи озер «Опечень» м. Києва.

До комплексу заходів із захисту водних об'єктів слід віднести: заходи з очищення від замулення, поліпшення їх санітарно-епідеміологічного стану та прилеглих до них територій, що здійснюються у разі відновлення затоплених територій, берегоукріплення, очищення зливових стоків, захисту від підтоплення, відведення та упорядкування ПЗС і смуг відведення водних об'єктів.

Вже на стадії техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) необхідно передбачити здійснення комплексу інженерно-біотехнічних заходів, а саме:

організаційні: закріплення меж ВЗ та ПЗС;

інженерні: відновлення затоплених водосховищем територій, їх берегозакріплення, очищення зливових стоків, захист від підтоплення тощо;

біотехнічні: озеленення територій ПЗС і смуг відведення, а саме створення водозахисних насаджень дерев та чагарників, посів багаторічних трав тощо.

Слід наголосити про те, що тільки такий комплексний підхід, до обґрунтування вибору є найбільш прийнятним щодо схеми та конструкції інженерно-біотехнічного упорядкування ВЗ та ПЗС, що призведе до найприроднішого поєднання із наявним ландшафтом та надасть у майбутньому більшу ефективність з точки зору виконання цими територіями водоохоронного фактору.

Література

1. Програма дійствий. Повестка дня на ХХІ век и другие документи конферен-

- ции в Рио-де-Жанейро в популярном изложении. – Женева: Центр «За наше общее будущее», 1993. – 70 с.
2. Екологічний стан кiївських водойм / О.А. Афанасьєва, Т.С. Багацька, Л.Г. Оляницька, І.В. Небогаткін та ін. – К: Фітосоцісцешр, 2010. – 256 с.
 3. Водна Рамкова Директива ЄС 2000/60/ЄС. Основні терміни та їх визначення / EU Water Framework Directive 2000/60/EC. Definitions of Main Terms. – К.: [б.в.], 2006. – 240 с.
 4. Регіональна доповідь «Про стан навколишнього природного середовища Київської області у 2012 році». Ел. ресурс: <http://www.menr.gov.ua/dopovidni/regionalni>
 5. Методи гідроекологічних досліджень поверхневих вод / За ред. В.Д. Романенка. – К.: Логос, 2006. – 408 с.
 6. Афанасьев С.А. Развитие европейских подходов к биологической оценке состояния гидроекосистем в мониторинге рек Украины / С.А. Афанасьев // Гидробиол. журн. – 2001. – Т. 37, № 5. – С. 3-18.
 7. Мальцев В.І. Визначення якості води методами біоіндикації / В.І. Мальцев, Г.О. Карпова, Л.М. Зуб. – К.: НЦЕБМ НАН України, ІНЕКО, 2011. – 112 с.
 8. Романенко В.Д. Биоиндикация экологического состояния водоемов в черте г. Киева / В.Д. Романенко, А.В. Ляшенко, С.А. Афанасьев, Е.Е. Зорина-Сахарова // Гидробиол. журн. – 2010. – Т. 46, № 2. – С. 3-24.
 9. Романенко В.Д. Методика екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями / В.Д. Романенко, В.М. Жукинський, О.П. Оксіюк та ін. – К.: ВІПОЛ, 1998. – 28 с.
 10. Екологічний стан кiївських водойм /О.А. Афанасьєва, Т.С. Багацька, Л.Г. Оляницька, І.В. Небогаткін та ін. – К: Фітосоцісцешр, 2010. – 256 с.
 11. Об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення м. Києва. Ел. ресурс: <http://ukrainaincognita.com/ru/pam039yatku-prirody/obekty-prirodno-zapovidnogo-fondu-zagalnodержavnogo-znachennya-mista-kyeva>
 12. Соколовська А.В. Космічний моніторинг екологічного стану міських територій // Космічна наука і технологія. 2013. Т. 19. № 4. С. 44–49.
 13. Методичне керівництво по розрахунку антропогенного навантаження і класифікації екологічного стану малих річок України, НТД 33-475 9129-03-04-92.-К., 1992.-40 с.
 14. Руководство по методам гидробиологического анализа поверхностных вод и донных отложений. / под ред. к.б.н. В.А. Абакумова. – Ленинград: Гидрометеиздат, 1983. – 239 с.
 15. Методика екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями / В.Д. Романюк, В.М. Жукинський, О.П. Оксіюк, А.В. Яцик та ін. – К: Символ-Т., 1998. – 28 с.
 16. Яцык А.В. Экологические основы рационального водопользования. – К.: Генеза, 1997. – 628с.
 17. Методика упорядкування водоохоронних зон річок України. – К.: Оріяни, 2004. – 128 с.
 18. Мельничук Г.В. Показники якості водного середовища водойм м. Києва навесні 2010 р.ку / Г.В. Мельничук, С.В. Доаган С.В// Науков. записки Терноп. нац. пед. ун-ти. Серія Біоло. – 2010, № 2. – С. 350-353.
 19. Романенко В.Д. Гідробіологічний режим водойм міських агломерацій при різ-

- ному ступені їх антропогенного навантаження / В.Д. Романенко, Ю.Г. Крот, Т.Я. Киризьві // Гидробиол. журн. – 2009. – Т. 45, №4. – С. 3-16.
20. Дьомін М.М. Екологічний стан водозбору озе Мінське та Лугове в системі озер Опечень Оболонського району м. Києва / М.М. Дьомін, В.С. Ніщук, О.І. Сінгаєвська, Б.В. Солуха, О.І. Грабовська, Н.О. Калита, П.І. Берова // Ел. ресурс: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=building&id=301].
21. Прокопук М.С., Погорелова Ю.В. Вміст біогенних речовин у водоймах міста Києва // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2016. – Т. 3, Вип. 42. – С.
22. Панасюк І.В., Томільцева А.І., Зуб Л.М., Погорелова Ю.В. Якість води у міських водоймах та характер освоєння водоохоронних зон (на прикладі озер системи «Опечень», м. Київ // Екологічна безпека та природокористування. – 2015. – № 4(20). – С. 63-69
23. Водний кодекс України // «Голос України» – 1995. – 20 лип. – № 133.

**АРТ-ПРОСТРАНСТВО СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ:
СИНДРОМ «УХОДЯЩЕЙ НАТУРЫ»**

Ключевые слова: академизм, современное искусство, арт-пространство, художественное образование

Key words: academism, contemporary art, art-space, art education

Культурное, художественное пространство современной Украины поликомпонентно и чрезвычайно контрастно в динамике своей эволюции. Пульсация развития культурной ткани страны очень неравномерна, оценки феномена как участниками процесса создания, так и внешними «потребителями арт-продукта» разнятся. Особенно ощутимым можно считать разрыв во мнениях относительно перспектив современной украинской культуры, искусства у арт-критиков и самих художников. Разумеется, львиная доля арт-элиты, или, о крайне мере, тех, кто причисляет себя к ней, имеет довольно оптимистический прогноз для искусства страны, при этом критично оценивая само арт-пространство, но отводя себе в нем особую роль. Чаще всего это примеривающие роль критиков художники, которые являются фигурантами процесса, но не имеют потенциала для того, чтобы делать грамотный искусствоведческий анализ. Исключений в современном мире художественной критики мало. Знаток арт-поля, грамотно оценивающим его тенденции, можно назвать, например, одного из самых востребованных сегодня художников и кандидата искусствоведения Виктора Сидоренко [3]. Но пишущих художников не много, а качественно пишущих можно пересчитать по пальцам. Недостаток грамотных, профессиональных арт-критиков в поле современного искусства, арт-рынка – такая же проблема, как и недостаток профессиональных художников, прошедших академическую выучку. Свобода самовыражения в художественном поле породила множество арт-явлений, которые скорее вписываются в понятия «арт-процесс», «экспериментальное арт-действие», но можно ли их относить к категории «искусство», – вопрос спорный. Сегодняшнее украинское искусство богато на молодые таланты, несколько поколений экспериментаторов создали новый категориальный аппарат, систему ценностей, а обилие возможностей в технологической плоскости привело (впрочем, не в первый раз в истории искусства) к стиранию межвидовых и межжанровых граней в искусстве. Однако при всем многообразии манер, течений, проявлений в современном арт-поле, богатом на интересные, нестандартные, свежие по мысли и неожиданные по методам визуализации проекты, сегодняшнее арт-пространство все чаще вопиет главной проблемой. Уже сама эта проблема стала плацдармом для «боев пера» критиков, являющихся сторонниками и почитателями разных тенденций в искусстве. Это дефицит академической выучки, резкое снижение уровня академической подготовки, профессиональной планки художников, а вместе с ними – и критиков, теоретиков от искусства, которые тоже нуждаются в классической подготовке. Пристрастие к беспредметному, любовь к абстракции, тяготение к современным

видам арт-действия так увлекли новые поколения художников, что зачастую наблюдается подмена понятий. Принцип, согласно которому сначала художник овладевал азами академических рисунка и живописи, понимая, что азы академизма сначала необходимо получить, а уже потом осознанно можно от них отказаться, уходит в Лету. Свобода в искусстве подменяется вседозволенностью, диапазон знаний художника становится все Уже, поскольку реформы образования одна за другой под предлогом разгрузки от ненужного «выхолащивают» общую эрудированность и грамотность творческой элиты и снижают уровень профессионализма до нулевого. Надежда только на самообразование и сознание молодого художника, понимающего, что стены ВУЗа дают лишь базу, формируют стержень, на который нанизывать все необходимое придется уже самому. Академизм, прежде – надежный фундамент, стал подобен тому, что кинематографисты обычно нарекают «уходящей натурой». Избранные художники пытаются удержать исчезающую былую профессиональную планку, придерживаясь утвержденной десятилетиями системы выучки, нанизывая свои эксперименты на стержень ремесленного умения. В России, например, в 2009 г. даже появилась объединение «Новые передвижники», поставившее перед собой цель популяризовать искусство академической живописи, устраивающие пленэры, организовывающее выставки реалистического искусства, продвигая его «в массы». И в Украине эта тенденция тоже существует. Но, подобно «уходящей натуре», приверженцев академизма и необходимости постигать его азы как основу для всего остального становится все меньше, а их голос – все глуше. Alma Mater академической выучки, Национальная академия изобразительного искусства и архитектуры, стала островом качества художественного продукта, островом посреди океана беспрецедентно слабой арт-продукции. Правда, поросль этого острова тоже стала несопоставимо слабее, грозя утратить жизнедеятельность вовсе. Но все же теплое течение надежды еще прослеживается в общей массе холодной воды низкоуровневого продукта от искусства. Этот «Гольфстрим академизма» иногда проявляется и в других арт-«морях», но чаще эпатажные арт-ствования берут верх, а за ними стоит в большинстве случаев банальное неумение и отсутствие выучки и профессионального уровня – половине «королей абстракции» сегодняшнего дня в большинстве случаев не удалось бы сдать обыкновенный экзамен в ВУЗ на академическую постановку с обнаженной натурой. «Крепкие», сильные в профессиональном плане художники становятся все большей редкостью, хотя иногда и радуют своим восходом на Олимп искусства (например, скульпторы Егор и Никита Зигуры, Анна Волошко, живописец Анастасия Григорьева, графики Константин Антюхин, Геннадий Пугачевский, Юлия Майстренко-Вакуленко).

Такая же тенденция, увы, наблюдается и в поле арт-критики. Появляется все больше «очагов культуры» для желающих посвятить себя прекрасному во всех его проявлениях и научиться теоретизировать на темы искусства. Открываются кафедры, факультеты, где в короткий срок, согласно требованиям сегодняшнего дня, готовят то, что называют или искусствоведам, или арт-куратором, или арт-менеджером, в зависимости от потребностей того или иного сегмента общества в определенный момент. Это прекрасно, когда общество здорово настолько, что растет потребность в теоретиках искусства. Это как минимум означает, что появляется и больше конкурентноспособных художников, создающих то, что требует теоретического обоснования и сопровождения. Т.е., если в мир искусства потребовалось больше

«чичероне», значит, растет и спрос на арт-продукцию, и количество самих креаторов этого продукта, усложняется и разнообразится рынок. Что может радовать больше, чем такая симптоматика социума? Однако где искать ту кухню, где замешивают тесто, из которого «лепят» искусствоведов, арт-критиков? Кто на сегодняшний день имеет на это право – готовить теоретика и историка искусства с академической базой, т.е. наличием профильного высшего образования? Это буквально два-три ВУЗа страны, все – столичные. Увы, сегодня перечень специальностей, по которым готовят специалистов в ВУЗах Украины, дает нам только один законный способ взрастить профессионального искусствоведа: в рамках специальности 023 – «Изобразительное искусство, декоративное искусство, реставрация», искусствознание в стране влечит существование лишь как специализация. Арт-критиков становится все больше, спрос на них есть, а законного основания для их подготовки нет. Парадокс, характерный для истории страны. Ситуация напоминает советское время: джаза, бокса и секса в Стране Советов официально нет, но, тем не менее, море талантливых музыкантов и спортсменов, да и с рождаемостью все в порядке.

Вседозволенность и приспособленничество в сфере искусства приводит к тому, что появляется множество дилетантов, перетягивающих на себя одеяло и определяющих облик теоретика искусства сегодняшнего дня. Часто это просто дискредитация специальности, некий субстрат из философа, любителя поговорить об искусстве без всякого профессионального отношения к нему, безграмотного в своей основе. Ведь искусствоведы, начитавшись Канта и Ницше, не примеряют на себя мантию философов, уверенные в своем праве на это. Но чаще это просто философствование не тему искусства, весьма отдаленно напоминающее искусствоведческий анализ, с путаницей в области терминологического аппарата, незнанием основных категорий теории искусства, но с претензией на право носить модное название «арт-менеджер» или «арт-куратор» и вращаться в кругах арт-элиты, как следствие – море низкокачественного письменного материала о современном искусстве [1]. Причина – профанационное отношение к специальности, множество попыток «скоростных» курсов подготовки искусствоведов, на базе философского, культурологического, исторического образования. Разумеется, прежняя система художественного образования во многом устарела, немало в ней требует модернизации, на академическую базу стОит накладывать современные тенденции, господствующие в мировом арт-поле. Но это должен быть процесс модернизации крепкого фундамента академического образования, его усовершенствования, обогащения за счет вливания зарубежного опыта, но не процесс уничтожения оставшихся оплотов хорошего, высокоуровневого образования под прикрытием того, что прежняя система безнадежно покрылась нафталином.

Литература:

1. Аверьянова Н. Современное искусство: украинский контекст/ Н. Аверьянова. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/sovremennoe-iskusstvo-ukrainskiy-kontekst>
2. Босенко А. Случайная свобода искусства/А. Босенко. – К.: Химджест, 2009. – 584 с.
3. Сидоренко В. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України ХХ–ХХІ століть / ІПСМ АМУ. — К.: ВХ[студіо], 2008. — 188 с.

Асан Чергеев

кандидат искусствоведения, доцент,
заведующий кафедрой
Крымского инженерно-педагогического
университета

ФЕНОМЕН ОЛЬГИ ШАПОВАЛОВОЙ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ КРЫМА

Проблема субъектной прослойки художественной культуры является на сегодня достаточно развитой в научном пространстве теоретической и исторической культурологии, в том числе и музыкальной. Она охватывает несколько аспектных магистралей познания, основываясь на разработке такого сложного и интегративного явления как человек и его роль в культуре. В достаточной степени разработаны и определения понятия субъекта художественной культуры, представленная им многозначность смыслов. Данную проблему разрабатывают в междисциплинарной сфере: В.Вернадский, В.Зинченко, Н.Злобин, В.Межуев, Е.Моргунов Н.Рерих, С.Рубинштейн, К.Свасьян, К.Циолковский, Т.де Шарден и мн. другие, на что указывается в культурологической литературе [3]. Однако феномен личности Ольги Шаповаловой в контексте современной музыкальной культуре Крыма достаточно не изучен, что обуславливает актуальность темы исследования.

Сегодня под субъектом подразумевается носитель предметно-практической деятельности или познания; источник и агент активности, направленной на объект – окружающий мир во всем его многообразии [3, с.82]; конкретный индивид (или социальная группа), образующий культурные ценности, нормы, цели, правила, обычаи, социальные стандарты и т.п., а также потребитель, лично усваивающий объекты культуры [2, с.79]. В таком направлении, как культуuroобразующий феномен, нами рассматривается деятельность Ольги Ивановны Шаповаловой – Заслуженного деятеля искусств Украины, Заслуженного работника культуры Республики Крым, художественного руководителя Молодежного Таврического хора, руководителя хора хорового отделения Симферопольской ДМШ №1, основателя и художественного руководителя концертного хора «Радуга» (2012).

По мнению Т.Самсоновой, «в известном смысле антропоморфизм – методологический фундамент всех исследований культуры, в том числе и музыкальной... Поэтому, концентрируя внимание на процессах взаимоотношения человека и музыкальной культуры, мы выходим на феноменологический анализ специфически неповторимого антропологического типа «человек музицирующий», или Homo musicus. Это человек, связанный с музыкальной культурой тесными узами как исполнитель, композитор, слушатель; человек, обладающий определёнными природными задатками, такими как музыкальный слух, эмоциональное восприятие музыкального произведения, способность к сопереживанию и др. Эти культурантропологические основания и особая специфика музыки как вида художественной культуры (М.С. Каган) исторически отразились в философии гармонии человека и музыки, составили фундамент музыкальной культуры» [4, с.12]. Современная музыкальная культура Крыма существует как слож-

ное, неоднородное явление. На данном этапе развития она характеризуется системной сформированностью, интенсивностью творческого процесса, продуцированием контекстуальных связей с художественными традициями других регионов. Развиваясь в контексте коммуникации и как средство коммуникации, музыка представляется одним из способов социального бытия, поскольку через нее человек выражает свое отношение к миру прекрасного, общественной жизни, к другим людям и к самому себе.

Одним из важных составных элементов музыкальной культуры Крыма является его хоровое искусство, которое имеет древнюю историю и сформировавшиеся исполнительские и педагогические традиции. Во все времена музыкальная культура региона опиралась на творчество выдающихся дирижеров, которые своей самоотверженной работой помогали функционировать в обществе и развиваться этому виду искусства. В плеяде выдающихся деятелей хорового искусства Крыма личность Ольги Ивановны Шаповаловой является одной из самых ярких и значимых. Ее педагогическая и концертная работа в Крыму на протяжении нескольких десятилетий служит образцом самоотверженного служения хоровому искусству.

Выпускница Кишиневской государственной консерватории по классу хорового дирижирования (1979) О.И. Шаповалова окончила вуз «с отличием». С 1986 года она является основателем и заведующей хорового отделения Симферопольской ДМШ № 1 им. С.В. Рахманинова, а с 2001 года – руководителем хора хорового отделения школы. (Следует отметить, что хоровое отделение как структурная единица детской музыкальной школы в Крыму было впервые организовано О.И.Шаповаловой.) За все эти годы хор школ был неизменным победителем республиканских хоровых конкурсов «Юный виртуоз».

Как считает И.Афанасьева, «субъект культурной деятельности должен владеть языком общения с различными участниками художественной деятельности, культурной самостоятельностью, умением прогнозирования зон ближайшего развития культурной деятельности и средств регулятивного воздействия на нее. Результаты художественной деятельности субъекта, в зависимости от его типа, могут быть индивидуальными или групповыми, ориентированными на обеспечение свободы самоопределения, саморазвития, становления субъективной позиции в усвоении культуры; они наполняют индивидуальную деятельность социальным содержанием из-за необходимости в самовыражения, признания другими людьми достижений субъекта, рисуют перспективу творческого отношения к реальности» [1, с.12]. Мы находим подтверждение сказанному в подготовке О.И.Шаповаловой лучших выпускников хора ДМШ № 1 как участников Молодёжного Таврического хора, который стал широко известен, как на Родине, так и в странах Европы, завоевал большое количество международных премий на различных фестивалях.

Молодежный Таврический хор Крымской государственной филармонии был организован в 1998 г. по инициативе Заслуженного деятеля искусств Украины В.М. Николенко как детская студия при Камерном хоре Крымской государственной филармонии «Таврический благовест». Руководителем была назначена О.И. Шаповалова. За весь период существования хора репертуар коллектива составило более 150 произведений композиторов-классиков и современности, а также духовной музыки.

Сегодня в коллективе занимаются 34 человека в возрасте от 9 до 15 лет. Их объединяет большая любовь к музыке и высокий профессионализм. За короткий срок

своего существования творчество хоровой студии получило широкое признание в Симферополе, в других городах Крыма, ближнего и дальнего зарубежья. Коллектив гастролировал во Франции, Бельгии, Голландии, Польше и странах Прибалтики. Об успехах хора неоднократно писала пресса, снимались телепередачи.

Музыкально-театрализованный спектакль коллектива «Рождественский вертеп» позволил выявить замечательные актерские способности участников хора. Детская хоровая студия дает сольные концерты, о чем свидетельствует огромное количество афиш. Стремясь к вершинам творчества, коллектив находит разнообразные формы общения с лучшими творческими коллективами Крыма, например, с хоровой капеллой мальчиков лица искусств г. Керчи, артистами Крымской государственной филармонии. Детская хоровая студия имеет звание «Образцовый художественный коллектив». В опыте хора – дружба со многими исполнителями и композиторами, среди которых: Г.Струве, А.Авдиевский, Л.Дычко, Б.Фильц, Э.Виноградова и др. Так, после участия хора в международных певческих празднествах в Латвии, рижская пресса назвала его «хором мечты».

Рассматривая теоретические основы культурологической проблемы субъектной прослойки художественной культуры, их научную адаптацию к сфере музыкальной культурологии, можно выделить определенные типы субъектов музыкальной культуры, по которым необходимо рассматривать и специфику ее регионального проявления. Поскольку художественная и в частности музыкальная, культура концентрируются вокруг человека, типология субъектов охватывает все уровни системы музыкальной культуры общества: субъекты творческой деятельности; субъекты народного творчества и художественной самодеятельности; субъекты освоения искусства (публика и ее разновидности); субъекты художественно-критической деятельности (художественные критики, рецензенты, публицисты, художественные редакторы); субъекты, организующие художественный процесс, которые распространяют и пропагандируют произведения искусства; субъекты, которые готовят публику к художественной деятельности (педагоги и др.); субъекты, способствующие восстановлению художественного процесса [5, с. 118]. Размышляя о деятельности О.И.Шаповаловой, становится очевидным, что она соответствует большинству заявленных типов, то есть обладает высокой степенью универсализма.

Анализируя типологические характеристики субъектов, считаем, что важными для создания портрета творческой личности субъектной прослойки музыкальной культуры являются доминанты культурного опыта каждого из типов, а именно: цель, содержание, результативность, специфика условий художественной деятельности. В частности, важными компонентами культурного опыта хорового дирижера-профессионала считаем знание ценностей музыкальной (хоровой) культуры, музыкально-исторического наследия (репертуара), технологий художественной деятельности (оптимальный отбор приемов и средств для реализации художественного замысла), личностные качества (инициатива, активность, трудолюбие, мобильность и др.). В творческой личности сочетаются антропологические и креативные черты. Так, О.И.Шаповалова – одаренный музыкант-исполнитель, обладающий ярким артистизмом, который увлекает коллектив в процессе работы и исполнительского творчества. Она умеет устанавливать живой контакт с хором. Глубокое знание природы певческого голоса, умение пользоваться неисчерпаемым

богатством его выразительных возможностей, практическое владение методами правильного и бережного воспитания певческого коллектива представляют основные профессиональные качества дирижера. В работе с учащимися педагог использует принципы: наглядности, связи теории с практикой, психоэмоциональной выносливости, а также сочетает различные виды деятельности на уроках. У О.И.Шаповаловой ярко выражены волевые качества, которые обеспечивают ей, наряду с безусловной профессиональной и общей эрудицией, авторитет руководителя в коллективе. Волевая деятельность дирижера, как основа его личного и профессионального развития, проявляется в настойчивости, целеустремленности, развитой эмоциональности, умении ставить цели и задачи, добиваться их достижения.

О.И. Шаповалова является педагогом-методистом и регулярно проводит мастер-классы в разных городах Крыма. В течение многих лет она была художественным руководителем международного детско-юношеского хорового конкурса «Артековские зори», членом жюри многих хоровых конкурсов. Десятки выпускников этого замечательного педагога продолжили свою творческую деятельность и стали известными музыкантами, артистами и педагогами. В их судьбе решающую роль сыграло общение со своим любимым учителем – Ольгой Ивановной Шаповаловой.

Новым творческим проектом мастера, реализованным и успешно действующим в настоящее время, является концертный хор «Радуга». Он был основан в 2012 году. В нём поют дети в возрасте от 10 до 14 лет, которые обучаются на хоровом отделении детской музыкальной школы №1 имени С.В. Рахманинова г. Симферополя. Хор принимал участие в фестивале «Дни славянской культуры» наравне с известными артистами, который был организован Министерством культуры России. 8 участников коллектива были отобраны в Детский хор тысячи участников, который выступал на Олимпиаде 2014 г. в Сочи, а также в Мариинском оперном театре под руководством В.Гергиева.

О хоре «Радуга» часто пишет пресса, выступления коллектива транслируются по телевидению. Коллектив награжден многочисленными дипломами и грамотами. Юным певцам хора Симферопольской музыкальной школы №1 от души аплодировали сверстники и взрослые зрители в городском Театре эстрады. В концерте с солистом И.Вороной коллектив исполнил далеко не детские, сложные композиции, среди которых арии из «Женитьбы Фигаро», «Дон Жуана», «Бородино», «Смуглянка» из фильма «В бой идут одни старики». Воспитанники О.Шаповаловой продемонстрировали не только высокую исполнительскую технику, но и актёрское мастерство. Хору всего три года, но он уже ярко заявил о себе выступлениями перед разными аудиториями, завоевал престижные награды.

«Радуга» родилась, что называется, не на пустом месте, – отмечает Ольга Шаповалова. – Многие помнят молодёжный Таврический хор Крымской государственной филармонии, который за несколько лет существования объездил весь мир и всегда возвращался домой с наградами за первое место на престижных фестивалях и конкурсах. Ребята выросли, разлетелись по разным городам. И тогда я решила создать новый коллектив в школе, где преподаю. Поставила с первоклассниками оперу «Гадкий утёнок» для зрителей самой строгой аудитории – от пяти до восьми лет, внимание которых завоевать непросто. Опера Игоря Ковача была поставлена в Одесском

театре музыкальной комедии. Премьера в музыкальной школе необычна тем, что все партии в ней исполняли дети, участники хора. Концертмейстером, сопровождавшим сказку, была Галина Жадько. Яркие декорации, красочные костюмы, вокал, хоровые сцены, хореография составили основу спектакля. С постановкой этой оперы в Крыму родилась настоящая оперная оперная труппа. Успех окрылил. И появился хор, в котором поют ребята от 9 до 13 лет. Название выбрали радостное, многоцветное – «Радуга» и коллектив старается ему соответствовать. Мне кажется, ребята развиваются не только в плане музыкального образования, но и нравственно» [6].

Этот коллектив широко известен в Крыму. Его связывает творческая дружба с Крымской государственной филармонией в совместных проектах «Италия — любовь моя», «Звёзды и звёздочки». Это же можно сказать и о его контактах с Симфоническим оркестром русских народных инструментов.

Сольные концерты хора отмечаются интересной драматургией, превращаясь в театрализованные спектакли, где хористы выступают не только в роли певцов, но и драматических актеров. Музыкальные спектакли «Венок русских песен», «Венок украинских песен», «Рождественские спектакли», музыкальные спектакли ко Дню Победы получили высокое признание и оценку зрителей.

Концертный хор «Радуга» является победителем республиканских хоровых конкурсов «Юный виртуоз», коллектив завоевал приз «Золотой скрипичный ключ» и стал обладателем диплома I степени в 2014 г., лауреатом I степени Всероссийского хорового фестиваля в 2015 г., а также в фестивалях «Поющий Крым», «Поющий мир» в рамках программы «Дни славянской культуры». На Международном хоровом конкурсе «Родная гавань» хор стал лауреатом I степени. Хоровой коллектив награждён многочисленными дипломами и грамотами [8, с. 24].

А.Флиером рассмотрено понятие индивида как исполнителя, практического создателя коллективной жизнедеятельности людей. Относительно культуры, согласно концепции ученого, каждый индивид может рассматриваться в четырех аспектах. Он является: «продуктом» культуры с ее ценностями и нормами, этикой взаимодействия с другими индивидами в процессе собственной инкультурации и социализации, формирования личности, адекватной обществу; «потребителем» с усвоенными нормами, правилами, символами, знаниями, оценочными стандартами, средствами личной самоидентификации; «производителем», рождающим новые культурные формы, воспроизводящим или оценивающим старые, творчески интерпретирующим их [7, с.117]. Привлечение к художественной культуре является вовлечением в процесс создания, распространения и потребления ценностей культуры, которые в свою очередь влияют на процесс становления субъекта культуры и духовной жизни общества. Феномен личности Ольги Ивановны Шаповаловой – педагог-наставник, музыкант, хоровой деятель, организатор и сподвижник музыкальной культуры современности.

Литература

1. Афанасьева И.В. Художественный конкурс как средство актуализации процесса становления субъекта культуры: автореф. на соискание науч.степени канд. культурологии: 24.00.01 – Теория и история культуры / И.В. Афанасьева. – Кемерово, 2011. – 18 с.

2. Культурология. Краткий тематический словарь / Под ред. д. ф. н., проф. Драч Г.В, д. ф. н., проф. Матяш Т.П.. — Ростов Н/Д: “Феникс”, 2001. – 193 с.
3. Культурология: Учебник / Под ред. Ю.Н. Солонина, М.С. Кагана. — М.: Высшее образование, 2005. — 566 с.
4. Самсонова Т.П. Феномен человека в музыкальной культуре: монография / Т.П. Самсонова. – СПб.: ЛГУ им. А.С. Пушкина, 2007. – 254 с.
5. Сохор А. Н. Вопросы социологии и эстетики музыки: сб. статей / А. Н. Сохор. – Л.: Сов. композитор, 1980. – 294 с.
6. Филармония [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.tourism.crimea.ua/culture/filarm/index.html
7. Флиер А. Я. Культурология для культурологов: учеб. пособие для магистрантов и аспирантов, докторантов и соискателей, а также преподавателей культурологии / А. Я. Флиер. – М.: Академический проект 2000. – 496 с.
8. Чергеев А. А. Современные формы развития вокально-хоровой культуры Крыма 90-х гг. XX – начала XXI веков / А.А. Чергеев // Теоретичні та практичні питання культурології.– Мелітополь, 2007. – Вип. XXIV; Ч. I. – С.22-26.

Назаренко І. М.

кандидат педагогічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Б. Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОЕКТУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Ключові слова: проектувальна діяльність, вчитель музичного мистецтва, професійне спрямування, музична культура

Key words: designing activity, the teacher of music art, professional orientation, musical culture.

Удосконалення якості професійної підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін в умовах кредитно-модульної системи навчання є важливим завданням викладача педагогічного ВНЗ. Одним із затребуваних у практиці способів вирішення існуючих проблем музично-педагогічної освіти можна визнати педагогічне проектування освітнього процесу в курсі навчальної дисципліни, або в блоці спеціальних навчальних дисциплін із застосуванням інформаційних технологій.

Педагогічне проектування на даний час розглядається як особлива сфера діяльності, що включає вирішення класу дослідницьких завдань підвищеної складності, пов'язаних із виявленням всієї сукупності педагогічних факторів і умов, котрі сприяють або перешкоджають втіленню наукових рекомендацій у реальний педагогічний процес [3].

Проектувальна діяльність викладача зумовлюється специфікою освоєння майбутнім вчителем музичного мистецтва різноманітного світу явищ музичної культури, в процесі якого створюються умови для оснащення його відповідними компетентностями і оволодінням особистісним досвідом ціннісних орієнтацій.

Специфіка педагогічного проектування курсів музично-історичних дисциплін відбивається в організації простору розвитку особистості фахівця в таких напрямках:

- засвоєння досвіду культури інтелектуального і музичного мислення;
- розвиток культури рефлексії;
- освоєння спеціальних методів музичного навчання і виховання учнів засобами музичного мистецтва;
- оволодіння технологією проектування в рамках самостійної дослідницької роботи.

Специфічне музичне мислення майбутнього вчителя музики, що представляє собою своєрідну форму музичного інтелекту, формується послідовно в процесі професійного навчання в циклах спеціальних дисциплін: історичних, теоретичних і практичних (виконавських). Цілісна система формування музичного мислення студента-музиканта у педагогічному університеті спирається на традиційний досвід підготовки музиканта-професіонала, що складався століттями й підтверджений науковими дослідженнями прикладної психології.

Досвід музичного навчання музично-освітньої системи європейського типу доводить, що розвиток музичних здібностей, становлення музичного мислення є процесом досить містким, котрий послідовно й цілеспрямовано реалізується протягом тривалого проміжку часу за наявності емоційно-вольової спрямованості з боку студента [1].

У процесі професійної підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва в умовах кредитно-модульної системи навчання виникає основне протиріччя між коротким терміном освоєння студентом предметного простору спеціальної дисципліни й об'єктивними психологічними процесами напрацювання як окремих умінь і навичок, так і музичного мислення в цілому.

Музичне мислення являє собою своєрідну форму інтелектуального мислення, в якому розумова діяльність оперує внутрішніми музично-слуховими уявленнями. Формування музичного мислення в навчальному процесі в курсах музично-історичних дисциплін відбувається при закріпленні умінь в наступних основних рівнях:

- слухання (сприйняття, спостереження) або читання очима нотного тексту музичних творів класичного і традиційного репертуару для створення вражень у пам'яті та активізації процесу роздумів;
- вивчення (аналіз) музичного матеріалу для формулювання судження, думки, оцінки;
- обґрунтування судження за допомогою літературного опису.

Сприймання музичного твору народжує усвідомлені і підсвідомі асоціації. Через сприймання залучаються до аналізу усвідомлені віхи впливу мистецтва, естетичні оцінки, емоції, знання. Цей комплекс пов'язаний із досліджуваним музичним текстом, але не збігається з ним за обсягом і характером.

Відбите в досвіді мистецтво фігурує як “художньо-психологічний фон-контекст, в котрий вписано твір, що аналізується” [2, 144]. Сам музичний твір у сприйманні виділяється на цьому тлі й концентрує в собі вплив всього контексту. В такій якості музичний твір стає предметом вивчення. В процесі теоретичного розгляду елементів музичної мови, конструкції, змісту твору здійснюється оперування численними музично-теоретичними даними на основі знання методики як окремих видів аналізу (ладотонального, гармонійного, поліфонічного тощо), так і цілісного аналізу музичного твору.

Найбільш складним із зазначених вище умінь є опис музичного твору, тобто словесне формулювання. Судження про музику може бути універсальним. Здатність же описати музичний твір є особливим умінням зрозуміти і пояснити те, що саме зараз є вашим уявленням у даному творі.

Розвиток культури рефлексії здійснюється при виконанні спеціальних предметних завдань і завдань на основі аналізу студентами власної розумової діяльності, характеру музично-слухового досвіду, здатності до художньої інтроспекції.

Слід окремо зазначити наступні проєктовані компоненти:

- відстеження та осмислення процесів формування музичного інтелекту, що дозволяє коригувати способи і тривалість роботи з навчальним матеріалом;
- застосування особистісного досвіду, який допомагає освоєнню методів організації музичної діяльності учнів на уроці музичного мистецтва [4].

Проектування технології вивчення та закріплення способів і прийомів музичного навчання та виховання школярів передбачає розрізнення загально дидактичних і спеціальних методів, застосування яких визначається специфікою музичного мистецтва. Серед них можна виділити наступні: метод роздумів про музику та метод “забігання” вперед і “повернення” назад (Д.Кабалевський); метод музичного узагальнення та метод емоційної драматургії (Є. Абдуллін); метод створення композицій та метод створення художнього контексту (Л.Горюнова) [5].

Реалізація в рамках дослідницької роботи в студентських мікро-групах «конкурсу проєктів», з виконанням всіх необхідних етапів і дій, дозволяє сформулювати у майбутніх вчителів музичного мистецтва навички самостійної проєктної діяльності.

В умовах практики освітнього процесу втілення вищевказаних напрямків розвитку майбутнього вчителя музики в курсах музично-історичних дисциплін здійснюється за допомогою проектування всіх видів навчального матеріалу – і в організації навчальної діяльності студентів на аудиторних заняттях, і в самостійній роботі з урахуванням рівня їх музичного досвіду.

У проектуванні складу навчально-методичного комплексу музично-історичних дисциплін враховуються такі аспекти:

- нормативні вимоги до курсів навчальних дисциплін;
- роль і значення навчальної дисципліни у формуванні музичного мислення як основи професійного;
- можливості застосування варіативних форм навчальної діяльності у процесі освоєння інформаційного матеріалу різного типу, що становить проблемне поле музично-історичних дисциплін;
- шляхи реалізації особистісного потенціалу студента на основі індивідуальної освітньої траєкторії;
- способи забезпечення корекції й регулювання навчальних дій студентів на основі усвідомлення ними цілей навчання;
- особливості контролю засвоєння специфічних музикознавчих понять, рівня досвіду музично-слухового сприймання музичних творів, вироблення умінь і навичок роботи з навчальною, науковою, науково-методичною літературою, музичним аудіальним і нотним матеріалом, комп’ютерними навчальними засобами [6].

У проектуванні процесу навчання необхідно створити ситуацію, котра здатна активізувати мотивацію студента й забезпечити професійно спрямований розвиток особистості майбутнього педагога-музиканта. Слід зазначити, що студенту надається весь обсяг і характер навчальної роботи на основі робочої програми, технологічних карт аудиторних занять та їх електронного супроводу, комплекту завдань на аудиторних заняттях та до самостійної роботи на паперових й електронних носіях, комп’ютерної навчальної програми.

Даний підхід надає можливості студенту-музиканту вибирати траєкторію власного розвитку, визначати шляхи і етапи досягнення досвіду навчання, формування основних професійних навичок. Найважливішим фактором регулювання і закріплення навчальних дій виступають при цьому контролюючі матеріали для організації поточного та рубіжного контролю.

Практика проведення курсів музично-історичних дисциплін доводить, що проектування дидактичного супроводу навчальної діяльності студентів сприяє підвищенню якості освітнього процесу на основі створення ситуації вибору самостійної програми навчання студента, котра відповідає індивідуальному досвіду й здатна моделювати його майбутню професійну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Назайкинский Е.В. О психологии музыкального восприятия / Е.В. Назайкинский – М: Музыка, 1982. – 383 с.
2. Науменко С.І. Основи вікової музичної психології/ С.І. Науменко – К.: Логос, 1995.–184 с.
3. Падалка Г.М. Принципи навчання мистецтва: Курс лекцій “Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін”/ Г.М.Падалка –К.: НПУ ім.М.Драгоманова, 2009. – 190 с.
4. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посібник / О.Я. Ростовський – К., 1997. – 234 с.
5. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька / О.П.Рудницька – К.: ІЗМН, 2002.– 312 с.
6. Яковлева Н.О. Теоретико-методологічні основи педагогічного проектування / Н.О. Яковлева: Інформаційний центр АТ і СО, 2002. –237с.

Piatnytska-Pozdnyakova

Iryna Stanislavivna

postdoctoral student

of the National Music Academy of Ukraine

named after P. I. Tchaikovsky

PhD in Arts, Associate Professor

THE ANALYSIS OF THE MUSICAL TEXT FROM THE STANDPOINT OF SEMIOTIC APPROACH

Abstract: *In the article the attempt is made to analyse intonation-lexical layer of a musical work from positions of the semiotics approach, in which analysis vector is sent from structurally-composite to figuratively meaning level, thanks to what conceptualization happens. Openness of the structural elements of musical speech which is able to accumulate new meanings was revealed based on the analysis of Ukrainian composer Ivan Karabyts's concert piece «The Musician».*

Keywords: semiotic approach, connotative structure of musical sign.

The relevance of the problem in General. The musical continuum of the second half of the twentieth century led to the formation of a new view of music as a sound material that reflects the individual vision of musical meanings. In this context, a music work becomes a kind of representant of personal mental experience, and as a discrete unit stored «...in the national memory of native speakers»[1]. Appealing to the origins of the folk Ukrainian melodies allowed to instigate the appearance of original in its design and meaningful in the semantics music works, which found its manifestation in neofolklorism direction.

The expression of personal attitude towards the Ukrainian melos, very vivid example of neofolkloristic current, which is presented in Ukrainian musical culture of the second half of the twentieth century, became a concert piece for solo violin «The Musician» of the Ukrainian composer Ivan Karabyts. The piece has a programmatic focus, the actualization of which, in the words of musicologist L. Kijanowska, contributed to the neostil that impresses with a variety of themes and unexpected perspectives of interpretation [2, 37]. The comprehension of the features of musical speech of the composer, which is represented in one of the brightest examples of neofolklorism current, will allow to move from understanding the individual elements of the musical language to the semantic concepts of musical text that has not lost its relevance. This approach is not only justified, but also perspective, because it allows to identify the deep structure of the musical text, to understand its value measurement, to analyse dynamic process of its determination.

Analysis of recent researches and publications. Semiotic research direction of musical texts has a fairly wide range and is presented by works of different directions. The theory of musical content in the context of which examines the semantic level of the musical text is presented in the works by M. Aranovski, L. Hakobyan, V. Medushevskiy, N. Kholopova, L. Shaimukhametova, I. Stogny, O. Kozarenko, S. Ship, D. Lidov, K. Agawu, E. Tarasti and

many others, where a departure from the verbalization of musical content to the analysis of immanent musical structures is made.

The component of the semiotic approach is disclosure of multi-layered structure of semantics of the musical text, where an important role is played by denotative and semantic levels. Denotative level exists in the conceptual-semantic meaning, while connotative exists in the contextual, which is related with profound, inner, manifestations that are implemented in the context of music perception. In musicology the connotative semiosis level is the most debatable because exactly the connotative of a sign is outside of the structure of a musical work, but is important in understanding the meaning, though it's quite difficult to extract. Connotative structures can be formed at different levels (grammatical, lexical, structural and the like) and, in addition to their own, to actualize additional values, associatively connected with various images and feelings. In the context of music broadcasting connotative play the role of an original semantic continuum, in which denotative characteristics take on their expression. Accordingly, the attempt to identify different levels of analysis of the musical text is *the purpose of this article*.

The main material of the research. Modus analysis of the architectonics of the concert pieces «The Musician» in the context of this article has the vector from a structural-compositional level that allows identify the syntactic features of a musical text, to the conceptual. In the context of the semiotic approach it will allow to comprehend musical lexic of a piece and identify the immanent means of musical expression in the construction of story-fable structures and posttext means of musical expression that will reveal deeper layers at the level of conceptualization of the musical text. In general, the system of concepts [3] is an integral part of speech discourse in which they are implemented at the conceptual, figurative and value levels.

The music material of the concert piece «The Musician» by Ivan Karabyts is built exclusively on the original intonations steeped in folk melos, which indicates a deep sense of composer of the character of folk music, which is characterized by bright sound relationships, improvisational rhythm, a specificity of sound a kind of accentuation and the like. The composer quite successfully used the virtuoso possibilities of the instrument, which affected the acoustic lightness, timberline expression and intonation transparency of music. The theme of the first section consists of two items that do not contrast but complement each other. The intonational contour of the first theme element is represented by two sounds [a-g], from which the composer created an original motive.

The second element of the theme is melodically expressive and is performed by “arco”, reception. Ascending passages form themes' component, which have improvisatory character that by their figurativeness appeal to folk music with its bright improvisation, dynamics and articulatory expressiveness. Articulatory techniques play an important role in achieving a sound volume as expressive articulating is not only associated with speech intonation, but also serves as one of the methods of themes development. The first section is based on the intonations that get variant development, which is complicated dynamically and rhythmically. Rapid ascending passages with the use of a double-bar end by dynamic cascade, that ends with echo in the rising quart intonations. The second section of the piece – *Andante e rubato recitando* – built at the turn of different emotions, from the wailing tones (a descending minor second turnover on the background of the modal abutment “g”, which is repeated on the nuance “p”) to expressive recital on modal foundations, with metrorhythm,

which is accelerated in the temp relation due to the crushing durations, dynamically increases and the interval is changing. The recital end by intonations that imitate non-fixed sounding and are similar to folk intonations with their uncertainty in tones by their figurativeness. The chord vertical of *Tranquillo* episode changes them, this vertical is performed by *pizzicato* stroke on the nuance “*p*”, has a bright coloring and tonally related with major theme which is polyphonic. The realization of this melodic episode is changing on contrast sounding of rapid ascending passages, where also the technique of acceleration is used due crushing durations and dynamic growth. Gradually recital are sounding in the higher register, turning into an ascending cascade passages in small durations that end is broad, octave melodic realization, which leads to the climactic episode *Maestoso* at the nuance “*ff*”. Saturated sound space of the culmination episode with the wide chord texture, exaggerated by articulation, tempo-register a comparison of the various elements of the theme ends the episode *Sostenuto* in which the rhythmic pattern of the first part is repeated but in a compressed interval representation.

The music material of the Reprise starts with the second bite intonation with the detention of tones “*e*” and playing on open strings, with a gradual dynamic growth. Seconds intonation is set in the cascade passages and the use of a rather complex strokes (*pizzicato*, *arco*) demonstrates a deep knowledge of the capabilities of a virtuoso performance on the violin, where the strokes formed a striking artistic image. The play on open strings in combination with rapid passages and contrasting neuenswander prepares the coda of the piece (*Vivace*), which is also built on the principle of dialogicality. Two intonations that make up the theme of concert piece, as if are engaging in dialogue, which has a pronounced speech intonation. A combination of recitation and descending seconds tones that sounded in the second section of the play become the bright completion.

The chord on the open strings (*pizzicato*) that completes the music piece is a kind of dramaturgy of the play, linking the various sections into one semantic whole. The chords on open strings, which are changing throughout the piece as in nature of the sound creation (*pizzicato*, *arco*, *col legno*), as in interval, are appealing by its imagery to the traditional folk music performance with a developed narrative structure.

The principle of development in the context pieces «The Musician» plays the role of connotative structure, building internal artistic space and allows the associative images to fill the semantic component of a musical work appealing to the concept of «spirituality»¹, that is reflected on the level of musical lexicon. We conceive the concept as mental formation, that have a national specific, reflects the value characteristics of the person's worldview and implemented in the context of speech discourse. The concept of «spirituality» has a national-cultural and included in the concept sphere of the national musical language. There is the organic connection of the individual with the universal in the projection on the creative practice of the composer, due to their dialogue, in which the artist is implementing his spiritual potential in the powerful tradition of song Melos. Such tools are deprived of the direct plot, but thanks to them contrapuntist dialogue of the personal with the socio-cultural is happening, a kind of interpenetration of different cultural paradigms at the level of emotional-imaginative world of the musical text.

1 Appealing to the concept of "spirituality", we invest in its concept in addition to secularized, which is associated with the purely religious value, also moral, aesthetic, which are fed by the roots of their own culture, with its type of worldview, value measurements, combining ideological orientations with personal meanings, inner feelings.

One of the bright interpretations became the performance of the piece by violinist of Ukrainian origin, Solomiya Ivakhiv, who surprisingly organically felt his special tonality. The piece performed by violinist more than once, received a vivid understanding and became a kind of a concert visiting card².

Conclusions. Concert piece for solo violin «The Musician» by Ukrainian composer Ivan Karabyts's is a bright example of neofolklorism trends that were presented in the Ukrainian musical culture in the second half of the twentieth century, where the semantics of national performance is clearly implemented, that indicates the exceptional openness of creative reflection of the composer. In this dialogue of individual vision with generalized surprisingly clearly and boldly emphasized the national color with its dynamics, contrasts and life-affirming nature.

References:

1. Vardzelashvili J. Conceived as a linguistic category – the «constructive nature». Retrieved from <http://vjanetta.narod.ru>
2. Kiyanovska L. Updates on programmed the music of the twentieth century. // Ukrainian music. Tradition and modernity. 1993
3. Tokarev G. The faces of the discursive concept. 2004
4. Agawu Kofi. Music as discourse: semiotic adventures in romantic music. New York: Oxford University Press, 2009

² Information about the performance of this piece was provided by the author of the article Solomiya Ivakhiv, who noted that her piece was performed in the context of different creative programmes, in particular: PM Music at the Institute Series at the Ukrainian Institute of America (February 7, 2015); Berkner Hall March 11, 2015; March 15, 2015-Kiawah Art Series, SC; May 21, 2015 The Mezzanine Colorado Springs, CO; May 24, 2015 Grace Methodist Church, Denver CO; July 30, 2016 Roxbury Arts Group, NY; August 6, 2016 Kimberton Series, PA; October 2, 2016 Pickman Hall, Cambridge, MA; October 4, 2016 Lyceum-Arlington, VA; November 13, 2016-Neighborhood School-New Haven, CT; March 21, 2016 Jorgensen Center, CT.; April 9, 2016 CMOH, Philadelphia, PA

«ЛІТЕРАТУРНА СПАДЩИНА БОРИСА ГРІНЧЕНКА В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА»

У статті розглядається: загальні процеси розвитку української графіки, роль і місце національної літератури в контексті сучасної української графіки на прикладі літературної спадщини відомого українського письменника громадського – діяча Бориса Дмитровича Грінченка.

Графіка як один з масових комунікативних продуктів вплинув на розвиток суспільства, витворив систему цінностей в результаті трансформації і вироблення нових поглядів у суспільстві. Розглядаючи графічну спадщину українських художників до творів Бориса Грінченка, автор статті вперше робить спробу систематизувати матеріал, що його було напрацьовано і видано з ілюстраціями до прози і поезії видатного письменника – Бориса Грінченка. В окремих публікаціях згадки про художників – ілюстраторів, які зверталися до творів письменника, мали фрагментарний характер, тому автор вважає необхідним проаналізувати те краще, що було створено українськими художниками – графіками до творів Бориса Грінченка.

Разом з тим, саме художник в ілюстраціях до книги, прямує за письменником, реалізуючи цей принцип з максимальною повнотою у трактуванні подій. Текст книги, її зміст стає приводом для створення певної поетичної метафори, яку потім втілено в ілюстраціях. Мистецтво ілюстратора потребує гармонійного поєднання майстерності та образного сприйняття літературної фабули. Літературний твір змушує художника заново переосмислити написане, знаходити свій образний ключ. Графічні засоби, матеріали, такі як: лінорит, туш – перо, гуаш, акварель, передають емоційну атмосферу твору, підкреслюють гуманістичну направленість творів Бориса Грінченка.

Розглядаючи українську ілюстрацію середини – II пол.. ХХ ст., автор звертає увагу на розмаїття літературних жанрів і форм, багатство етнографічного матеріалу, що було характерним для творчості Бориса Грінченка і не могло не зацікавити художників, таких як І.Філонов,

В.Євдокименко, Г.Журавська, К.Музика, О.Кузнецова, Б.Назарова. Ілюструючи твори письменника, вони доносили те національне, українське,

« бо зростаючи на рідному ґрунті, жилися духом з великої скарбниці духовних здобутків народу...» [6; С.44].

Постановка проблеми: культурно – мистецьке життя на Україні

XIX – ХХ ст., розвивалося і формувалося у тісному взаємозв'язку з традиціями і принципами, виробленими у мистецьких осередках Європи. Зародження і розвиток ілюстрації мало логічне продовження на Україні, хоча бере свій початок з

європейських країн.

В українській графіці ХХ ст. ілюстрація була значним явищем, що вплинуло на розвиток суспільства. Вітчизняна школа графіки базувалася на національних особливостях мистецтва, відображала історичну дійсність з багатством її семантики, дискурсів, форм, відтінків, що поставило її в рівень з кращими зразками світової культури. Простежуючи процес розвитку української графіки, автор статті звертає увагу на те, що письменник і художник прагнуть змалювати притаманні людській спільноті менталітет, традиції, звичаї, форми спілкування, реалії національного життя. Його спадщина – поезія, проза, драматичні твори, перекази, фольклористичні та етнографічні збірники, історико – літературні статті, рецензії, бібліографічні показники, дослідження з питань мовознавства, теоретичні праці, публіцистика, чотири-томний словник української мови – склала б кількох десятків томів.

Письменник Борис Грінченко випускав рукописні журнали та збірки, клопав перед цензурою про видання української періодики. Під впливом письменника, художник М. Самокиш одним з перших українських графіків звернув увагу на книжкову ілюстрацію та художнє оздоблення книги, збагативши видання елементами національного орнаменту. Саме таке оформлення з'явиться у перших виданнях Бориса Грінченка.

У статті автор робить спробу дослідити подібну тему в контексті мистецтвознавчого аналізу, а не тільки як філологічне питання.

Утвердження незалежної держави дало поштовх до відродження національної культури українського народу, як і в попередні десятиріччя українська графіка спирається на естетичні і людські цінності, важливою складовою яких є повернення до національних джерел, захоплення українською етнографією, народним мистецтвом, що яскраво виражено в ілюстраціях до творів Грінченка.

Аналіз наукових публікацій:

Інтерес до природи книжкової ілюстрації на Україні у 60 – 70 – х роках ХХ ст. досліджував сміливий реформатор книжкового мистецтва Л.В.Владич. Книжковій графіці присвячені ряд публікацій відомих дослідників книги, мистецтвознавців: Ю.С.Белічко, Ю.Я.Герчук,

О.В.Лагутенко, В.Сидоренко, А.П.Шпакова, В.А.Фаворського, В.А.Чебикіна [1,2,3,4,10,19, 20, 22]. Елементи оформлення книги, а саме: суперобкладинка, обкладинка, форзац, титул, заставки, шрифти, ілюстрації завжди були в центрі уваги дослідників книжкового мистецтва, які виявляли закономірності функціонування цих елементів, розробляли певні рекомендації.

Літературну спадщину письменника досліджували: М.М.Веркалець, І.В.Гайдаєнко, М.П.Гуменюк, Л.Козар, А.І.Мовчун, І.І.Пільчук, А.Г.Погрібний, В.Чорновіл, В.В.Яременко [13,14,15,16,17,18].

Ключові слова: контекст, ілюстрація, елементи книги (суперобкладинка, палітурка, титул, форзац, сторінкові ілюстрації), мініатюра, рукописна книга, критичний реалізм, архітектоніка книги, інтерпретація.

Мета статті: огляд історії та розвитку книги, ілюстрації на Україні, аналіз ілюстрацій українських художників – графіків періоду к. ХІХ – ХХ ст., проаналізувати різний підхід кожного з ілюстраторів, свою власну інтерпретацію, котру пропонують до літературних творів Бориса Грінченка. Простежити, на прикладі графічних

циклів, вміння художника – ілюстратора передати літературну мову письменника, поета запропонувати своє оригінальне рішення, при цьому зберігаючи національні риси і стиль.

Виклад основного матеріалу:

Книжкова ілюстрація до творів української класичної літератури є особливо актуальною, оскільки 2013 рік став роком, коли вся громадськість світу відзначила 150 – річчя від дня народження видатного представника української культури к. ХІХ – поч. ХХ ст. – Бориса Дмитровича Грінченка.

Останні десятиліття характеризуються зростаючим інтересом до постатей видатних письменників, творча спадщина яких донедавна в Україні частково або зовсім була вилучена з національного художньо – культурного життя.

Спробуємо через книжкову ілюстрацію до творів письменника, зрозуміти вагомість і значення літературної спадщини Бориса Грінченка.

Чи може існувати книга без ілюстрацій? Яка роль художника – ілюстратора сьогодні, коли сучасній людині пропонується багато альтернативних книг: планшети, комп'ютери, електронні книги?

Книги є різні: науково – популярні, дитячі і художня література, технічна, учбова і пригодницька... В кожному з цих видань можна знайти ілюстрації. Книга дає можливість читачу аналізувати прочитане, погоджуватися або ні з рішенням художника.

Ілюстрація – твір мистецтва, що посилює виразність передачі авторського тексту, дає можливість адаптуватися читачеві, зримо відтворити змальовані у тексті події, візуалізує літературні образи. Це графічне зображення у виданні, що пояснює або доповнює текст, що слугує також і засобом окраси книги.

Людина ХХ століття, оцінює явища минулого через ситуації, які було вже прочитано нею в літературних творах минулих століть, але вона додає власний досвід і оцінки.

У ілюстратора, під час роботи над книгою, виражено два основних завдання: внутрішнє – інтерпретація літературного твору, створення образу і зовнішня – створення книги як речі, предмету за допомогою обкладинки, форзаца, шмуцтитулу, буквиць, кінцівок і заставок (розповідь супроводжується короткими поясненнями про кожний елемент книги у вигляді презентації).

Термін «ілюстрація» («illustration») – живий опис, освітлення, наочне зображення, яке доповнює будь – який текст (картини, схеми, репродукції), зокрема, текст літературно – художніх творів. Це один з видів друкованої графіки, частина художнього оформлення книжки з обкладинкою, заставками, кінцівками, орнаментальним декором і шрифтовим набором [11; с.411 – 412].

Глиняні таблички, папірусні сувої, «книжки» написані на бамбукових планках, пальмових листках і шовку, пергаментні книги у вигляді кодексу стали основним етапом розвитку книжкової структури.

Історія ілюстрації починається ще з ксилографічних ілюстрацій у Китаї VI – VII ст. Книгу спочатку виготовляли у формі гармошки, що виглядало як довгий аркуш паперу, на якому текст і зображення відбивали з гравюри на одному боці, але аркуш не згортали у сувій, а складали у гармошку. З кінця X ст. ксилографія (гравюра на дереві) у Китаї набули великого розповсюдження. Великі китайські винаходи

паперу, рухомих літер і нових книжкових форм значною мірою вплинули на розвиток книжкової справи не тільки в країнах Сходу, але й у країнах Європи.

Спосіб отримання великої кількості ідентичних відбитків з однієї форми (кістяної, листової, дерев'яної) був здавна відомий у багатьох країнах стародавнього світу. Не тільки папірус, але і шкіра широко використовувалися для письма і як матеріал був відомий багатьом народам світу. У рукописних сувоях античності текст не відділявся від ілюстрації, фігури виносилися на поля та в проміжках між рядками. У великих книговидавничих майстернях працювало багато людей: редактори, переписувачі, коректори, ілюстратори, палітурники, склеювальники папірусних аркушів у сувій. Дослідники книги вважають, що в переписувальних майстернях велика кількість каліграфів (як правило, раби) писали тексти на слух, за диктуванням.

На Україні ілюстрація бере свій початок з мініатюри, поява якої пов'язана з Болгарією і Візантією, звідки були завезені перші книги. Вони перекладалися на слов'янську мову і переписувалися на дорогому пергаменті, перепліталися в металеві, золоті чи срібні оправы. Каліграфи писали книги, бо так на Русі називали кваліфікованих писарів, які виводили на пергаменті літери складного «уставу». Прикрашали рукописи малюнками художники – «ілюмінатори». Нерідко це робила одна й та сама людина.

Художники Остромирового Євангелія, Ізборника Святослава, Юрійського Євангелія та інші митці книги періоду Княжої доби передали свій неоціненний творчий доробок майбутнім поколінням українських ілюстраторів книги.

Остромирове Євангеліє було писано (1056- 1057) в Києві для новгородського посадника Остромира, який був близький до київського князя Ізяслава Ярославича.

Яскраві декоративні заставки, ініціали з фантастичними малюнками людей і тварин, створюють дуже вишукані переплетення початкових літер Євангеліє, писане Григорієм, є прекрасним зразком поєднання малюнку і тексту. Золоті лінії, якими окреслено кожну постать, вражають точністю і досконалістю. Чисті, яскраві кольори нагадують київські перегородчасті емалі.

« Ізборник Святослава» також оздоблено мініатюрами із зображенням князя Святослава Ярославича та його сім'ї. Художники створювали цілісний ансамбль, гармонійно поєднуючи на одному аркуші текст і малюнок.

Книга XIV – XVI ст., як і раніше були рукописними, оздоблювалися мініатюрами й малюнками. Вони також позначені новими художніми тенденціями. У мініатюрі з'являються ренесансні елементи оздоблення. Одним з новаторів був Андрійчина, який ілюстрував багато книг. Всі їх можна об'єднати за художнім стилем і манерою виконання: « Службник»,

«Євангеліє», «Холмське Євангеліє». З Волині походить знане на весь світ

«Пересопницьке Євангеліє» (1556 – 1561pp.), бо писано у с. Пересопниця. Обсяг 480 стр. тексту з чудовими рисунками. Чотири орнаментальні розвороти містять мініатюри, щедро прикрашені заставками, кінцівками, ініціалами, безліччю декоративних елементів. Кожна сторінка має орнаментальне оздоблення – смуги, композиції яких вражають красою і багатством, яскравістю кольорів і високою майстерністю. Поруч з рослинним орнаментом, тут можна побачити елементи орнаменту « звірино-го стилю».

Особливої популярності на той час набуває гравюра.

З діяльністю Івана Федорова пов'язане поширення друкованої книги. Видання книг у Львові та Острозі, відкривало нову добу в культурному русі. 1574 р. було видано «Апостол», 1581р. – «Острозька Біблія». Друкована книга швидко поширюється на Україні. Перші друковані книги в Україні мали високий рівень художнього оформлення, своєрідний шрифт, композиція набору та спосіб виготовлення, в основі якого була ручна праця. Спочатку друкована книга наслідувала рукописну: виділялися важливі частини тексту, декорувалися аркуші червоним кольором. Дорогими були оправи книги, які обтягувалися шкірою і витискували на ній орнамент або сюжетні композиції.

Завдяки друкарству книга стає важливою подією художнього життя. Друкована книга – це монолітний організм, де всі деталі від шрифту до гравюри становлять єдине ціле. Поступово гравюра стає провідним жанром мистецтва.

II пол.XVII – XVIII ст. – період найвищого розквіту гравюри, т. з. «золотий вік». Її збагатили такі блискучі майстри як – О.Тарасевич, І.Щирський, Н.Зубрицький, Г.Левицький. Активізувалася діяльність Києво- Печерської лаври. Гравюра на дереві тепер витісняється гравюрою на метали.

Олександр та Леонтій Тарасевичі були чудовими майстрами мідьориту. Вчилися у Німеччині, де отримали блискучі знання анатомії людини, тому могли передавати її у складних ракурсах та в русі. За допомогою світлотіньових ефектів та тонко розробленої тональної композиції Тарасевичі відтворили фактуру різних матеріалів (шовку, хутра, дерева, металу, каміння), об'ємно моделювали обличчя.

Григорій Левицький – батько славетного живописця Дмитра Левицького, ілюстрував книжки і створював тези. Досконало володів технікою гравірування на міді, його гравюри відзначалися справжнім артистизмом, вишуканістю ліній і форм.

Творчість Тараса Шевченка мала значний вплив на розвиток графіки.

У мистецькій спадщині поета ілюстрацій порівняно небагато, але вони свідчать про безсумнівну обдарованість художника, про глибоке проникнення в зміст літературного твору, вміння знайти йому відповідне образотворче втілення. Одну й ту ж саму тему або сюжет він часто втілював і в поезії, і в творах образотворчого мистецтва (поема «Катерина»). Так виникли малюнки до його власних літературних творів (авто ілюстрації рисунки «Тополя» (1839), начерки до балади «Утоплена» (1841), ілюстрації до поеми «Слепая». У 1841р., під час навчання в Петербурзькій Академії мистецтв, Шевченко створив ілюстрації «Католицький чернець» до твору М.Надеждіна. Малюнок «Знахар» (1841) до одноіменного твору К.Квітки – Основ'яненка, на прохання автора, було виконано у двох примірниках. У1843 р. у техніці гальваноакустики було виконано гравюру «Король Лір» за одноіменним твором Шекспіра.

Доробок Шевченка в галузі ілюстрації мало принципове значення для розвитку книжкової графіки. Ілюстрація позначено яскравою творчою індивідуальністю, а тому вони посідають гідне місце в ряду найвизначніших досягнень вітчизняної ілюстрації [21; С.252 -253].

Саме метод критичного реалізму було започатковано в українському мистецтві поч. XIX ст., але суттєвих змін воно зазнало саме у II пол. століття.

Традиційно розвивається книжкова та станкова графіка, але поширення набуває журнальна й газетна. К.Трутовський ілюструє твори класичної української літератури: Т.Шевченка, М.Гоголя. Марко Вовчок, Л.Глібова.

Мистецтво графіки збагачується творами І.Жакевича, М.Микешина, О.Кульчицької, Г.Нарбут, створивши багато ілюстрацій до книжок з історії й млярства України. Композиційна довершеність, спрощений і стилізований шрифт, знання мистецьких традицій зробило твори цього художника шедеврами графічного мистецтва.

Період, коли жив і працював письменник, став періодом розквіту реалізму в українській літературі. Ілюстрація серед. – II пол. XIX ст.

відзначалася українською тематикою, розмаїттям літературних жанрів і форм, багатством етнографічного матеріалу, що було характерним не тільки для більшості ілюстраторів книги, але і творчості Бориса Грінченка.

М.Ткаченко, С.Васильківський, М.Уваров блискуче володіли рисунком, літографією – В.Коренєв, М.Мурашко. Одним з перших звернув увагу на книжкову ілюстрацію та художнє оздоблення М.Самокиш, збагативши видання елементами національного орнаменту. Саме таке оформлення з'явиться у перших виданнях Бориса Грінченка.

У письменника було особливе ставлення до книги. Грінченко завжди проводив грані між книжкою для дітей і книгою для дорослих. Дбаючи про естетичне виховання читача, письменник надавав великого значення художній формі творів. Дбаючи про естетичне виховання читача, він надавав великого значення художній формі творів та мові, як надзвичайно дійовим чинником виховного впливу.

Потреба в книзі, ілюстрації була в ті часи надзвичайно великою, про що свідчить ряд фактів. Так, у 1895р. Б.Грінченко публікує статтю

«К вопросу о журнале для детского чтения в земской народной школе», де автор розглядає один із засобів розвитку дитини – випуск дитячого часопису. Важливим моментом, на які вказував Б.Грінченко було: точне визначення віку читача, високі вимоги до змісту публікацій, грамотна мова, зовнішній вигляд журналу» [14; С.44]. У дореволюційні часи більшість видань зовні мали дуже скромне оформлення. Без ілюстрацій, ці збірки віршів чи оповідань, мали тверду палітурку з портретом письменника, форзац – без малюнку, на фронти спису розміщували портрет письменника, а на титулі вихідні дані(назва книги, прізвище автора, а знизу – видавництво, місце і рік видання. У сприйнятті автора «дійсність» змушує його страждати фізично, а вихід письменник бачить в боротьбі, повсякденній, наполегливій, яка найчастіше постає в образі роботи, а в поезії, прозі найсильніше звучить заклик

Стане нам сили пройти
Шлях наш тернами покритий,
І щоб до краю знести
Всякі пригоди на світі
Стрінуться тяжкі дні,
Будуть сумні години,
Та променуть всі вони –
Тільки ідея не згине.
Праці й любові до всіх! –
Наша ідея велика
Людям світитиме всім
Як і сяла довіку!
Коханій Марусі Г. [6;21]

Видання до середини минулого століття були розраховані на масову аудиторію, тому видавалися у спрощеному художньому оформленні. Перед художниками не стояло питання створення великої кількості ілюстрацій, повноцінному ансамблю оформлювальних елементів, продуманого макету книги, застосування єдиного модуля у розв'язанні архітектоніки книги. Для ілюстрацій найчастіше обиралися техніки акварель або гуаш.

Значним піднесенням книжкової графіки стали 60 – 70 -і рр. ХХ ст., коли утверджувалася мова образотворення на основі відродження національних традицій, уваги до народного мистецтва, пошуках нових форм і прийомів. Змінилася ситуація із замовчуванням українського письменника Б.Грінченка.

Цьому сприяли суспільні зрушення, художньо – естетичні запити, що зумовили модифікацію канону українських письменників. Твори Грінченка знаходять місце в курсах літератури, на сторінках підручників.

Для ілюстрування творів Бориса Грінченка художники віддавали перевагу тим творам, в яких народ і окремі герої виступають у нерозривному зв'язку. Соціальна гострота, народність, ідейна направленість виявлені в кожній ілюстрації, в кожній серії.

Які б твори не розглянути: поезії, малі літературні форми, мала проза, всі вони відзначаються правдивістю відтворення людського існування, розкриттям внутрішнього світу героїв. Відчувається вічне прагнення до ідеалу і неможливе її досягнення.

Особливе місце в творчості Грінченка займають твори про дітей, яких він дуже любив і розумів. Пам'ять збереже спогади дитинства на все життя і вдячний син своєї землі, Борис Грінченко, серед численних псевдонімів обере той, що буде родом із дитинства – Вільховський.

Разом із І.Франком, О.Пчілкою, Л.Українкою, М.Коцюбинським, він заклав основи дитячої літератури (віршовані оповідання, віршовані казки).

У Львові 1894 року з'явилася « Книга казок віршем», що разом з книгою І.Франка « Коли ще звіри говорили», поклали початок української літературної казки.

Спільне з книжковою ілюстрацією, знаходимо у педагогічних поглядах письменника, які він сповідував: дитяча книжка повинна мати бездоганний вигляд, гарне оформлення. Письменник завжди мав хист змальовувати характер дітей у розвитку. У кожний твір він заклав зернину виховання.

Більш ранні видання творів / Борис Грінченко. Розум та почування у живої тварі, з ілюстраціями В.Зельдіса, що є перевиданням 1918 року/, мають оформлення, яке складалося із обкладинки, форзацу, титулу, а кожна ілюстрація вирішувалася як окрема картина, де використовувалися прийоми станкових форм мистецтва. Звертають увагу ілюстрації до казок «Мудрі оси», «Звірі мстяться», «Розумна кицька». Композиція побудована так, що головні герої розміщені в ілюстраціях на першому плані, чим художник підкреслює їх важливість, дає змогу дитині більш уважно роздивитися, запам'ятати ці добрі, чуйні образи тварин. Ось як в оповіданні «Розумна кицька» письменник розкриває взаємостунки тварини і людини:

«Це було на війні. Після однієї операції офіцер знайшов поранену кицьку. Куля зачепила їй ногу; бідна звірина не могла ходити і лежала знесилена і з голоду і з того, що зійшлася кров'ю. Офіцер поніс кицьку і шодня носив її до лікаря: нарешті вона потроху почала дибати, хоча рана щн не загоїлась. Аж тут офіцер сам занедужав

і не міг уже понести кицьку до лікаря. Вона терлася до нього, нявчала, а потім зникла десь. Через деякий час прийшов лікар одвідати хворого офіцера і приніс кицьку. Виявилося, що, мабуть, кицька зрозуміла, що офіцер не може принести її до лікаря, бо сам лежить. І вона подибала сама. І з того часу вона щоранку ходила до лікаря, аж поки рана не загоїлася. А тим часом і офіцер видужав...» [5; С.59].

Виконані у техніці гуаші, ілюстрації є яскравими, зрозумілими і доступними дитячій аудиторії. Разом з тим, вплив живопису виявляється в оповідальності, в художньому рішенні кожної ілюстрації, в інтересі до етнографічної сторони, в рішенні побутових деталей, пейзажних мотивах, в живописній багатокольоровості ілюстрацій. Кожна з ілюстрацій виглядає як кольорова вклейка, що порушувало єдність книги, її оформлення. Це пов'язане з ілюструванням

книги живописцем, а тому кожна ілюстрація виглядає як станкова картина в книзі.

«Украла», «Дзвоник», «Катерина», «Олеся» – оповідання, де розгортаються історії, різні дитячі долі. Письменник змальовує своїх героїв з теплотою і ліризмом, з глибокою вірою в чистоту дитячої душі. Діти – добрі, чуйні, але горе, кривда, злидні в умовах соціальної нерівності, роблять їх байдужими, породжують заздрість, ненависть, штовхають на злочин. Кожне оповідання характеризується широтою охоплення дійсності, у виборі сюжету, розстановці персонажів, способи їх зображення.

Оповідання «Ксеня» з малюнками І. Філонова, ілюстрації В. Євдокименка до оповідання «Украла», відзначаються глибиною і чистотою образів, поглибленому відображенню змісту твору. На етнографічному матеріалі (одяг, деталі побуту, пейзаж) реалізується мистецтво художників – ілюстраторів. Вони намагаються створити книгу, яка б сприймалася цілісно, в якому органічно поєднувалися і взаємодіяли текстова частина та ілюстрація. Техніка акварелі дещо послаблює драматизм і напруженість твору. Саме акварель є тим художнім засобом, що додає ліричного звучання малюнкам.

Багато працювали над дитячою книгою Н. Лопухова, В. Полтавець, Н. Денисов, Г. Григор'єв, І. Остафійчук. Видавництво «Веселка» змогло згуртувати навколо себе великий творчий потенціал, що сприяло повнішому розкриттю кожної індивідуальності художника.

Працюючи над творами української класичної літератури, художники книги вводять в образотворче мистецтво багато ідей, тем, образів, розширюючи ідейно – естетичні обрії, посилюючи пізнавальність, емоційну та образну дієвість.

Книжкова ілюстрація ставала чимось більшим за різновид графіки, бо в ній було і символічне звучання мови, кольору і загостреність характеристик. Малюнки до творів Бориса Грінченка є своєрідним «сприйняттям минулого» через призму сучасного. Талановиті, інтелектуальні, знаючі і люблячі літературу художники, серйозно інтерпретують книжку для дітей, вважаючи природним говорити з дитиною на рівних, вказуючи своє розуміння і бачення образів.

Тепер текст літературного твору не повторюється в малюнках, а доповнюється, коментується, намагаючись передати дух літературного твору, відтворити його засобами графічного мистецтва. Графіка стає незалежною від живопису. Талант більшості художників розкривається в ілюструванні суто національних творів з багатим фольклорним матеріалом, а саме: М.Коцюбинського «Fata morgana», «Тіні забутих предків», І.Франко «Захар Беркут», В.Стефаніка «Кленові листки», поетичних творів Бориса Грінченка.

Художники II пол.. XX ст. відмовляються від техніки літографії, а більше звертаються до лінориту, техніки «туш – перо», оскільки останні відповідають уявленням художника про справжню графіку – лаконічну, гостру, виразну. Провідними художниками стають справжні корифеї української графіки – С.Адамович, А. Базилевич, О.Данченко, Г.Зубковський, В. Куткін, М.Компанець, Н.Лопухов, Г.Малахов, І.Селіванов, В.Чебаник.

Змінилася ситуація із замовчуванням українського письменника Бориса Грінченка, твори якого знаходять місце в курсах літератури, на сторінках підручників.

Глибина, мудрість та виразність народних символів інтерпретувалися і народжували прекрасні образи в ілюстраціях до казок Грінченка. Це ще один жанр, в якому працював Борис Дмитрович Грінченко.

Казка – дорогоцінна перлина народної творчості, а якій об'єдналися мрії, сподівання, прагнення народу, його психологія. Про глибину народного життя, про людські взаємини розповідають казки письменника.

Видавництво «Веселка» підготувало подарункове видання збірки «Леся, преславний гайдамака», з ілюстраціями Ганни Журавської та Костянтина Музики (1991р.). До книги було включено народні легенди, оповідання «Біла бранка», «Галіма», «Останній борець», «Отаман Музика». Персонажі ілюстрацій – носії позитивних поглядів та ідеалів, ведуть складну й важку боротьбу з численними перешкодами і завжди перемагають.

«...В тім краї ще в давнії роки
Народ наймогутніший жив.
І славою гучно пишався
Той край у народній сім'ї
А ворог льякався їй». [4;С.11].

Художник – ілюстратор виводить позитивного героя – хороброго, благородного, винахідливого і сильного гайдамаку. На обкладинці подано зображення головного героя: гайдамаку на коні, у червоному жупані, з люлькою в руках. Малюнок читається красивим, виразним силуетом на білому тлі. Яскрава гама кольорів, природа, на тлі якої зображено Леся – гайдамаку, налаштовує читача на добро, щастя і перемогу.

Гайдамака- лицар, який іде у похід, щоб відстоювати свою рідну землю, свою дорогу і милу Україну... На останній сторінці обкладинки – дівчина. Визирає з віконця « як пишна троянда...» [4;С.11], провіджаючи хороброго воїна – коханого і яка чекатиме його повернення.

В кожній ілюстрації герої долають перешкоди; це люди великої і сміливої мрії, вони вміють досягти поставленої мети, виконувати найважчі завдання, слугують зразком для наслідування дітям. В заставках до кожного твору, які подано перед текстом, включені елементи народного мистецтва: декоративні квіти, листя, птахи, що прекрасно передають дух народності, притаманний більшості творів Грінченка.

Вірші звучать як пісня, кожний рядок якого дивує своєю мелодійністю і багатством форм. Є тут і образ жінки –

чуйної, милосердної, люблячої. Елементи природи зустрічаються наприкінці кожного розділу і вчать дитину любити природу, спостерігати і розуміти її красу.

Візуальне відтворення образів фольклору подається у формі, доступній і близькій дитячому розумінню. Унікаючи повторів і стереотипів, художники прагнуть знайти те характерне, що пов'язує прийоми образотворчого фольклору зі словом. Художник доповнює, розвиває лаконічний сюжет твору.

Впродовж всієї історії книговидавництва відбуваються значні зміни в удосконаленні технології виготовлення книжкової продукції, пов'язані з новими матеріалами, модернізацією виробничих процесів, застосування сучасного устаткування. Ці зміни стосуються і конструкції книги, які полягають у її спрощенні або ускладненні за рахунок нових елементів – футлярів, клапанів, кишеньок для відеокасет або дисків. Це стосується насамперед дитячої книжки, яка повинна відрізнятись і дизайном, і досконалим поліграфічним виконанням, щоб задовольнити непередбачувані, особливі вимоги дитини, оскільки саме розмаїття форм дитячих книжок впливає на дитину незвичайно емоційно, адже вона мислить формами, звуками, відчуттями.

Як і в попередні періоди розвитку графіки, в наш час ілюстратори прагнуть до народного звучання, передачі етнографічної точності в кожному малюнку, вводять елементи орнаментики, що додає до серії малюнків національного характеру, посилює образність літературного твору. Це залишається одним із напрямків в книжковому оформленні та ілюструванні книги.

Прекрасний подарунок дітям підготував Університет імені Бориса Грінченка до ювілею видатного письменника. Книга казок була підготовлена до друку 2013 року і стала подією в літературі і книжковій графіці. Видання було підготовлено за особистого сприяння ректора Університету – Віктора Олександровича Огнев'юка [7].

Вирішена як подарункове видання, книга вражає своєю цілісністю, автентичністю. Художник – ілюстратор Оксана Федько, звертається до національних витоків, інтерпретуючи етнографічний матеріал, що наближає казкових героїв до сучасного маленького читача. Книга включає сторінкові і розворотні ілюстрації, для більшості з яких художник обирає тло у вигляді української вишивки. Кожний малюнок яскравий, виразний, розрахований на детальне вивчення і споглядання. По – святковому виглядають і риба, і лисиця, і журавель, і кіт – традиційні образи казок, але в їх поведінці, зовнішності стільки народного, виразного, характерного саме для героїв усної народної творчості. Пізнавальним і корисним для дітей є додаток з таблицями вишивки, що спонукає дитину до творчості, до вивчення регіональних особливостей народного мистецтва (вишивка Чернігівщини, Київщини), спроби самим виконати роботу. В кінці книги додається кишенька з відеокасетою. Пропонуючи нестандартну конструкцію книжки, ілюстратор робить останню предметом іграшкового інтер'єру, спонукає дітей до мислення, вироблення розумових і практичних навичок.

Саме така література, така ілюстрація є актуальною. До неї закликав письменник Борис Грінченко, про неї мріяв. Він змушує нас глибоко замислитися над такими проблемами, як патріотизм, національна свідомість, національна література.

Подивись: весна устала,
Сипле пишними квітками;
Подивись: веселим птаством,
Ожили степи з лісами;

Подивись: в безкраїм небі
Сонце – велетень палає,
Подивись: зелені груди
Хлібороб плугами крає;

Подивись: життя устало,
Дні минають золоті;
Подивись: і встань до праці,
Повний сили і надії!» [8; С.73].

Підтримуючи традиції минулого українські художники – ілюстратори к. ХХ – ХХІ ст. продовжують заявляти своєю творчістю про високу культуру, мистецький рівень книжкової графіки. Вони відродили вже у наш час славне ім'я Бориса Грінченка, творчість якого була співзвучна і зрозуміла українським ілюстраторам: поєднання національної фольклорної культури із загальнолюдськими культурними цінностями. Національне не втрачається в ілюстраціях, а робить все створене значущим, а образи – вагомими.

Література:

1. Белічко Ю.В. Тема – ідея – образ. Тенденції розвитку сучасного українського мистецтва. /1945 – 1972/. К., Наукова думка, 1975 – 280 с. з іл..
2. Владич Л.В. Мовою графіки. Огляди, статті, рецензії. К.: Мистецтво. 1967.
3. Гавенко С.Ф., Кулік Л.Й., Мартинюк М.С. Конструкція книги. Навчальний посібник. – Л.: « Фенікс», 1999. – 136 с.

4. Грінченко Б. Д. Лесь, преславний гайдамака: Віршов. оповідання, легенди, казки: Для мол. і серед. шк.. віку / Упоряд. і перед. В.О.Шевчука; Худож. Г.О.Журавська, К.О.Музика. – К.: Веселка, 1991. – 135 с.: іл..
5. Грінченко Борис. Розум та почування живої тварі. К.: Богдана, 1994. – с.: іл.
6. Грінченко Борис. Вибрані твори: Вірші. Оповідання /Упоряд, вступ. ст.і приміт. В.Ф.Погребенника). – Львів: Каменяр. 2004. – 192 с. – (Шкільна бібліотека).
7. Грінченко Борис. Казки. К.: Майстер книг, 2013. – 40 с.
8. Дванадцять місяців. Літературно – художнє видання / Автор – упоряд. Скуратівський В.П. – К.: « Веселка», 1994. – 189 с.: іл.
9. Енциклопедія історії України: В 5т./ Редкол: В.А.Смолій / голова/ та ін. – Т. 3: Е – Й. –К.: Наукова думка, 2005. – 672 с: іл.
10. Лагутенко Ольга. Графіка: нариси з історії української графіки ХХ ст. – К.: Грані – Т. 2007. – 167 с.: іл.
11. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.1/ Автор – упоряд. Ю.І.Ковалів. – К.: ВЦ « Академія», 2007. – 608 с. /Енциклопедія ерудита/.
12. Літературознавчий словник – довідник: / За ред.. Р.Г.Гром'яка, Ю.І.Коваліва, В.Г.Теремка. – К; ВЦ « Академік», 2006. – 752с.(Nota bene).
13. Козар Л. Борис Грінченко як фольклорист. Монографія. К.: 2005. – 147с.
14. Мовчун А.І. Борис Грінченко: феномен великого трударя / Дивослово. – 2010, № 5. – С.44 – 49.
15. Нестерак О.В. Принцип концевтуальності в методології сучасного літературознавства / «Тіні забутих предків» /: Дис. канд.. філол.. наук:10.01.06/ НАН України, Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка. – К.: 1997. – 154 с.
16. Павлів І. Майстри відтворення дитячої душі в оповіданні « Дзвоник». Значення творчості Бориса Грінченка в історії української літератури / Дивослово. – 2010, № 10. – С.16 – 17.
17. Погрібний А. Борис Грінченко: Нарис життя і творчості. – К.: Дніпро, 1988. – 126 с.
18. Погрібний А.Г. Борис Грінченко в літературному русі кінця ХІХ – ХХ ст.: Питання ідейно – естетичної еволюції. – К.: Либідь.1990. – 230 с.
19. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 1.: Навч. посібник/ За ред.. О.В.Сухомлинська. – К.: Либідь, 2005. – 624 с.
20. Фаворський В. Об искусстве, о книге, о гравюре. – М.: Книга, 1986. – с.
21. Чебикін В.А. Мистецтво графіки в Україні // Українська Академія мистецтва. Дослідницькі та науково – методичні праці. 2001. – С.7 –24.
22. Шевченківський словник. В двох томах. Т.1. А – МОЛ, Головна редакція Української Радянської Енциклопедії: К.: 1978. – 414 с.: іл.
23. Шпаков А.П. Художник і книга. Українська радянська книжкова графіка. Шляхи становлення і розвитку. – К.: Мистецтво, 1973. – 224 с.

Затовский Б. О.

аспирант кафедры новой и новейшей истории,
исторического факультета
Одесского национального университета
имени И. И. Мечникова

РЕВОЛЮЦИОННЫЕ СОБЫТИЯ В ПОЛЬШЕ В 1905 Г. ПО МАТЕРИАЛАМ РОССИЙСКОЙ ЛИБЕРАЛЬНОЙ ПЕРИОДИКИ

С началом революционных потрясений в 1905 г. российские периодические издания стали больше уделять внимания политической жизни в различных регионах империи, в том числе и Польше. К началу XX в. польские земли находились под властью трех государств: Российской империи, Австро-Венгерской империи и Германской империи. События первой русской революции оказали значительное влияние на польское население. В это время активизировались польские революционные организации. По мнению современных исследователей, забастовочное движение в Царстве Польском по своему размаху не уступало общероссийскому, а в отдельные периоды даже существенно его превосходило [5, с. 31]. Российские журналисты внимательно анализировали и комментировали эти вопросы. Революция также оказала сильное влияние на две остальные части Польши, в которых были предприняты попытки решить внутренние проблемы, что также нашло свое отражение в прессе.

Политические события в польских землях освещали такие авторитетные издания как «Русская мысль», «Русское богатство» и «Мир Божий». В 1905 г. в либеральных российских журналах появились 5 публикаций о ситуации в польских землях.

Журнал «Русская мысль», в период революционных событий в России в 1905 – 1907 гг. стоял на демократических принципах и занимал умеренную позицию. В № 7 за 1905 г. была опубликована статья, посвященная положению Польши в 1905 г. Автор публикации, российский и польский политический деятель А. Р. Ледницкий писал, что по сообщению представителей польского общества происходило пробуждение национального чувства, что весь народ, не исключая крестьянских масс и даже, главным образом, сельского и рабочего населения, находились под влиянием охватившего всех движения к национальному возрождению [3, с. 128]. По его мнению, польский вопрос не был вопросом внутренней политики России, – он всецело являлся международным вопросом. Польские политические деятели понимали, что разделенная тремя сильными державами, Польша была не в состоянии с ними справиться [3, с. 130].

По мнению А. Ледницкого, если будет предоставлена свобода польскому народу у себя, российское правительство тем самым открыло бы двери для всех других поляков, не только прусских, но и австрийских. Он указывал, что тяжелые условия политической жизни поляков в Пруссии, непрерывная борьба за свои национальные права и свое национальное существование, невыгодное экономическое положение

Галиции, – все это вынуждало поляков, проживающих в этих землях все чаще обращать свои интересы на Россию [3, с. 131].

Он писал, что в Силезии, где польское население, из-за введения в прусской политике, по словам автора, «начала права силы на смену силы права», стало утрачивать свою национальность, оно вновь стало возрождаться. В том числе активизировалась политическая деятельность поляков. Таким образом, по мнению А. Р. Ледницкого, цель денационализации народа не достижима [3, с. 132]. Автор заключал, что российское правительство должно было предоставить Царству Польскому свободную автономию [3, с. 136].

Современная исследователь Т. И. Хрипаченко, анализируя отношения польских политических партий с российскими, указывала, что на русско-польском съезде в апреле 1905 г. российские либералы, представители национал-демократов и прогрессивно-демократического союза А. Р. Ледницкого сошлись на общем лозунге автономии Царства Польского. В своей статье, автор ссылается на его публикацию в «Русском богатстве» [6, с. 7].

В центре внимание российских периодических изданий в 1905 г. был также вопрос взаимоотношения русских и поляков. На первый план выдвигались дружественные отношения между двумя народами. Так в апреле 1905 г. в журнале «Мир Божий» была опубликована статья Ф. Батюшкова посвященная полякам-друзьям.

«Мир Божий» был умеренно-оппозиционным либеральным органом. В период Первой российской революции на страницах этого журнала встречались призывы к радикальным действиям со стороны восставших масс и усиление революционного движения в стране. Вот как оценивалось польско-русские отношения в 1905 г. на страницах этого издания: «Между Германией и Россией выбор поляков все же на стороне России, от которой она ожидает лишь большего признания своей самобытности, предоставления больших гарантий неприкосновенности своих прав на индивидуально-независимую жизнь, свой язык и вероисповедание. Все это несомненно может служить и к выгоде России, которая, при соблюдении указанных условий, приобретает в Польше дружественную, политически с ней объединенную, родственную народность, могущую ей служить оплотом при внешних столкновениях с примыкающими по ту сторону Польши западноевропейскими государствами» [1, с. 1].

«Русское богатство» было центром легального народничества. В октябре 1905 г. в этом издании была опубликована статья, посвященная военному положению в Царстве Польском, которое было введено 28 октября 1905 г. [4, с. 168].

По сообщению В. Мякотина, в разных городах Привислинского края совершались многотысячные уличные шествия с польскими знаменами и с пением революционных польских гимнов. На ряду с этим началось самовольное вытеснение поляками русского языка из правительственных учреждений, где его употребление было установлено законом [4, с. 170].

В некоторых местностях группы рабочих и крестьян громили школы, казенные винные лавки и гминные управления, уничтожая в них всю переписку на русском языке. Однако, не смотря на эти действия протестующих, по мнению редакции «Русского богатства», правительство имело дело в Царстве Польском не с попыткой отделения от государства, а со стремлением к автономии, не с восстанием, а с мирными народными манифестациями и общественными собраниями. В. Мякотин не считал, что в вышеуказанных действиях протестующих можно усматривать «мятеж» [4, с. 170].

Таким образом, авторы публикаций с сочувствием относились к требованиям восставших масс. По мнению автора, основным требованием поляков было не отделение от России, а установление автономии [4, с. 172].

В январе 1905 г. в «Мире Божьем» была опубликована статья, посвященная позиции польского общества по отношению к войне России с Японией. Польский публицист Л. Василевский (Плохоцкий) писал, что русско-японская война заставила все польские партии приурочить свою тактику к результатам происходивших на Дальнем Востоке событиям. Он считал, что эта война нанесёт тяжелый удар самодержавному строю и направит Россию на новый путь. Поэтому все партии приветствовали войну как событие, ускоряющее политическую эволюцию Российской империи. Настроение польского общества к моменту начала русско-японской войны было враждебным правительству. Польские политики в основном стремились повлиять на изменение правительственной системы в России. Их целью, на данном этапе, не стояло провозглашение независимости Польши [2, с. 232].

По сообщению Л. Василевского (Плохоцкого), в 1904 г. от агитационной деятельности к открытым выступлениям революционного характера перешла Польская партия социалистов. Её представители организовывали вооруженные демонстрации. Усилились и террористические акты, которые приняли массовый характер. Эта партия руководила нападениями протестующих на правительственные учреждения, взрывала мосты и железнодорожные пути во время мобилизации [2, с. 235].

В «Мире Божьем» писалось, что не отказавшись от идеала совершенно независимой польской демократической республики, ППС поставила себе целью добиться такой государственной самостоятельности Царства Польского, которая позволила бы ему развиваться вполне свободно, не отделяясь от России [2, с. 238].

Таким образом, российские либеральные издания подробно освещали события, которые происходили в Польше в течение 1905 г. Они анализировали те проблемы, которые волновали российскую общественность. Это в первую очередь, демократические требования масс, и проблемы реализации их в империи. С самого начала Первой российской революции в 1905 г. российскую либеральную прессу интересовала прежде всего деятельность польских политических партий и их направленность. Издания поддерживали требования польских политиков относительно установления в Царстве Польском автономии. Они активно освещали события происходившие в польских землях.

Список литературы

1. Батюшков Ф. К польско-русским отношениям. (Посвящается полякам-друзьям) // Мир Божий. – 1905. – № 4. – С. 1 – 12.
2. Василевский (Плохоцкий) Л. Эволюция политических настроений русской Польши после 1863 г. // Мир Божий. – 1906. – № 1. – С. 199-241.
3. Ледницкий А. Польский вопрос // Русская мысль. – 1905. – № 7. – С. 128 – 136.
4. Мякотин В. По поводу военного положения в Польше // Русское богатство. – 1905. – № 10. – С. 168 – 175.
5. Польша в XX веке. Очерки политической истории / Ответственный редактор А.Ф. Носкова. – М.: Издательство Индрик, 2012. – 952 с.
6. Хрипаченко Т. И. Неудавшийся компромисс: российские либералы и проекты польской и украинской автономии в российской империи накануне Первой мировой войны // Studia Slavica et Balcanica Petropolitana. – № 1 (17). – 2015. – С. 3 – 15.

ЭВАКУАЦИЯ НАСЕЛЕНИЯ СТАЛИНГРАДА В АВГУСТЕ 1942 ГОДА

Ключевые слова: эвакуация, Сталинград, И.В.Сталин.

Никто из гражданского населения не должен покидать Сталинград, чтобы не вызывать панику, а также, чтобы не испортить престиж вождя советского народа Иосифа Виссарионовича Сталина. Все население должно быть брошено на защиту города. В подтверждение этим словам приводят факт трагической гибели на севере Сталинграда женщин из подразделения ПВО, которые не смогли отразить наземную атаку, а началом эвакуации послужили лишь ожесточенные немецкие бомбардировки... Такую точку зрения трактуют нам многие издания литературы, к сожалению, не только западной, но и отечественной. Однако, это ничто иное, как прямая фальсификация истории, на которую сейчас нами будет пролит свет.

Во-первых, эвакуация за Волгу началась сразу же после начала боевых действий на этом участке фронта и через несколько недель шла полным ходом. Во-вторых, бой немцев с русским женским дивизионом действительно имел место в конце августа 1942 г. Однако, это был артиллерийский, а не противовоздушный дивизион. В третьих, в связи с тем, что 16-я немецкая танковая дивизия совершила форсированный 50-ти километровый марш, благодаря которому немцы в очень короткий промежуток времени достигли берегов Волги на севере города, наши войска, просто напросто, не успели достойно укрепиться и подготовиться.

Далее отметим, что в городе к началу обороны оставалось 400 тыс. жителей. На предприятиях, в строительных трестах, институтах, учреждениях были созданы боевые штабы, помогающие эвакуации населения из города [5]. Штаб направлял доверенных лиц, чтобы в условиях осадного положения оповестить людей с целью их сбора на пунктах переправы. Стоит сказать, что такие пункты создавались в каждом районе города Сталинграда.

Но не все шло гладко. Был ряд серьезных причин, в следствие которых было очень затруднительно и отчасти невозможно осуществить своевременную полномасштабную эвакуацию населения города.

Самсонов А. М. говорил о том, что частичная эвакуация гражданского населения началась при первой информации о угрозе, которая в скором времени нависнет страшной тучей над Сталинградом. В связи с этим председатель Комитета по эвакуации СНК СССР Шверник Н.М. 15 августа дал указание Сталинградскому бюро обкома ВКП(б) совместно с исполкомом областного Совета депутатов трудящихся вынести постановление «О частичной разгрузке г. Сталинграда». Это постановление гласило о том, что необходимо «вывезти из г. Сталинграда в Куйбышевскую область (Ульяновский и Сызранский районы) 15 тыс. человек неработающих женщин с детьми и 8–10 тыс. разместить в заволжских районах [1]. 18 августа бюро обкома ВКП(б) совместно с исполкомом облсовета депутатов трудящихся приняли поста-

новление в соответствии с распоряжением СНК РСФСР об эвакуации детских домов за пределы Сталинградской области [2].

В июле и первой половине августа из г. Сталинграда было эвакуировано, в общей сложности, до 100 тыс. человек, 35-40 тыс. из которых являлись местными жителями. Таким образом, основная масса населения все ещё оставалась в городе, своими действиями активно помогая действующим в нем войскам Красной Армии. В этих сложнейших условиях рабочие заводов не переставали трудиться ни на минуту, выпуская вооружение и снаряжение для воинских частей, освобождавших нашу страну от немецко-фашистских захватчиков [7].

Местные органы власти проявили мужество и слаженность в своей работе, сумев не допустить массовой паники в городе, в связи с постоянной бомбардировкой города. Отметим, что в каждом районе города были созданы чрезвычайные комиссии во главе с секретарями райкомов ВКП(б), организованы дружины по строительству баррикад, спасению раненых и детей, по эвакуации населения. Для спасения раненых был организован госпиталь, постоянно велся розыск раненых в подвалах, дворах и руинах зданий [3].

Во время эвакуации, которая началась не стихийно, а проводилась организованно, работало 28 переправ. Эвакуация проходила в труднейших условиях [6]. Город и переправы все время подвергались вражеской бомбежке с воздуха. Огонь пожирал квартал за кварталом. Улицы центра города и Ворошиловского района, идущие к Волге, представляли собой огненные коридоры. Сплошь горел берег Волги. Все причалы и мостки были уничтожены.

И вот, следуя логике событий, мы подошли к причинам, которые затрудняли полномасштабную эвакуацию населения. В первую очередь, такой причиной являлась чрезмерная загруженность переправ, т. к. через Сталинград в первые месяцы боев непрерывно перевозился хлеб, перегонялся скот и техника. Эта задача, согласно которой нужно было срочно перебросить через Волгу стратегически важные запасы, советским руководством была решена [8]. А вот дело с эвакуацией населения обстояло несколько иначе. Исаев А.В. говорит нам о том, что «эвакуация населения Сталинграда в августе велась низкими темпами, так как советское руководство, видимо, считало себя в состоянии удержать ситуацию под контролем. К 23 августа основная масса населения Сталинграда оставалась в городе». Только 24 августа Городской комитет обороны принял постановление об эвакуации женщин, детей и раненых на левый берег Волги, но время уже было упущено.

23–24 августа немецкими авианалетами были уничтожены все причалы, по которым производилась эвакуация [4]. Срочно были приняты меры по возобновлению переправки населения. С этого времени эвакуация начала проводиться с быстрой скоростью и массово. Переправа проходила под бомбардировкой с воздуха и огнем артиллерии. Многие пароходы, в числе которых «Бородино» и «Иосиф Сталин», были потоплены, а из нескольких сотен человек на них спасалось лишь несколько десятков... Заметим, что многие причалы были уничтожены не полностью и в скором времени были восстановлены, что дало возможность регулярно пополнять боеприпасы нашим войскам, прижатым к берегу Волги.

Таким образом, не И.В. Сталин препятствовал эвакуации мирного населения, а тяжелейшая военная обстановка, которая сложилась в городе в конце августа 1942 г.

Автор хочет заметить, что наибольшие разногласия в историографии возникают по поводу численности населения, эвакуированного после 23 августа. Происходит это потому, что в связи с бомбардировками, учет эвакуированных был затруднен. Например, Водолагин М. А. в своих мемуарах замечал, что с конца августа по октябрь число эвакуированных жителей достигает 250 тыс. человек. А. М. Самсонов приводел цифру в два раза меньше, говоря, что за этот же промежуток времени было переправлено через Волгу только 125 тыс. человек. Выделим и слова И. А. Пиксина, который являлся секретарем Сталинградского ГК ВКП(б), он писал, с середины августа до середины сентября за Волгу вывезли 300 тыс. человек.

Ещё раз отметим, что в городе продолжали прибывать отряды народного ополчения, а оставшееся население продолжало укрываться в подвалах и бомбоубежищах даже во время оккупации большей части города немецкими подразделениями. Часто бывали случаи, когда в подвале занятого немцами дома продолжали находиться жители города, которые остались в городе.

Подводя итог, автор отмечает, что из всего вышесказанного становится ясно – точное количество эвакуированных жителей города не может быть определено точно. Все это вытекает из того факта, что во время эвакуации основная задача заключалась не в сухом документальном учете количества вывезенного из города населения, а в ценности человеческой жизни, в спасении людей, которые были беззащитны перед лицом той войны, в том, чтобы вывезти как можно больше женщин, детей и раненых.

Список источников и литературы:

1. ГАВО. Ф. 2115. Оп. 3. Д. 26. Л. 146. Подлинник.
2. ГАВО. Ф. 2115. Оп. 3. Д. 26. Л.34.
3. ЦДНИВО. Ф.171. Оп. 1. Д.5. Л.28.
4. ЦДНИВО. Ф. 171. Оп. 1. Д.5. Л. 27 об. – 28. Подлинник.
5. ЦДНИВО. Ф. 171. Оп. 1. Д. 5. Л. 28 об. Подлинник.
6. Исаев А. В. Сталинград. За Волгой для нас земли нет. — М: Эксмо, Яуза, 2008. — 448 с.
7. Скворцов М. В., Проблемы истории эвакуации населения из Сталинграда в августе-сентябре 1942 года: роль местных органов власти. – Вестник Челябинского государственного университета. 2009. № 38 (176). История. Вып. 37. С. 41–46.
8. Самсонов А.М. Сталинградская битва. – Москва: Наука, 1989 – с.632.

Король Г.М.

кандидат медичних наук,
доцент кафедри неврології
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького

Малярська Н.В.

кандидат медичних наук,
доцент кафедри неврології
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького

ЦИРКАДІАННІ РИТМИ У ПРАЦЮЮЧИХ НА БЕЗПЕРЕРВНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Резюме: В представленій статті продемонстровано причину формування хронічної патології – розладу циклу «сон – бадьорість», який є соціальною та клінічною проблемою. Дані фізіології та формування патології у вигляді розладу сну вимагають спеціальної діагностики та корекції. Профілактика цього патологічного синдрому важлива для попередження захворювання та покращення якості життя пацієнтів.

Ключові слова: циркадіанні ритми, фізіологія та патологія циклу «сон-бадьорість», якість життя пацієнта.

Резюме: В представленной статье продемонстрировано причину формирования хронической патологии – расстройства цикла «сон – бодрость», который является социальной и клинической проблемой. Данные физиологии и формирования патологии в виде расстройства сна требуют специальной диагностики и коррекции. Профилактика этого патологического синдрома важна для предупреждения заболевания и улучшение качества жизни пациентов.

Ключевые слова: циркадианными ритмы, физиология и патология цикла «сон-бодрствование», качество жизни пациента.

Summary: In the article presented demonstrated cause of chronic diseases – disorders of the series “dream – cheerfulness”, which is a social and clinical problem. Data physiology and pathology formation in the form of sleep disorder require special diagnostics and correction. Prevention of pathological syndrome is important for preventing disease and improving the quality of life of patients.

Keywords: circadian rhythms of physiology and pathology of the series “dream-vigor” quality of life.

Науково-технічний прогрес прискорив темпи життя, стиснув час до мінімуму, що не могло не відбитися на розпорядку дня і ритмів, насамперед сну і відпочинку. Біологічні ритми часто порушуються в умовах професійної діяльності, наприклад,

вказані розлади найбільш характерні для працівників виробництв з безперервним послідовним виконанням усіх операцій певного виробничого процесу, коли робітники вимушені працювати по чергово і в нічну зміну.

Розлади циклу "сон – бадьорість" охоплює від 28 % до 45 % популяції і для її половини становлять суттєву соціальну та клінічну проблему та вимагають спеціальної діагностики і лікування. [1; 2]

У процесі еволюції в умовах планети Земля, яка здійснює обертання навколо своєї вісі за 24 години, організми пристосувалися до такого ритму і з'явилися ендогенні (внутрішні) механізми, які зумовлюють його супровід. Вказані ритми прийнято називати навколдобовими, або циркадіанними (лат. *circa* – навколо і *dies* – день). Вони реалізуються як за рахунок безумовно-рефлекторної основи, головні компоненти якої відносяться до групи вітальних вроджених реакцій, так і за рахунок визначених адаптивних процесів. Тому під **циркадіанними ритмами** розуміють фізіологічні і психічні явища, які виникають протягом доби. Вони пов'язані з активністю «біологічного годинника». Біологічний годинник – це внутрішньоклітинний універсальний автономний молекулярний механізм в клітинах самих різних організмів – від древніх бактерій-прокаріот до безхребетних і хребетних тварин, включаючи людину [Panda et al., 2002]. Головна роль цього «генератора тактових імпульсів» – підтримувати власний ритм молекулярно-біохімічних реакцій, наближений до 24 годин, і керувати ритмічною експресією генів різних клітин організму, залучених у фізіологічні, обмінні і поведінкові процеси. [2; 11]

Синхронно з циклами навколишньої природи в організмі людини також відбуваються ритмічні біопроцеси. Вони відзеркалюють природні, сформовані в процесі філо- і онтогенезу, реакції пристосування людини до зміни навколишнього середовища. Синхронізація біологічних процесів з геофізичними ритмами, наприклад, добові (циркадіанні) ритми функцій, є явищем біологічної доцільності адаптивного характеру. Зокрема, різке зниження інтенсивності фізіологічних функцій у нічний час означає компенсацію, відшкодування енергозатрат робочого дня. В ЦНС найбільш широкі процеси іррадіації збудження і гальмування забезпечують системи сну і бадьорості. Стан бадьорості характеризується високою нервовою активністю. [2; 5]

У людини встановлено велику кількість фізіологічних показників, які змінюються за період біля 24 годин (температура тіла, артеріальний тиск, виділення гормонів), причому така ритмічність зберігається навіть при стійкості всіх зовнішніх факторів. [2; 6]

(Дані фізіології). Бадьорий, активний стан організму людини підтримується особливими центрами бадьорості. Тонус кори і м'язовий тонус – ключові фактори поведінки і психічних процесів, які лежать в основі інтегруючої діяльності ЦНС (центральної нервової системи). Завдяки висхідній активації кори головного мозку мембрана кортикальних нейронів у стані бадьорості деполяризована на 5-15 мВ і переходить у стан тонічної деполяризації. Систему тонічної деполяризації кори мозку називають висхідною активуючою системою. Активуючі імпульси спрямовуються до кори двома потоками:

- *дорзальним, який доходить до таламуса і переривається на його неспецифічних ядрах. Це потік холінергічних і глутаматергічних нейронів ретикулярної формації (РФ). З таламуса на кору проєктується тала-*

мокортикальна система, медіатором якої є глутамат;

- *вентральний – проходить через латеральний гіпоталамус і базальні відділи переднього мозку, аксони яких проєктуються на холінергічних нейронах кори головного мозку. Також половина аксонів цього потоку – це аксони норадренергічних нейронів синьої плями стовбура мозку і аксони серотонінергічних нейронів шва стовбура мозку. Нейрони РФ стовбура також вносять холінергічні і глутаматергічні впливи у цю систему. [2; 3; 4; 7]*

Сон – це фізіологічний стан, при якому значно знижується реакція нервової системи і всього організму на зовнішні подразники. Стан сну розвивається внаслідок включення особливих центрів головного мозку і супроводжується зниженням інтенсивності фізіологічних процесів та загальною нерухомістю.

(Дані фізіології). В якості ключових центрів сну розглядаються структури середнього мозку і моста (ядра шва), які містять серотонін. Вони здійснюють гальмівну модуляцію сенсорних входів. Як і у випадку ретикулярних ядер моста, коллатералі аксонів серотонінергічних нейронів знаходяться на всіх рівнях ЦНС.

Наступною важливою ділянкою мозку, яка регулює добові ритми, є супрахіазматичні ядра гіпоталамуса. Через контакти із зоровою системою, вони спрямовані на добові коливання освітлення в навколишньому середовищі. У результаті частина нервових клітин цієї ділянки виявляє активність у темноті, а частина – у світлий період доби. Перші посилають свої аксони у центри сну, другі – у центри бадьорості. Нейрони супрахіазматичних ядер наділені властивостями автоматизму. Їхнє призначення полягає в тому, щоб своєчасно повідомляти ретикулярним ядрам моста, що уже «пора вставати», а центральній сірій речовині та ядрам шва – що уже «пора спати». Часта зміна часових поясів, відсутність стабільного режиму дня, цілодобова активність погіршує стан супрахіазматичних ядер, що може призвести до серйозного зриву їхньої функції, проблемам із засипанням, безсонню.

Епіфіз (pineal gland) також здатний реагувати на циклічні зміни навколишнього освітлення. Епіфіз виділяє секрет – мелатонін (N – ацетил–5–метоксітриптамін), який попадає як у загальний кровообіг, так і у спинномозкову рідину. Його секреція регулюється симпатичною нервовою системою, зростає при гіпоглікемії і в темноті. Фізіологічна роль епіфіза – регуляція хронобіологічних ритмів (Гарднер Д., Шобек Д., 2010). В організмі людини вночі виділяється більше мелатоніну. Епіфіз дорослої людини, масою не більше 100 мг, щоночі виділяє у кров 30 мкг мелатоніна. У передранішні години розпочинається спад кривої рівня мелатоніну. Крім добового, існує і сезонний патерн виділення мелатоніну.

У теперішній час роль мелатоніну епіфіза в таких явищах як внутрішньодобова і сезонна ритміка безперечна (Ковальзон В.М., 2012). [2; 3; 5; 10]

Цілковито можна зробити висновок, що центри сну і бадьорості знаходяться у постійних конкурентних відношеннях і ступінь домінування одних або других залежить від багатьох факторів: годин доби, сенсорного навантаження, фізичного і психічного стану. Це дозволяє нервовій системі гнучко підтримувати загальний рівень своєї активності залежно від значущості теперішньої діяльності (очікуваного підкріплення) і ступеня втоми. У результаті ЦНС, з однієї сторони, функціонує у

режимі максимальної економії ресурсів, з другої – у випадку необхідності може швидко переходити у стан високої працездатності, швидкого і адекватного реагування на зовнішні стимули. [5; 7; 9]

Одним із клініко-патогенетичних варіантів екстремальних впливів на нервову систему є **десинхроноз**. Із його проявами лікарі стикаються досить часто, але в практичній діагностиці він поки що не виділяється із великої і аморфної групи астеній професійного генезу або діагностується як звичайна перевтома. [2; 6; 10; 12]

Відповідно до останніх даних хронобіології (біоритмології), крім загальних для всіх людей біоритмів, існують індивідуальні, що піддаються точному підрахунку і прогнозуванню як позитивного, так і негативного рівнів фізичної, інтелектуальної і емоційної дієздатності. На перших порах після нічних змін у людини відмічається підвищена втома і подразливість. При значних і тривалих або ж частих змінах біоритмів, коли відбувається вимушене порушення їх у часі з геофізичними ритмами, можливі істотні порушення діяльності нервової системи. Порушення нервової діяльності при десинхронозі характеризується насамперед дизсомнічними розладами: безсонням, сонливістю або порушенням сну, тобто бажанням спати вдень і не спати вночі. Ці розлади з'являються в період порушення біоритму (при порушенні відповідності внутрішніх біологічних «годинників» місцевому часу) і тривають декілька днів, іноді тижнів, після переходу на новий режим сну і відпочинку. Якщо не вживати заходів з метою регуляції режиму, то за дизсомнічними розладами з'являються дратівливість, загальне нездужання, втома, біль голови. Знижуються настрої і працездатність, можуть виникати гострі невротичні зриви. Прикладом може бути порушення добової періодичності сну та відпочинку. Десинхроноз виникає також внаслідок монотонного постійного штучного освітлення, коли втрачається реальне відчуття зміни дня і ночі, а також чергування в різні години доби і особливо коли є екстремальне поєднання крайніх фізіологічних зрушень під впливом пониженої температури повітря, підвищеної вологості і важкої фізичної праці. [2; 12]

Залежно від особливостей особи, резервних чи інших функціональних систем і характеру впливу спостерігаються різноманітні клінічні варіанти неврологічних розладів: від дезадаптаційних парціальних і загальних астеній, вегетативно-судинних дистоній і скороминучих явищ міжпівкульної пірамідної асиметрії до органічних неврологічних синдромів.

За останні роки були виконані детальні дослідження наслідків різних видів депривації сну людини (повної і часткової, гострої і хронічної) з використанням методів нейросканування. Дослідження показали, що наслідки депривації можуть бути трьох типів: психологічні, нейроендокринні та когнітивні. Когнітивні наслідки депривації: після 35-годин депривації у людини сповільнюється вирішення арифметичних задач, зниження активації відповідних відділів кори (білатеральні внутрішні тім'яні частки, білатеральна дорзолатеральна префронтальна кора і передня паскова закрутка – ділянки, які звичайно залучаються у вирішення арифметичних задач) через порушення постачання у вказані ділянки глюкози та кисню. Депривація сну також впливає на такі функції, як увага і робоча пам'ять, від яких залежить більша частина когнітивної активності, засвоєння нової інформації (Drummond et al., 1999). Нейроендокринні наслідки – інсулінова резистентність, підвищення індексу маси тіла. Психологічні наслідки – денна сонливість, дисфорія. [2; 5; 10]

Епідеміологічні дослідження продемонстрували взаємозв'язок інсомній, тривалості життя, старіння організму в цілому, розвиток артеріальної гіпертензії, цукрового діабету II типу, що дозволяє віднести цю нозологію до факторів ризику розвитку основних серцево-судинних захворювань. Дослідження, проведені у Сингапурі (за даними журналу Sleep), показали, що зменшення терміну сну призводить до розширення шлуночків мозку на 0,59% за рік та зниження когнітивних функцій. Тим більше, що глибинні структури – біла речовина бокових шлуночків, третій шлуночок, ганглії головного мозку, мозочок і ретикулярна формація стовбура мозку – інтрацеребральні, внутрішньостовбурові; інтрацеребральні артерії анастомозів не мають – вони з'єднані між собою через капіляри і надзвичайно чутливі до хронічної судинної недостатності (Суслина З.А., 2016). Тривалі розлади сну супроводжуються збільшенням ризику розвитку депресії, неврозів, алкоголізму та медикаментозної залежності. Чутливі особи до депривації сну не повинні залучатись до нічної та круглодобової роботи. [2; 8; 12]

3 метою профілактики розладів, пов'язаних із десинхронозом, не рекомендується напружена праця упродовж двох тижнів після впливу гострих десинхронізуючих факторів, раціоналізується режим сну і активності, контролюється режим впливу кольору та світла, необхідне виключення зловживання алкоголем, дезактуалізація психогенних факторів. Тактика терапії десинхронозу включає комплексне застосування медикаментозних і немедикаментозних методів лікування. Рекомендовано приймати седативні та снодійні засоби у фазі спокою, тонізуючі – у фазі активності. Якщо у хворого продовжують виникати когнітивні, астенодепресивні скарги, тоді додатково призначають вазоактивні, ноотропні, нейротрофічні середники. Поліпшує самопочуття та якість життя – психотерапія, аутотренінг, заняття спортом, прогулянки увечері, гідротерапія.

Література.

1. Болезни нервной системы: Руководство для врачей: В Б 79 2-х т. – Т. 2 / Под ред. Н. Н. Яхно, Д. Р. Штульмана. – 2-е изд., перераб и доп. – М.: Медицина, 2001. – 480 с.
2. Вегетативные расстройства: клиника, лечение, диагностика: Руководство для врачей/ Под ред. В. Л. Голубева. – М.: 000 «Медицинское информационное агентство», 2010.- 640 с.
3. Гарднер Д., Шобек Д. Базисная и клиническая эндокринология. Книга 1 / Пер. с англ. – М.: Издательство БИНОМ, 2010. – 464с.
4. Карлов В.А. Неврология: Руководство для врачей. – М.: 000 «Медицинское информационное агентство», 1999.- 624 с.
5. Ковальзон В.М. Основы сомнологии: физиология и нейрохимия цикла «бодрствование – сон» / В.М. Ковальзон. – М.: БИНОМ, Лаборатория знаний, 2012. – 23 с.
6. Нарушение сна:особенности диагностики и тактики лечения.А.С. Лубенец, Н.К. Свиридова, О.Н. Микитей Семейна медицина №3 ' 2015 (59) с.3-7.
7. Регуляторные системы организма человека: Учеб. пособие для вузов / В. А. Дубынин, А. А. Каменский, М. Р. Сапин и др. — М.: Дрофа, 2003. — 368 с: ил.
8. Суслина З.А. Нарушения мозгового кровообращения: диагностика, лечение, профилактика/ З.А. Суслина,Т.С.Гулевская,М.Ю. Максимова,В.А. Моргунов. – М.:МЕД пресс – информ, 2016. – 536 с.
9. Aton S. J., Herzog E. D. Come together, right... now: synchronization of rhythms in a

- mammalian circadian clock // Neuron. 2005. V. 48. No. 4. P. 531-534.
10. Drummond S.P. et al. Sleep deprivation – induced reduction in cortical functional responses to serial subtraction Neuroreport. 1999. V. 10. No. 18. P. 3745 – 3748.
 11. Panda S. et al. Coordinated transcription of key pathways in the mouse by the circadian clock // Cell. 2002. V. 109. No. 3. P. 307-320.
 12. Zhdanova I.V., Friedman L. Melatonin for treatment of sleep and mood disorders // Natural medications for psychiatric disorders considering the alternatives / Eds. Mischoulon D., Rosenbaum J., Lippincott: Williams & Wilkins, 2002. P. 147 – 174.

SEKСJA 15. Nauk psychologicznych. (Психологические науки)

ПОД-СЕКЦИЯ 3. Общая психология.

І.М.Хоржевська

Кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології

Чорноморського національного університету
імені Петра Могили,
м. Миколаїв.

ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ ФОРМУЮЧІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ПРАВООХОРОНЦЯ

Ключові слова/Key words: професіоналізм, професійна культура, особистість фахівця, структура професійної культури/ professionals, professional culture, the identity of the expert, the structure of the professional culture.

Різні функції, які виконують спеціалісти правоохоронної галузі вимагають від фахівців достатньо високої психологічної культури у своїй діяльності. У системі психологічних основ професійної культури можна виділити такі її складові: необхідні професійні знання, вміння і навички, загальну комунікативну культуру, високу психічну саморегуляцію, емоційну стійкість, сформованість навичок ведення та оформлення документації, тощо.

Психологічні основи професійної культури у нашому розумінні – здатність і вміння дотримуватися певних норм поведінки, соціально схвалених у значущій групі. Це відношення фахівця до загальноновизнаних культурних соціальних зразків діяльності і поведінки.

У своїй роботі ми намагаємося виділити характерні ознаки психологічної культури фахівця правоохоронної діяльності на основі узагальнення різних даних [1,2,3,4].

Культура завжди реалізується у чомусь (поведінка, діяльність, відношення), часом можемо спостерігати у професійній діяльності «імітацію культури», лише її зовні відображення, без відповідного особистісного рівня сформованості.

Культура проявляється у різних аспектах: культура мислення і мовлення, такт, відкриті комунікації, сформованість проф.навичок і дій, саморегуляція у екстремальних умовах, правила оформлення документації навіть, зовнішні зарегламентовані особливості (форма, знаки відзначення). Сформованість культури реалізується у чисто професійних діях, які реалізуються як у навичках, так і у вирішенні певних задач.

Робота поліцейського потребує і креативної і чіткої виконавчої діяльності. Психологічні основи професійної культури дозволяють зрозуміти сформованість креативних особливостей, пов'язаних з адаптацією, можливістю перевтілюватися, з чітким урахуванням певних цінностей, толерантно. Креативна функція у роботі поліцейського пов'язана з розвитком прогностичного мислення, вмінням будувати

версії, гіпотези. Виражений рівень культури допомагає правоохоронцю вирішувати протиріччя між жорстким підпорядкуванням і креативністю у повсякденній роботі. В результаті формується особистісна відповідальність за наслідки своїх дій.

Культура поліцейської діяльності включає такі поняття як принципи, професійна етика, система цінностей, підзвітність і відвертість, і пов'язана з переконаннями, службами і сферами відповідальності, на яких спеціаліст засновує свої дії і поведінку. Ефективність поліцейської діяльності залежить не лише від того, як фахівець виконує свої функції, але в рівній мірі від того, чим він керується по життю в своїй діяльності і побуті.

Проаналізувавши літературні джерела з обраної тематики, ми виділяємо такі основні групи якостей, які формують професіоналізм правоохоронця:

1. *інтелектуально-професійні якості* – це характеристики професійних знань, умінь, навичок, професійного досвіду працівника, його кваліфікації, результатів праці тощо; 2. *комунікативні* – це здатність проявляти ефективність комунікацій як з колегами, так і з громадськістю; 3. *емоційно-вольові* – це якості, які відповідають за саморегуляцію, емоційну зрілість, витримку і стійкість; 4. *поведінково-діяльнісні* – якості, які характеризують організованість, відповідальність, ініціативність, дотримання субординації, вміння працювати в команді, ефективність діяльності та ін. 5. *морально-етичні якості* – розкривають такі особливості працівника, як здатність до самооцінки, чесність, справедливість, принциповість, загальну культуру, культуру мислення, мови тощо.

Зміст кожної групи критеріїв якостей залежить від спеціалізації і займаної посади працівника, і кожна з них може мати свій набір критеріїв, які слід встановлювати та оцінювати в залежності від спеціалізації посади.

Список використаних джерел

1. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. – М.: Высш. шк., 1990. – 140 с.
2. Модель И.М. Профессиональная культура предпринимателя / И.М. Модель, Б.С. Модель // Социологические исследования. – 1997. – № 10. – С. 8 – 16.
3. Музалёв А.А. Профессиональная культура и ее роль в формировании профессиональных качеств специалиста в условиях профессионально-технической школы [Текст] / А. А. Музалёв // Молодой ученый. — 2014. — №4. — С. 1040 – 1045.
4. Сабатовская И.С. Проблема профессиональной культуры в современной отечественной социологической литературе / И.С. Сабатовская // Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту «Нар. укр. акад.». – 2002. – Т. 9. – С. 206 –214.

Юдіна Н. О.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

ЭМПАТИЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: емпатія, педагогічна діяльність, педагогічна емпатія.

Keywords: empathy, pedagogical activities, pedagogical empathy.

Проблема емпатії – одна з найскладніших у сучасній науці. Аналізу феномену емпатії присвячені роботи з різних галузей психології: психології особистості, вікової та педагогічної психології, соціальної психології, психології моралі, психології мистецтва (О.О. Бодальов, Т.П. Гаврилова, С.Д. Максименко, Т.І. Пашукова, О.Г. Солодухова, О.Я. Чебикін, Н.В. Чепелева тощо).

І.О. Єлеференко виділено декілька підходів до вивчення феномену емпатії. Дослідниками емпатія розглядається як: здатність особистості переключатися з розуміння партнера на прояв власних почуттів (позитивних та негативних), не втрачаючи позитивного ставлення до партнера (Ю.Б.Гіппенрейтер); суто емоційна характеристика особистості (Т.Ліпс); ідентифікація з партнером на когнітивному, афективному або поведінковому рівнях (С.Маркус); поєднання афективно-когнітивного та комунікативного елементів (К.Роджерс). Враховуючі зазначені підходи емпатію можна розглядати як особистісну властивість співчувати, співпереживати, поділяти сильні емоції та почуття іншої людини [3].

Особливими формами емпатії вважаються: співпереживання – переживання тих самих емоційних станів, що відчуває інший, через ототожнення з ним, та співчуття – переживання власних емоційних станів в зв'язку з почуттями іншого.

Кунцевська А.В. виділяє два напрями емпатії: особистісна характеристика особистості та професійна ознака спеціаліста (педагога, лікаря, психолога тощо). Під професійною емпатією розуміється не стільки дійсне співпереживання та співчуття (учню, пацієнту, клієнту), скільки здатність до диференціації переживань та станів іншого. Тобто не переживання страху, болю, відчаю разом із іншим, а чітка фіксація емоційних станів та характеру переживань для здійснення ефективної допомоги [5].

На думку В.А. Семиченко, емпатія є провідною складовою педагогічного спілкування. Автор розглядає атракцію як чинник виникнення емпатії та специфічне емоційне відношення, що зумовлює привабливість однієї людини для іншої і на основі якого формується інтегральне стійке почуття прихильності до іншої людини [9].

Найбільш відомими є такі визначення педагогічної емпатії: як складного особистісного утворення, що забезпечує результативність дій учителя за рахунок позитивного сприймання учня, розуміння його емоцій та керування ними, прогнозування поведінки учня [7]; як специфічного новоутворення у структурі професійно-педагогічних властивостей педагога, системоутворювального фактору, що детермінує ефективність

педагогічного спілкування [1]; як соціально-психологічну властивість особистості, яка включає адекватну вербальну та невербальну відповідь на переживання іншого [6].

О.Г. Коваленко, підкреслює, що сучасні підходи до педагогічної діяльності передбачають організацію професійного педагогічного спілкування на основі діалогічності, відкритості, довірливості взаємин вчителя та учнів.

Чинниками емпатії можуть виступати: властивості суб'єкта і об'єкта педагогічного спілкування, особливості контексту педагогічної взаємодії, зовнішні характеристики (зовнішній вигляд, статеві-демографічні параметри обох партнерів) та внутрішні особистісні характеристики партнерів (потреба у приналежності, загальний рівень інтелектуального розвитку, настрої, самооцінка, рівень розвитку емпатії). Зовнішніми факторами педагогічної емпатії є просторова близькість між партнерами, доступність та частоту спілкування, гармонійність простору спілкування. До внутрішніх факторів педагогічної емпатії належать стиль спілкування, взаємність, очікування позитивних взаємостосунків, особиста гармонія. Також автор наголошує на тому, що важливим механізмом педагогічного спілкування є рефлексія [4].

О.Г.Мирошник вважає, що специфічною особливістю рефлексії вчителя є високий ступінь її децентрації – здатності розуміти явища з позиції іншого. У сферу рефлексії вчителя мають входити: спільний предмет дій вчителя та учня; психологічні особливості учасників взаємодії; усвідомлення власної професійної позиції у взаємодії з учнем, що визначає ставлення до учня; аналіз власної поведінки вчителем за соціальними критеріям, культурними вимогам, моральними цінностями [8].

Останнім часом значно збільшилася кількість досліджень присвячених аналізу формування та розвитку професійних якостей майбутніх педагогів у напрямі гуманістичної парадигми. Автори підкреслюють, що провідним аспектом професійної підготовки має бути вдосконалення комунікативних якостей майбутніх вчителів, складовою яких є емпатія.

А.С. Харченко наголошує, що особливо актуальним виявляється питання формування емпатії майбутніх педагогів як важливого структурного компоненту їх гуманістичної спрямованості. Психологами і педагогами виділяються ряд шляхів формування емпатії у студентів, які навчаються у педагогічному виші. Наприклад, формування емпатії через вдосконалення навчального процесу та позанавчальної виховної роботи; організація тренінгів професійного зростання тощо. На думку автора, формування емпатії майбутніх педагогів може здійснюватися в межах різних навчальних дисциплін. Вивчаючи наукові джерела та виконуючи завдання з навчальної дисципліни, студенти ознайомлюються з основними тенденціями у вивченні проблеми емпатії педагога, висловлюють власне бачення щодо її виявлення й оптимізації, що спонукає їх до творчого пошуку й особистісно-професійного самовдосконалення як педагога. Так, на заняттях формуються знання про емпатію як професійно-значущу особистісну якість педагога (поняття, функції, структуру, рівні, види) і вміння вивчати емпатійні здібності. Особливий інтерес у студентів викликає виконання вправ, спрямованих на розвиток емпатії, аналіз педагогічних ситуацій (за О. О. Леонтьєвим). Студентам необхідно знайти свій варіант вирішення ситуації і охарактеризувати її за такими критеріями: визначення мотивів поведінки учнів; оцінка конструктивності дій учителя; вибір способів взаємодії вчителя й учнів; отриманий результат і передбачувана післядія [10].

Дані останніх психологічних досліджень свідчать про те, що педагогічна емпатія є необхідним компонентом успішної професійної кар'єри педагога.

Так, Н.О. Гончарова підкреслює, що становлення майбутнього учителя в процесі підготовки у виші включає в себе не тільки набуття певних знань та навичок, а й формування професійно-орієнтованих емпатійних установок, інтересів, ціннісних орієнтацій та спеціальних навичок, необхідних у подальшій роботі. Відбувається також соціалізація майбутнього фахівця, на яку впливають властивості особистості, і тісно пов'язаний з ними характер взаємодії із соціальним середовищем. Автор вважає, що у студентів повинні бути сформовані не тільки професійні знання та вміння, певні особистісні якості, такі як мобільність, готовність до змін, уміння швидко та ефективно адаптуватися до нових умов, а й також розвинуті професійна емпатія, особистісна готовність діяти в умовах ринкової економіки. Означені підходи дозволяють визначати кар'єру майбутніх учителів не тільки як процес цілеспрямованого та послідовного професійного розвитку, зростання авторитету й статусу в соціальній та економічній сферах, а також і як процес побудови цілісного образу себе у якості емпатійного та компетентного професіонала. Дотримання даних положень дозволяє зробити процес становлення кар'єри майбутніх учителів більш рефлексивним, емпатійним, визначити необхідні умови для найбільш успішної її реалізації, здійснювати управління на будь-якому ієрархічному рівні і таким чином стимулювати прагнення студента до особистісного та кар'єрного зростання [2].

Таким чином, педагогічна емпатія є провідною складовою професійної діяльності вчителя. Рівень розвитку емпатії вчителя впливає на прояв співчуття, співпереживання, розуміння та сприяє гармонійному та повноцінному розвитку особистості учня. Темперамент вчителя дозволяє зрозуміти особливості стилю професійного спілкування, емоційності, педагогічної поведінки та здійснює значний вплив на прояв емпатії. Перспективами наших подальших досліджень є емпіричне вивчення впливу властивостей темпераменту вчителя на особливості прояву педагогічної емпатії для вдосконалення професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Василішина Т.В. Емпатійні здібності вчителів / Т.В.Василішина // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – №4. – С.37-38; – С.35; – С.16-21.
2. Гончарова Н.О. Роль професійної підготовки в проектуванні кар'єри майбутніх учителів / Н.О. Гончарова / Психологія і особистість. – 2016. – № 2 (10). – Ч.1. – С.180-188. (180-182).
3. Елеференко І.О. Емпатія / І.О. Елеференко. – СПб.: Гаруда, 2003. – 172 с.
4. Коваленко О. Г. Міжособистісне спілкування осіб похилого віку : психологічні аспекти : монографія / О. Г. Коваленко. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2015. – 456 с.
5. Кунцевська А.В. Інтраперсональні конфлікти у діяльності соціальних працівників [Текст]: Автореферат дисертації на здобуття вченого ступеня канд. психол. наук: 19.00.05 / А.В.Кунцевська; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2006. – 20 с.
6. Лабунская В.А. Психология экспрессивного поведения. / В.А.Лабунская – М.: Знание. – 1989. – 64 с.
7. Малицкая Л.Б. Формирование профессиональной эмпатии у будущих учителей / Л.Б.Малицкая Дис. канд. псих. наук. – Кривой Рог, 1995. – 251 с.

8. Мирошник О.Г. Концепції педагогічної рефлексії у психологічних дослідженнях/ О.Г.Мирошник // Психологія і особистість. – 2016. – №2(10). – Частина 1. – С.189-199.
9. Семиченко В.А. Психология эмоций [Текст] : модульный курс (лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы) для преподавателей и студентов / В. А. Семиченко. – К. : Магістр-S, 1999. – 127 с.
10. Харченко А.С. Навчальна дисципліна «Психологія гуманістичної спрямованості викладача вищої школи»: зміст і методичне забезпечення / А. С. Харченко // Психологія і особистість. – 2016. –2 (10) – Ч. 1– С. 222-233.

ПРЕПОДАВАНИЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В МЛАДШЕЙ ШКОЛЕ: КЛЮЧЕВЫЕ ФАКТОРЫ

Ключевые слова: метод, иностранные языки, преподавание в младшей школе

В наше время, когда с каждым годом возрастает значение межнационального общения, стремление к овладению иностранными языками как средством общения развивается во все более широких масштабах. Для того чтобы как можно эффективнее, на уровне требований современной науки организовать управление педагогическим процессом, необходимо знать природу речевой деятельности, формы речевого общения, способы выражения содержания речи, психологические и психолингвистический основы порождения и восприятия речи, взаимосвязь и взаимодействие всех компонентов речевого общения, основные педагогические и методические принципы. Многоплановость целей и задач, трудности содержания обучения ставят обучающего и обучаемых в такие условия, которые не позволяют достичь требуемых результатов без глубокого понимания процессов, происходящих в сознании человека при овладении иностранным языком.

Согласно данным психологии трудно провести четкую границу между интуицией и сознанием как психическими явлениями, связанными с овладением иностранным языком. Они тесно взаимосвязаны. Подчас невозможно определить, где отключается сознание и действует только интуиция.

Усвоение родного языка детьми происходит интуитивно, одновременно с формированием понятийной и мыслительно-речевой базы. Это осуществляется в естественной деятельности ребёнка, включающей и его речь как неотъемлемый компонент. Если ребёнок осваивает параллельно с родным иностранный язык, то и этот процесс происходит идентично.

Однако способность интуитивно усваивать чужой язык теряется в 5-6 лет, когда примерно заканчивается формирование понятийной и мыслительно-речевой базы на родном языке. Но даже если обучение иностранному языку началось именно в этом возрасте, 5-6 лет, оно тоже будет протекать довольно успешно. Прежде всего, в этом возрасте дети ещё сохранили навыки освоения родного языка и легко переносят их на изучение второго языка. На этом этапе изучение иностранного языка воспринимается в общем потоке поступающей информации в процессе познания мира и не воспринимается как отдельно взятый предмет или наука. В этом возрасте обучаемый воспринимает информацию о том, что к примеру «apple» – это «pomme» по-французски и «яблоку» по-украински вполне естественно, это для них также очевидно, как и то что яблоки бывают красные, желтые и зеленые.

Дети сохраняют образное мышление, как первичное при осваивании нового информационного материала вплоть до 8-9 лет. Это период, когда аналитическое

мышление ещё не сформировалось окончательно, а образное мышление ещё очень активно. При таких условиях максимально эффективным методом обучения иностранному языку является коммуникативный. Однако для определения степени эффективности метода одного такого аргумента как «образное мышление» недостаточно. Сравним два, практически противоположных метода: коммуникативный и структурный при обучении детей 8 лет иностранному языку (английский).

Все мы знаем, что изучение иностранного языка непростая задача. Здесь необходимы навыки заучивания новых слов, изучение грамматических конструкций и внедрение существующих лингвистических знаний. Ученые университета психолингвистики Макса Планка провели исследование целью которого было выяснить сопоставляет ли мозг грамматические конструкции (в данном случае – порядок слов в предложении) нового языка с соответствующими грамматическими конструкциями родного языка. По результатам эксперимента ученые пришли к выводу, что если конструкции согласуются, то мозг производит “подмену”, т.е. использует грамматику родного языка при изучении иностранного. Если же порядок слов в предложении отличается, то мозг формирует новую грамматическую базу. По сути, впервые учеными было доказано, что возможность использования характеристик родного языка при изучении нового помогает мозгу. Опираясь на данное исследование можно прийти к следующим выводам:

(структурный метод)

в случае если родной и изучаемый языки детей относятся к разным языковым группам, например к славянской и романской соответственно, возникают существенные трудности, ведь грамматические конструкции этих языков имеют слишком малый процент совпадений. Не осознав до конца принципы и правила построения предложений родного языка, располагая лишь не окончательно сформированным аналитическим мышлением, ребёнок сталкивается с сложной, практически невыполнимой задачей создания новой языковой системы;

(коммуникативный метод)

дети воспринимают изучаемый материал как информацию познавательно-развивающего характера. Это должно означать, что при её обработке мозг не связывает её с той своей частью, которая отвечает за родной язык, а следовательно и не сталкивается с трудностями несоответствия конструкций 2х языков. Информация обрабатывается легко, поскольку воспринимается как сведения общего характера об окружающем мире.

Гаврилук Т.В.

доктор филозофских наук, доцент

Национална академия

статистики, обліку та аудиту

ХРИСТИЯНСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ В ЕПОХУ «КІНЦЯ МЕТАФІЗИКИ»

Ключові слова: християнство, людина, антропологія, метафізика.

Keywords: Christianity, person, anthropology, metaphysics.

Осмилення філософами та теологами парадигмальної зміни сучасної епохи від теоцентризму до антропоцентризму призвело до появи нового філософського концепту – «кінець метафізики». І хоча термін «метафізика» безпосередньо вказує нам на вчення про надчуттєві, недоступні досвідові принципи і початок буття, а в християнстві безпосередньо на ідею Бога, водночас, причиною «кінця метафізики» постає людина. Тут доречно пригадати Протагорівське – «Людина є мірою усіх речей», оскільки на рубежі ХХ та ХХІ століть загострюється питання про значення змістів свідомості людини у описі трансцендентного. Порушується питання про співвідношення теології та свідомості в якій вона знаходиться. Усвідомлення чисельними теологами усіх традиційних християнських церков необхідності говорити про Бога мовою зрозумілою для сучасної людини, вказує на доленосну зміну суспільної свідомості, в центрі якої тепер знаходиться не Бог, а людина.

Починаючи з античного космоцентризму, людина усвідомлювала і осмислювала буття як першопочаткове щодо неї самої. Людина мислилась як частина чогось значно більшого, вічного і відчувала свою залежність від зовнішнього надприродного початку. В християнстві таким надприродним початком постає Бог. В змісті суспільної свідомості не спостерігається докорінної зміни у співвідношенні людина – природний початок. Людина продовжує осмислювати сутність буття та самої себе починаючи «згори», від Бога. Означена парадигма домінувала майже два тисячоліття.

Початок зміни співвідношення «Бог – людина» на «людина – Бог» в суспільній свідомості Ф.Ніцше назвав «смертю Бога». В «повнолітньому світі» традиційні уявлення про Бога витіснялись новими, оскільки людина почала повертати вектор уваги на себе, на свою сутність. Поступово, під дією соціокультурних обставин ХХ століття, відбувається суттєва зміна світоглядної парадигми від теоцентризму до антропоцентризму. Це і є «кінець метафізики». Бог присутній в людській свідомості, але Він усвідомлюється і осмислюється із центру людського «Я».

Означена зміна призвела до появи чисельної кількості «нових» теологій в усіх традиційних християнських конфесіях. Причиною постання антропологічного повороту у християнстві, український філософ та богослов М.Черенков називає «забуття головної духовної проблеми, рішення якої було місією Христа, – проблеми людини» [5, с. 97]. Означена думка притаманна і православним, і католицьким богословам. Акцентуючи увагу на тому, що вчення про людину ніколи не було цен-

тральною та самостійною проблемою богослов'я, та на тому, що християнські теологи загалом не створили до цього часу цілісного, гармонійного вчення про людину, цілісного гармонійного образу Божого в людині, “який не наданий в жодній із традицій, але збирається в богословських дискусіях та синтезах” [5, с. 94], християнські теологи наголошують на необхідності такого вчення про Бога, яке б в своїй структурі мало і антропологію, “тобто християнський гуманізм – вчення про людину в її зв'язку з Богом” [5, с. 94]. В усіх традиційних християнських конфесіях лунають заклики про необхідність оновлення церкви, задля майбутнього всього світу. Зокрема, М.Черенков наголошує: «майбутнє християнського світу пов'язано з Реформацією Церкви: або ж буде Реформація, або ж не буде майбутнього... Але ми знаємо, що майбутнє є, і воно пов'язане з оновленням Церкви, перетворенням світу та грядущим Царством» [6, с. 5].

Найбільш суттєве переосмислення антропологічних проблем та теології в цілому притаманне протестантським течіям. Починаючи з концепції А.Швейцера, яка була швидше етичною, аніж релігійною, продовжуючи «радикальною теологією» та «теологією надії», здійснюючи перехід до «феміністичної» та «нарративної теології», перебуваючи то у межах секулярної, то постсекулярної парадигми, протестантизм завжди є напрямком, що зазнає постійного становлення. Цікавим є той факт, що незважаючи на неоднорідність та розбіжності у поглядах, які є однією з головних рис протестантизму, саме в протестантському середовищі ще на початку ХХ століття зароджується екуменічний рух, що остаточно сформувався в другій половині минулого століття з утворенням Всесвітньої ради церков. Екуменізм лише на перший погляд не має прямого відношення до антропологічної проблематики, проте, він покликаний дати відповіді на питання, що хвилюють сучасну людину, є спробою створення ойкумени, як загального простору, придатного для кожної людини. Так, за визначенням православного священика І.Мейендорфа, із зародженням екуменізму «почалося певне перенесення акценту «з Бога на людину», або з богослов'я на антропологію. Цей напрям мав на меті не змінити основне завдання екуменізму, а лише розкрити сенс церковної єдності у світлі Божого задуму про усе творіння і про людину особливо. Ніяке християнське богослов'я не може відмовити в законності цьому новому підходу, якщо він ґрунтований на здоровій методології у вивченні людського (humanum)» [4]. За думкою І.Мейендорфа, всі інші проблеми є вторинними у порівнянні з основним питанням християнської віри – кінцевою і вічною долею людини.

В католицизмі постановання «нової антропології» здійснюється найбільшою мірою в працях пап Івана-Павла II та Бенедикта XVI, сучасних теологів Т.Бертоне, А.Сколи, Р.Буттільйоне, М.Гжегоцького, І.Месснера та ін. У роботах пап Івана-Павла II та Бенедикта XVI, Т.Бертоне, А.Сколе, Р.Буттільйоне та інших сучасних католицьких мислителів висвітлюється занепокоєння тим фактом, що початок ХХІ століття лише декларує цінність людини; в той час, як її гідність дедалі більше наражається на агресивну атаку гедонізму та споживацтва через ЗМІ, рекламу та масову культуру.

Новим феноменом соціального буття, а, відтак і новим об'єктом прискількивої уваги католицьких мислителів виступає в кінці минулого століття економічна сфера буття людини. Акцентується увага на тому, що більша частина людства припинюється економічними системами, політичними та ідеологічними режимами, тероризмом. Жахливим фактом постає загроза масового знищення людей сучасною

зброєю. Особливе занепокоєння викликають наукові досягнення, які, ґрунтуючись на прагматичній етиці, особливо відкриття в галузі генетики, здатні остаточно позбавити людське життя цінності та святості. Вирішення означених проблем бачиться через усвідомлення людини центральним суб'єктом суспільних відносин, що дає підстави вважати соціальне вчення католицизму антропоцентричним. Таким чином, як відзначається в «Документах II Ватиканського собору», центром усіх аспектів буття повинна виступати людина в її «цілості та повноті, з тілом та душею, з серцем та совістю, з розумом та волею» [1, с. 573], оскільки в ній закладене Божественне сім'я. Адже «велика таємниця Втілення, Смерті, Воскресіння і Вознесіння Христа полягає в тому, що в Христі людська природа ввійшла всередину Пресвятої Трійці».

Радикальне повернення теології до сучасних людських запитів здійснює впливовий богослов XX століття Ханс Кюнг. Його критика католицької церкви та його теологічні настанови викликали жвавий резонанс не лише в католицьких колах, але і в середовищі протестантських теологів. Кюнг вважав, що апологетика, систематична теологія повинні вирізнятися критичністю, щоб мати довіру у сучасного покоління. Він закликав до створення нової постмодерністської парадигми у теології. На думку Кюнга, проведений Куном аналіз зміни парадигм в природничих науках справедливий для усіх дисциплін, в тому рахунку і для теології. І критичний аналіз реального положення католицької теології показує, на його переконання, що Католицька церква і християнство в цілому знаходяться на порозі визнання нової парадигми. Ключовими положення нової парадигми повинні стати більш досконалі уявлення про розум та реалістичну оцінку досвіду.

Одним із прикладів народження нової парадигми є теологія звільнення. В працях негритянських богословів, які шукали відповідь на питання про присутність Бога в умовах пригнічення своє найглибше осмислення знаходить проблема спасіння. Головним гаслом теології звільнення є уявлення про те, що християнство є істинним, коли воно проповідує звільнення. Якщо Бог існує, він не може залишатись байдужим до страждань своїх дітей та не звільнити їх від пригнічення. Теологія звільнення об'єднує в собі декілька течій. Можливо виділити три основні напрями: негритянська теологія, латиноамериканська теологія і теологія фемінізму.

В негритянській релігійній свідомості можливо виділити три основні соціальні підвалини: ідея про рівність усіх людей, справедливість боротьби темношкірих за свої права та очікування перемоги у цій боротьбі, невдоволеність своїм соціальним становищем. На цьому підґрунті виникає і християнський негритянський рух. Ідейним базисом негритянської теології були ідеї Бонхейфера. Однак, характерною рисою цього руху було пристосування ідей християнства до соціальної боротьби темношкірих та задоволення їхніх земних потреб. Їх не турбували інтелектуальні пошуки можливості пристосування ідеї Бога до сучасного мислення. Їхнім основним питанням була інша проблема – чи актуальна християнська ідея Бога для людей, які поневолені християнами.

Теологія звільнення порушила питання, які були поза увагою традиційного християнства. Ідея рівності усіх людей перед Богом, яка постає основою християнського вчення, в середині XX століття набуває нової гостроти. Однак, не зважаючи на актуальність порушених питань антропологічного змісту (про гідність людської особистості, її природу), які були і є гострими для людства в цілому, теологія звільнення

не вийшла за межі етнічної теології. Оскільки основні поняття (Бог, образ Божий в людині, спасіння тощо) розглядались у вузькому колі соціально-політичних потреб темношкірого населення.

Не оминув процес формування нових антропологічних та теологічних поглядів і країни третього світу. Спираючись на основоположні догмати християнства, чисельні католицькі теологи (зокрема, Густаво Гутьєррес (Перу), Леонардо Бофф та Хьюго Асман (Бразилія), Хозе Міранда (Мексика), Хуан Луїс Сегундо (Уругвай) та Джон Собріно (Аргентина), Павло Ричардс (Чілі)) формують теологію визволення – богословський рух, ключовою ідеєю якого є розробка теологічного обґрунтування присутності і ролі Бога в визвольній боротьбі найбідніших верств населення.

Не зважаючи на різноманітність проявів теології визволення та широку географію її присутності, в ній можливо виділити загальні положення. Висхідною ідеєю цього руху виступає переконання в тому, що теологія повинна виражати в собі конкретні суспільні та культурні умови. Використовуючи ідеї соціології знання, теологи цього напрямку переконують в тому, що теологічні пошуки та відповіді завжди тісно пов'язані, формуються та розвиваються в конкретному соціально-культурному середовищі. Зокрема, Дермот Лейн писав: «Пізнання не може бути нейтральним та не мати ціннісної орієнтації. Будь-яке знання втілює в собі сучасні йому суспільні умови» [10, с. 77]. Відтак, не існує знання самого по собі, знання завжди є виразником потреб, того, хто пізнає. З урахуванням марксистської спрямованості, теологи доходять висновку про необхідність подолання замкненої догматичної свідомості, яке можливе завдяки розвитку діалектичного мислення. Така установка призвела до висновку, що будь-яке пізнання обумовлене соціальними передумовами. Це справедливо і для правлячої ідеології, і для тих, хто їй протидіє. Не є виключенням і теологія. Виходячи з цього, класична теологія не може бути актуальною для запитів християн Латинської Америки. Гутьєррес зауважував: «Тут віра живе в серцях бідних. Тут втілений результат теологічних роздумів не слугує тимчасовому полегшенню їхніх страждань та відмовляється стати частиною правлячої теології. Тут богослови як ніде інше усвідомлюють відмінність своїх вчень від правлячого напрямку, консервативного чи прогресивного» [11, с. 186]. Гутьєррес озвучує головну відмінність західної теології від латиноамериканської. Він зауважує, що в той час, коли західна теологія переймається питаннями як говорити про Бога в секулярному суспільстві, латиноамериканська теологія покликана вирішувати значно глибшу проблему – як говорити про Бога людям, яких більша частина людства людьми не вважає. Він наголошує: «Наша проблема полягає в тому, щоб показати людям, які позбавлені людської гідності, що Бог є любов і ця любов робить нас усіх братами та сестрами» [11, с. 193].

Не оминув процес становлення нової антропології і православне вчення. Але, відповідно до соціокультурних реалій країн з домінуванням православного віровчення, антропологічна проблематика тут порушуються в контексті богословського дискурсу між представниками неопатристики та російської школи богослов'я. Виходячи із тієї підстави, що мислителі неопатристики намагались здійснити оновлення православної теології в контексті традиції Святих Отців, звідки вони намагались запозичити понятійний апарат для звернення до сучасного їм світу, неопатристична антропологія істинну природу людини розкриває поза світом її соціального буття та її суспільних запитів. Представники російської

школи богослов'я створюють антропологію, звернену до світу, в якій людина розглядається в контексті її цілісної природи.

У другій половині ХХ століття в західній православній теології розробляються актуальні проблеми сучасної християнської антропології, що створило передумови для переосмислення та трансформації ключових антропологічних понять – образу та подоби Бога, свободи волі та любові. Так, любов постає тут не моральним корелятом відносин у суспільстві чи між людьми, тобто найважливішою категорією етичного вчення, не психологічним фактором, а онтологічною підставою здійснення людини як образу Бога. Єдиною підставою можливості такого здійснення є спілкування, оскільки істинна особистість з'являється із стосунків з *Іншим*, а не з індивідуалістичної ізоляції. При цьому варто звернути увагу на той факт, що любов визначається не як шлях до Бога окремих особистостей, тобто як шлях аскета, а як фундаментальна, закладена в самій природі людини даність. При розгляді багатьох антропологічних категорій ми помічаємо, що їх характеристика є неможливою без звернення до онтологічної проблематики. Насправді, ця ситуація не є дивною, бо категорія від поняття відрізняється саме наявністю онтологічної складової. Втім, слід зазначити, що у даному випадку навіть ця онтологічна площина є «людиномірною».

Переосмислення основних антропологічних понять засобами сучасної західної богословської думки дало змогу віднайти нову мову для вираження православної ідентичності, знайти сучасні підходи до вирішення багатьох проблем.

У контексті російської релігійно-філософської думки початку ХХІ століття спостерігається підвищений інтерес до антропології ісихазму, яка виходить за межі догматичного опису людини як образу та подоби Бога і наукових описів її фізіології, біології та психології, а пропонує досвідний шлях розкриття духовного потенціалу людини до пізнання своєї божественної природи та Бога. Означене слугує підставою як для створення нової синергійної концепції людини (С.Хоружий), так і для створення православної психології (Л.Ф.Шеховцова та Ю.М. Зенько) [8].

Сучасні дослідження антропології ісихазму, на думку означених дослідників, здійснюють конструктивний внесок в розвиток постсекулярної парадигми, в якій спостерігаються спроби подолання старої конфронтації релігійної та секулярної свідомості та культури.

Зазначимо, що найбільш загальна логіка розвитку антропологічних концепцій православної антропології ХХ – ХХІ століття спрямована від формування неопатристики до обґрунтування модерних вчень про важливість особистої трансценденції до Бога (В. Лоський, Х. Яннарас) [9], про значення категорії Особистість в обоженні (І.Мейендорф) [4] і до постмодерних вчень про пізнання Бога в спілкуванні любові, ініціатива в якому належить Богові як етично та онтологічно *іншому* (Іоан Зізіулас) [3].

Відтак, християнська антропологія в епоху «кінця метафізики» переживає певне «відродження». Виходячи із загальних для християнства уявлень про людину як образ та подобу Бога, християнські теологи переосмислюють означене відповідно до суспільних запитів. Оскільки географія християнства охоплює європейський та американський континенти, суспільні запити характеризуються широким діапазоном. Зокрема, маємо зазначити, що християнська антропологія другої половини ХХ –

початку XXI століття перебуває у філософському та культурному контексті свого часу, про що свідчить спектр досліджуваних проблем: від екзистенційних пошуків та філософії життя до постмодерністських роздумів про смерть людини та Бога, гендерної проблематики та нарративу як єдиної онтологічної та антропологічної реальності.

Окреслимо основні тенденції християнської антропології другої половини минулого століття, що постають у антиномічному вигляді. По–перше, це протиріччя двох визначальних тенденцій: з одного боку, крайнього плюралізму християнських течій, з іншого боку, спрямування до об'єднання у екуменічному русі. По–друге, хоча сучасну християнську антропологію, що зазнала впливу постмодерної ідеології, ми можемо позначити як секулярну, останнім часом релігієзнавці відмічають тенденцію до повернення релігії в життя людини, це нове явище отримує назву – постсекулярність. По–третє, хоча низка християнських деномінацій пропагує невтручання у справи держави та нівелювання громадського життя, існує протилежне прагнення, згідно з яким саме проблема соціального служіння стає однією з визначальних. По–четверте, тяжіння до модернізації, що притаманне певним течіям, протиставляється закликом до традиційності, які ми можемо помітити, наприклад, у православній антропології. Завдяки цим протилежним позиціям, осередкам яких є антропологічна проблематика, можемо говорити про відображення в християнській антропології епохи в цілому.

Зазначимо, що постання широкого розмаїття трансформацій християнських уявлень про людину в соціокультурних реаліях сьогодення показує суперечливий зв'язок змістів суспільної свідомості та теології. В цілому формуючи свідомість людини відповідно до християнського віровчення, теологія, водночас, підлягає переосмисленню останньою.

Література

1. Документи Другого Ватиканського собору. – Львів: Свічадо, 1996. – 608 с.
2. Зизиулас И. Личность и бытие. / Иоанн Зизиулас, митрополит // Богословский сборник. [Пер. с англ. С. Чурсанова]. М.: ПСТБИ, 2002. – Вып. 10. – С. 22 – 50.
3. Зизиулас И. Общение и инаковость. Новые очерки о личности и церковь. Серия «Современное богословие». [Пер. с англ.] / Иоанн Зизиулас, митрополит. – М.: Издательство ББИ, 2012. – 407 с.
4. Мейендорф И. Единство церкви и единство человечества // [Електронний ресурс]: Режим доступу до документу: http://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Mejendorf/zhivoe-predanie-svidetelstvo-pravoslavija-v-sovremennom-mire/9
5. Черенков М. Н. Баптизм без кавычек. Очерки и материалы к дискуссии о будущем евангельских церквей. / Черенков Михаил Николаевич – Черкассы: Коллоквиум, 2012. – 291 с.
6. Черенков М. Накануне. Предчувствие Реформации. / Михаил Черенков. – К.: ООО «Книгоноша», 2013. – 229 с.
7. Чурсанов С.А. Учение о личности у православных богословов XX века как методологическая основа православной антропологии и гуманитарных исследований. [Електронний ресурс]: Режим доступу до документу – <http://pstgu.ru/download/1149105182.chursanov.pdf>.

8. Шеховцова Л.Ф., Зенько Ю.М. Элементы православной психологии. / Шеховцова Лариса Филипповна, Зенько Юрий Михайлович. М.: Московское Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2012. – 252 с.
9. Яннарас Х. Вера Церкви: Введение в православное богословие / Христос Яннарас; [пер. с новогреч. Г. В. Вдовиной, под ред. А. И. Кырлежева]. – М.: Центр по изучению религий, 1992. – 228 с.
10. Dermont A. Foundations for a Social Theologi: Praxis, Process and Salvation. New York and Ramsey, N. J.: Paulist, 1984. – 99 p.
11. Gustavo Gutierrez. Teology of Liberation trans. Robert R. Barr. Maryknoll, N. Y.: Orbis, 1983. – 175 p.

Riabchenko V.I.

Senior research, Dr. Hab. (philosophy),
National University of Bio-recourses
and Use of Nature of Ukraine.
Institute of Higher Education
of the National Academy
of Pedagogical Sciences of Ukraine

THE PROBLEM OF DEMARCATION BETWEEN THE EUROPEAN VALUES AND NEO-COLONIAL AMBITIONS OF RUSSIA

Key words: Ukraine, Russia, War, demarcation, European values, neocolonial ambitions.

The purpose of this publication is not only to once again draw the attention of representatives of the European scientific community to the crisis, which Ukraine is now suffer from, but also importantly contribute adequate understanding of the situation from the standpoint of European values. The crisis, which is now experiencing and overcoming Ukraine, is extremely urgent problem not only for Ukrainian people but also for the whole world community. This is due to the treacherous Russian military aggression against Ukraine, the result of which is annexed the Crimea and Donbass real war. Ukraine now confronts the world's second military power state, which seeks to expand its territory to the borders, at least, the former Soviet empire, but as the maximum of the empire, with Moscow for several centuries it rooted lands colonized peoples from Warsaw to Alaska and the Kurile Islands. And claims to global hegemony authorities Kremlin declares its readiness to continue.

Infidelity military aggression of Russia is that it destroyed a few weeks all earthly peaceful order, which for seventy years after the Second World War developed painstaking efforts by consensus and mutual concessions and strict compliance with international agreements and arrangements for the inviolability of state borders and the integrity of territories independent countries. This perfidy demonstrated a dangerous precedent not only trampling international agreements and obligations and impairment of their lower cost of paper on which they are fixed, but a cynical disregard for the requirements of international institutions and international law. [4]

Shocking cynicism goals which Russia lives up to its aggression against Ukraine before the international community. First, its commitment to the authoritarian and corrupt regime of Yanukovich, who allegedly illegally deposed the rebellious Ukrainian people, made him usurpation of power, criminalization of society, state racketeering and embezzlement total. In fact, guilty of Yanukovich and his supporters confirmed by official accusations of atrocities like those committed during his rule. Verkhovna Rada of Ukraine on February 23, 2014 recognized Yanukovich as such, which withdrew from the duties of the President of Ukraine, and February 4, 2015 deprived the title of President of Ukraine. This is the most shameful moral and historical dimension score you can get a former head of state. Despite such evidence, that the principles of law does not require proof, Russian propaganda calls

“junta” legitimate current President and the Verkhovna Rada of Ukraine, who were popularly elected and legally formed Cabinet of Ministers of Ukraine [1; 2; 3].

Second, the protection of Russian-speaking citizens of Ukraine. According to the Russian propaganda which is spread all over the world – from oppression for what they are Russian. Russian language issue in public policy advocacy and everything turned upside down and sick head on healthy. This is exactly the situation when the robber publicly cynically blames robbery robbed by him. Robbery Ukrainian language in Russia Ukrainian people continues over three centuries in a row, starting with the infamous Pereyaslav Council when Khmelnytsky entered into a union with Russia. From Michael Romanov kings and Peter, Ukrainian language was limited or banned in general more than 170 times [6, 231]! At the same time Russia was stolen and the history of the Ukrainian people and falsified her own way [9]. As a result of looting millions of ethnic Ukrainian lost maternal language, became fatherless and were assimilated by the Russian people as “Russians” [5]. And Ukraine at the time of the Soviet Union its urban population and much of rural residents as a result of forced Russification became Russian-[6; 8].

And now Ukraine does not have even a hint of parity in the language issue with Russia, though there are all grounds. After all, the lives of Ukrainian ethnic nothing less than ethnic Russians in Ukraine. In Russia there are no Ukrainian at all kindergartens, schools, universities, churches, television channels, radio, periodicals. If something of the above is, it may be solitary or Sunday evening schools, electives edition runs so scarce. As the system is accessible to the public, as it is in Ukraine for Russian citizens in Ukrainian for all these things around there. In Ukraine, the Russian kindergartens and schools more than necessary. In higher education the same Crimea and southern and industrial regions, where most Russian-speaking population, the problem remains and to this day implementation in the educational process of the Ukrainian language, since there are entrenched status quo Soviet Russian of one-language policy. The same problem in these regions, using the Ukrainian language in public institutions. This is despite the fact that the Ukrainian language has official status of a single state language. Newspapers, magazines and other periodicals as the list of names and especially for circulation in Ukraine is Russian. The same state radio and television. The dominant Russian language and the religious space as Ukraine secured their positions and actively developed as the church of the Ukrainian Orthodox Church Moscow Patriarchate, who also preached the chauvinistic ideology “Rusko measure”.

From the above there is quite a rhetorical question: “Who should be protected from whom, to whom and who has the right to attack?” At least that is apparent unfounded accusations and cynical mendacity Ukraine tribulations of the Russian language on its territory. Equally obvious is every reason to Ukraine to fill her position on the offensive in defense of the Ukrainian language discrimination in its territory. Special protection needs is now Ukrainian language in Russia occupied the territory of Crimea and Donbas. Here, no consolidated support of the international civilized community can not do because Russian invaders brutally destroy everything that stands for Ukraine and Ukrainian, giving it as a struggle against manifestations of fascism.

This is yet another cynical propaganda ploy by the Russian chauvinist-totalitarian regime. Nationalism as a defense of the native nature (language, culture, mentality, etc.) from foreign attacks, oppression, discrimination, expansion, assimilation is a natural expression of self-preservation and assertion of dignity. A chauvinism, Nazism, racism, fas-

cism – is that out of the banks of nationalism, that in addition to protecting their cheeky and aggressively kills, discriminates, assimilates else, not her, someone else. Ukraine is not necessary stranger, she would save her from the chauvinistic ruthless Russian aggression. This ruthlessness is confirmed by the fact that Russia is now in the occupied Ukrainian areas to those who dare to want to speak Ukrainian, it can cost lives or beaten. That such horror stories Russian propaganda machine sought develop Ukraine-phobia in the minds of Russian citizens, threatening their bloody persecution of Ukrainian Nationalists because they speak Russian. Since its actions, Russia has shown the opposite nature, and actual harassment and persecution of Russian-speaking population of Ukraine was not, in defense of the Ukrainian territory of Russian aggression were side by side with the Ukrainian-and Russian-speaking citizens of Ukraine.

And then a question of motivating Russian citizens of Ukraine who were in its defense against other Russian engaged in military aggression under the flag of Russia. You can now mention a number of factors related to citizenship, patriotism, sense of duty, morality man who identifies himself as a citizen of Ukraine, irrespective of their nationality. Certainly, this is right. But in this context we distinguish one integral factor – a world view and values underlying that person and as a citizen guided them in their life. It is because of this factor visible link with the aspirations of citizens who rebelled against the criminal regime of Viktor Yanukovych, and the motivation of citizens who came to the defense of Ukraine, as well as those consolidated in the vast majority of the Ukrainian people, he did not want to return to imperial bosom “Rusko measure”. The people patiently Ukraine related to arbitrariness and atrocities of the regime in 2010. But his patience snapped as soon Viktor Yanukovych refused Integration, which faced the alternative of rapprochement with Russia. This means that the people of Ukraine in social development focuses on European values and strongly against a return to the values of the past, which now are confessed in Russian society.

So what happens now in the Donbas is not only a war for the territorial integrity of Ukraine from encroachments external aggressor, but a war of worldviews of those who are on opposite sides of the dividing lines between the warring parties. Thus, the citizens of Ukraine regardless of their nationality, not only to protect the integrity of its state and territory, but also the social space, which can establish itself and European values prevail. It would be an exaggeration on the part of the author, who lives in Ukrainian social space, argue that European values were fixed not only in consciousness as ideological guidance, but entered the flesh and blood of the overwhelming majority of its citizens. Unfortunately, Ukraine after its entry into state independence in 1991 went curves and uncertain roads of the European civilized community. Without exaggeration, we can say that it is more than two decades out like Odysseus, wandering around in civilization. Therefore, in the Ukrainian society for the period dangerously stretched dangerous state of anomie. Much of the population of unemployment, insecurity and social insecurity still suffering from post-Soviet syndrome. This is especially pronounced in depressed regions as a result of curtailment or complete liquidation of enterprises. In the same Donbass whole cities that were created at the mines and other large enterprises, following their closure turned into a settlement with tens of thousands of unemployed.

That speculation on the values of the Soviet past in opposition bloodthirsty phantom Ukrainian nationalism and the Kiev junta, which took away the power in their country-

man Viktor Yanukovych, Russia succeeded in Donbass forces and their mercenary services under the guise of local “rebels” visibility inspire people’s revolts. It was used by Russia as a pretext for the formation and legalization of so-called people’s republics – Donetsk (NPT) and Luhansk (FSC), which in its essence appeared to terrorist organizations. And the international community at this time very carefully watched and puzzled by such cynical tricks from Russia and expressed on this occasion only concern. However, sometimes expressed strong and deep concern.

Since international institutions are not officially recognized these pseudo-national terrorist organization, it gave carte blanche Russia. It is using the experience blitzkrieg of annexation of the Crimea, inspired to subordinate the Donetsk and Lugansk regions pseudo-elections and on the basis of the NPT and legalized FSC as of negotiations in Minsk meetings and agreements. After the legalization of the NPT and FSC Russia carried out a full-scale military occupation of territories controlled by it and holds in its subordination terrorist organizations that are marauding in these territories. Despite the uncertainty Minsk agreements, Ukraine seeks to fully comply with the agreements that they are made, and seeks a peaceful way out of this military confrontation, restoring its territorial integrity. But such a position, unfortunately, does not demonstrate Russia and its mercenaries. This is a threat not only to the integrity and national independence of Ukraine.

It unleashed by Russia in the third millennium imperial expansionism of medieval-style poses a real threat to the whole civilized world. And first of all those countries that are within the areas of its former colonies. The historical paradox of neo-colonial ambitions of Russia is that it considers all its territory, which last at least several decades, or even years fell under its jurisdiction, which was usually the result of her own aggressive colonialist expansion. This paradox becomes grotesque forms, as Moscow claims the lands of indigenous peoples and nationalities living in them from the time when there was still no Russian or Moscow, which has grown and several centuries of colonization land empire [9].

The main means of colonization has always been and remains today – a militarized totalitarian state, is subject to state orthodox church [7], Russian language and culture. Today in the occupied territories Ukrainian Russian state categorically confesses totalitarian regime of power, roughly indulging inalienable civil rights. Selected churches and other churches are at the service of the Moscow Patriarchate. Ukrainian schools being closed, prohibited studying the history of Ukraine, the learning process is fully translated into Russian and Russian curriculum, introduced the study of Russian history and culture.

Thus population and the occupied territories of Donbass already got in neocolonial subjugation chauvinist-imperial values of. The number of population is about the same as the number of citizens of the Baltic republics – Russia’s former colonies. Without exaggeration, we can say that now on the border with Russia and Ukraine dividing lines between the Ukrainian armed forces and military factions, led by Russia and which equips, is the demarcation line between the defenders of European values and adherents of neo-colonial ambitions of the Kremlin. The above distinction is so obvious, does not need specific evidence.

But not so obvious is the demarcation between European values and neo-colonial pretensions of what is in the minds of individual people and their communities. And it is no less important aspect actualized problems. Unfortunately, we have to admit that the consciousness of many people outside Russia was captured cynicism that continually spreads in the global information space with all the mouthpieces of Russian blatantly false propaganda

Goebbels persuasion. So here demarcation criterion is the commitment and support of a party. Who supports Ukraine's struggle, he defends European values, and who for the military aggression of Russia, consciously or not he is on the side of neo-colonial ambitions.

For Ukraine, when than ever question "be it State or once again become a colony?" actualized. Extremely important is to support not only the European Union but the entire civilized world community. She protects not only themselves, but also inhibits neo-colonial expansionism of the further promotion in Europe.

Literature:

1. Information on candidates for MPs elected people's deputies of Ukraine in the single-mandate constituencies / Bulletin of the Central Election Commission. – № 3 (30), December 2014. – P. 44-50.
2. Minutes of the Central Election Commission "On the election of people's deputies of Ukraine in multi-constituency" (Excerpt) / Bulletin of the Central Election Commission. – № 3 (30), December 2014. – P. 31-40.
3. Minutes of the Central Election Commission "On the election of the President of Ukraine" from 06.02.2014 g.
4. Gorbulin V.P., Belov A.F., Litvinenko O.V. National security: an agenda for Ukraine. – K.: "Stylos", 2009. – P.7
5. Dziuba, Ivan. Internationalism or Russification? – K.: Type. House "Kyiv-Mohyla Acad.," 2005. – P.168-169.
6. I.V. Diyak. Ukrainian revival or a new Russification? Teach. guidances. for the studio. HI. bookmark. education. – K.: Hranoslov, 2000. – P. 231.
7. Lukerya Zhabkyna. ROC propaganda to the return of Middle Ages. In the list of "immortal Russians vlues' love is on the last place. / KOMENTARYY, №6, 11 February 2011. – P. 28.
8. Radevich-Vynnytskyi Yaroslav. Ukraine: from language to the nation. – Drohobych: Publishing company "Renaissance", 1997. – P. 9.
9. Homyakov P.M. Russia against Rus. Russia against Russia: historical investigation. polemical Notes. – Kyiv: NKR UP, 2009. – P. 113.

Балинченко С.П.

кандидат философских наук, доцент
Черновицкий национальный университет
имени Юрия Федьковича

Svitlana Balinchenko, PhD

Yuriy Fedkovych
Chernivtsi National University

COMMUNICATIVE SELF-IMAGE TRANSFORMATION AS A FORM OF OTHERNESS SHIFT

Ключевые слова: коммуникация, Другой, Чужой, игнорирование, диалогическая ответственность

Key words: communication, Other, Alien, ignoring, dialogic responsibility

The modern investigations in the otherness field are focused on studying the means and intentions connected with the informational self-defense mechanism of ignoring meanings, subjects, insights, influences and conclusions rather than their deriving from the informational flow for further reflecting.

This nonreductionist and nonphysicalist approach is suggested as an alternative one, aimed at understanding evolution of mind under the evergrowing informational pressure nowadays, and thus the project on interdisciplinary investigating the cognition potential of ignoring and its further social-cultural impact.

Actors of communication face the problem of “decoding adequacy” while standing against dissolving in the chains of random informational conditions transformations. This results in several aspects of ignoring: ignoring similarities and on the basis of similarities, ignoring differences and on the basis of differences. It serves both as a personal self-defense mechanism in the informational hypertension and as the means for interpersonal, cross-cultural and interstate communication emerging in the overloaded informational space. The means can be either destructive or constructive due to the labels and mythologemes, as well as due to successful or less successful overcoming of the traps and obstacles in the process of building common communicative space.

For instance, destructive ignoring is the result of omitting the relevant information. It points out the distortions between different levels of abstractions. It can be connected with the labels and mythologemes reflecting some term or aspect of traditional social-cultural importance. For example, ignoring of facts is closely connected with the label “Everything should be proved” and the mythologeme: “Need for evidence”, thus forming intentional gaps and possibly leading to mass intentional shift as that resulting from propaganda.

The significance of the investigation is two-way one as it is aimed at altering the approach focus from coding to ignoring in viewing cognition through the intentional shift resulting from the excess informational pressure; and the second perspective is to regard ignoring mechanisms and their faltering during evaluation of social reality. This

study may reveal the methods of counteracting hybrid war, in addition to its academic research value.

Under the pressure of information, a person is transformed into *Subiectum Neglegens*, multidimensional specifics of which is in time-binding and correlating form, meaning and intention in the informational flow. It serves both as a personal self-defence mechanism in the informational hypertension and as a new communicative means. These are the means that can be either destructive or constructive due to the labels and mythologemes, as well as due to successful or less successful overcoming of the traps and obstacles in the process of building common communicative space.

The means having been considered, there emerges question on the common points between the problems of responsibility and ignoring. The problem can be formulated as following: Can Cain problem, outlined by E. Levinas (“I am not my brother’s keeper”) be resolved in the context of overcoming ignoring?

And in this perspective, understanding of cross-cultural communication as an exchange of social-cultural information between the actor and the recipient forms the basis of symmetrical concept containing two main models: “I-and-the-Other” and “I-and-the-Alien” (positive or neutral relations versus strained and suspicious ones). They differ in the measure of interdependence and responsibility of the subjects mentioned but nevertheless the models show the instrumental approach towards the phenomenon of intercultural communication. In this context it equals the adaptation to the common social-cultural space: decoding and assimilating the given information while trying to offer some codes specific for the society.

E. Levinas gives the construct of the relations between the subjects as those separated not only ontologically but by means of the Third that differs entirely from the Other and the Alien. The Face of the Third in terms of total responsibility results in breaking the locked and limited space of symmetrical intercultural exchange making it impossible for the actors of the communication to assimilate and ignore the impact of their intentions and common decisions on the subjects beyond the concrete communicative situation, space and time, thus overcoming the pressure of totality.

The mythologemes of Unity, Alien, Victim, Ideal Order are those forming the self-image of both the actor and the recipient with further reference to We-group or Other-group on the basis of the stereotypes. Demythologization may lead to Otherness shift when an Alien can be regarded in terms of communicative responsibility involving the Third as the measure for both actions and absence of the latter. It is still possible to be irresponsible of someone unknown and thus potentially dangerous due to the fragments absorbed from the informationally overloaded felt-like communicative space of modern mass-media. But the category of Alien shifts greatly owing to the slightest intention of knowing the context of the suggested fragments through an attempt of critical thinking.

This way Otherness becomes the categorical space of personal choice as adding or ignoring the mythologemes about the other actors in the private screen of knowledge forms the extent of responsibility possible for widening the scope of We-group without having to skip the communicative needs and intentions important for the actor self-loaded with the responsibility mentioned.

References:

1. Bauman, Z. (2000). Am I my brother’s keeper? *European Journal of Social Work*, 3(1), P. 5-11.

2. Face to face with Levinas. (1986). Edited by Richard A. Cohen. New York: State University of New York Press.
3. Лях В.В. Ціннісні орієнтації інформаційного суспільства: дух свободи і креативності // Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства, 2013. С. 40-59.
4. Taylor, Ch. (1991). Malaise of Modernity. Toronto: House of Anansi Press.
5. The Levinas Reader (1989). Edited by Sean Hand, Oxford: Basil Blackwell Ltd.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІРТУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Ключові слова: комунікація, віртуальна реальність, віртуальна комунікація, інформаційні технології.

Теорії нелінійності і віртуальності здійснюють вирішальний вплив на різні галузі науки і на численні прикладні питання. На даний момент ми спостерігаємо інтенсивні і глибокі зміни в середині віртуальної реальності, які пов'язані з появою комп'ютерів і процесом математизації знань, який постійно прискорюється в час науково-технічного прогресу. З появою нових інформаційних технологій змінилось наше уявлення не тільки про збереження та передачу великого об'єму інформації, а й про спілкування за допомогою комп'ютера як особливого типу комунікації, а саме віртуальної комунікації.

Досліджуючи термін «комунікація» ми спостерігаємо різну його інтерпретацію не тільки в залежності від галузі розглядаємої науки, а й у визначенні даного терміну. Наприклад, у психології Б. Д. Паригін розглядає спілкування як комунікацію, та підкреслюючи багатозначність смислових значень поняття комунікації пише «як комунікативний процес спілкування може розглядатися в тій мірі, в якій воно характеризує психологічний контакт, зв'язок, повідомлення взаємодіючих індивідів. При цьому сенс, вкладений у феномен психологічного контакту і зв'язку, який встановлюється між індивідами в ситуації спілкування, може коливатися в широкому діапазоні, від констатації факту простого сприйняття людьми один одного або їх взаємної передачі від одного до іншого утилітарної інформації до самих великих глибин взаємного розташування і взаєморозуміння» [5, с. 244]. Іншими словами, комунікація в першу чергу це психологічний контакт(включаючи емоційний вплив), зв'язок, повідомлення взаємодіючих індивідів, і тільки потім як обмін інформацією (розуміння смислу інформації). Тому, для визначення терміну «комунікації» необхідно враховувати її складові такі як, учасників та цілі, способи, середовище спілкування. Сам же цей термін буде означати соціальну взаємодію комунікантів за допомогою обміну повідомленнями та способу самої передачі, їх впливу один на одного за допомогою думок та відчуттів, а також саме мовне спілкування. Н. Луман зазначає, що «комунікація є абсолютно самостійний, автономний, самореферентно-закритий процес здійснення активів відбору, що ніколи не втрачають характеру активів відбору. Вона є процес безперервної зміни форми смислових матеріалів, перетворення свободи у свободу в змінній обумовленості» [3, С. 207].

На сучасному етапі розвитку суспільства доцільно порівнювати його з системою віртуальних комунікацій. Під віртуальною комунікацією ми будемо розуміти комунікацію створену за допомогою комп'ютера з використанням якого створюється особлива модель реальності, яка дозволяє взаємодіяти суб'єктам як з реальними

об'єктами, так із уявними. Комунікації з таким змістом надають нової форми – електронної. Але це не означає, що на зміну соціальної реальності приходить віртуальна. Відбувається розширення і урізноманітнення соціального простору.

Характеризуючи віртуальні комунікації необхідно відмітити, що Інтернет надає таким комунікаціям нових можливостей, за допомогою яких людство збільшило простір своїх можливостей та в той же час для їх реалізації. Поява мережі Інтернет надала нових можливостей спілкування між людьми різних країн та континентів. Розвиток комунікації дозволяє розширити якість спілкування між людьми, успіхом якого є взаєморозуміння. «Комунікація в мережі відбувається на засадах гіпертекстуальності, яка в найкращий спосіб відповідає прагненню людини до анонітного, неформального, спонтанно-творчого, інтерактивного спілкування. Наслідком такої комунікації є відкриті, незавершені, різноманітні тексти, що містять різноманітні за походженням і способом репрезентації семантичні одиниці» [1, с. 350].

Сучасне виробництво неможна уявити без використання комп'ютерної техніки. С. Соєр, Х. Розен використовують терміни інформаційні та комунікаційні технології при вивченні гуманітарних технологій, і наголошують на визначній ролі Інтернету, що за останні 30 років збільшилась «від мережі, що об'єднувала чотири американські університети й дослідницькі лабораторії до глобальної комунікаційної інфраструктури. Еволюція ролі та зростання важливості Інтернету, електронної комерції, цифрових бібліотек, комп'ютерної залежної дистанційної освіти є прикладами інформатизації та комп'ютеризації суспільства» [9, с. 89].

За привілеями нової комунікації приховуються негативні сторони таких нововведень віртуального буття де поряд із новими можливостями втрачається духовна наповненість людини. На думку І. А. Старостіна, «конкретні зв'язки однієї людини втратили справжнє людське наповнення, зникла довіра, розуміння, ... разом з тим, індивіди сприймають... один одного відповідно до наявності (відсутності) критеріїв корисності і потреби» [8, с. 165].

З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій особливого значення набула проблема соціального. У зв'язку з впливом глобальних інформаційних та телекомунікаційних технологій на природу соціального, необхідно визнати появу нової соціальної реальності. Так, Г. Г. Почепцов підкреслює, що «сучасні парадигмальні комуникативні стратегії, основані на активному символічному використанні інформаційних і телекомунікаційних технологій, поєднують інструментальні і функціональні комунікаційні дії, забезпечують новий тип спілкування людини, культури, соціуму, а саме: віртуальність, інтерактивність, гіпертекстуальність, глобальність, креативність, анонімність, мозаїчність» [7, с. 35].

Розглядаючи віртуальний простір не можна не зупинитись на проблемі взаємовідношення людини і суспільства. Коли людина знаходиться в мережі Інтернет, її спілкування, на відміну від звичайного соціуму, перетворюється в більшій мірі на однібічне спілкування, людина по суті виступає простим спостерігачем, ведучи діалог, в більшості випадків, сама з собою. Результатом такої мережної комунікації будуть віртуальні образи, побудовані людиною на основі власних переживань та уяви, тобто людина надає інформації істинного значення за допомогою органів слуху, зору на свій розсуд, де за обмеженістю в живому діалозі вона втрачає об'єктивне бачення того чи іншого питання. Як влучно пише В. В. Міронов «різко розширюючи здатність

і можливість спілкування між культурами, новітні засоби комунікації одночасно породжують цілий спектр комунікативно-психологічних проблем і передусім проблему адаптації до них людини. Змінюється якість інформації, яка передається не лише на рівні понять, що вимагає її внутрішньої смислової обробки, але і на рівні образів. Інформація стає зовні доступнішою, легко сприймається. Це різко збільшує швидкість її обробки і накопичення. Проте одночасно це приводить і до небачених раніше можливостей трансформації її змісту, аж до повного спотворення при збереженні видимості об'єктивності» [4, с. 29].

Активне входження новітніх інформаційних технологій та глобальної мережі Інтернет в життя суспільства вплинули на процеси віртуалізації, розширивши їхню дію на майже всі сфери суспільного життя. Під впливом даних новітніх технологій суспільство зазнає значних змін. Цікаву думку з цього приводу висловили Т. М. Кармадонова та О. М. Рубанець. Характеризуючи процес соціалізації Net-покоління у віртуальному просторі, вони висловлюють думку про те, що «віртуальний простір є деякою проекцією життя в соціальну мережу, в якій особа занурюється в ментальний світ. У свою чергу, соціалізація у віртуальному просторі припускає використання особою Інтернет – джерела – комп'ютера або смартфона. На сьогодні майже кожен студент є володарем смартфона (телефон з виходом в Інтернет). Не даремно, сучасну молодь на заході в наукових дослідженнях називають Net- поколінням або іншими словами – поколінням, що живе в Інтернеті. Це покоління людей, що народилися приблизно між ранніми дев'яностими та середніми двохтисячними» [2, с. 218].

Сучасне суспільство не зупиняється на здобутках минулого. Хоча на перший погляд здається, що мало чим можна здивувати сучасну людину. Але навіть увірвавшись в космічні простори та морські глибини, людство не припиняє здійснювати нові відкриття. Гадаємо, що це неможливо було б здійснити без творчих особистостей, діяльність яких приваблює своєю новизною особливо якщо ця новизна відповідає потребам даного часу. Саме комунікація є однією із основ фундаменту для створення новоутворень в соціальному світі. Як слушно зазначає О. Пічугіна, «сучасна комунікативна реальність сьогодні переживає процес трансформації завдяки появі нових медійних каналів – соціальних медіа або соціальних мереж. Завдяки своїм унікальним функціям і властивостям соціальні мережі формують систему масових соціальних комунікацій, в основі яких лежить саме соціальність каналу комунікації й контенту» [6, с. 268].

Отже, віртуальна комунікація існує паралельно соціальній комунікації та відкриває для людини нові можливості віртуальної реальності створеної за допомогою комп'ютера. Дослідження комп'ютерних віртуальних технологій може допомогти в реалізації варіантів подій які ще не відбулися. На нашу думку, технологія віртуальної реальності є однією з можливостей відшукування раціональних рішень.

Література

1. Іщук С. М. Особливості мови інтернет-комунікацій / С. М. Іщук // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки. / Гол.ред. В. С. Пазенок. – К.: КУТЕП, 2011. – Випуск 10. – С. 338–352.
2. Кармадонова Т. М., Рубанець О. М. Кіберсоціалізація Net-покоління у віртуальному просторі / Т. М. Кармадонова, О. М. Рубанець // Гілея: науковий вісник.

Збірник наукових праць / Гол.ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2013. – Випуск 79 (№12). – С. 217-221.

3. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / Н. Луман ; пер. с нем. И. Д. Газиева. – СПб.: Наука, 2007. – 644 с.
4. Миронов В. В. Коммуникационное пространство как фактор трансформации современной культуры и философии / В. В. Миронов // Вопросы философии. – 2006. – №2. – С. 27 – 43.
5. Парыгин Б. Д. Социальная психология. Проблемы методологии, теории и истории. / Б. Д. Парыгин. – Санкт-Петербург: СПбГУП, 1999. – 592с.
6. Пичугина О. А. Трансформация массовой коммуникативной реальности в эпоху социальных медиа / О. А. Пичугина // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. – 2013. – № 1. – С.268–276.
7. Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии двадцатого века / Г. Г. Почепцов. – М.: Реал-бук; К. Ваклер, 2000. – 352 с.
8. Старостин И. А. Кризис социальной идентичности: социально-философский анализ // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2011. – № 4 (10). – Ч. I. – С. 164–166.
9. Sawyer S.Social Informatics in the Infor mation Sciences: Current Activities and Emerging Directions / S. Sawyer, H. Rosenbaum // Informing Science. 2000. — Vol. 3. — № 2. — P. 89—95.

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Автор проанализировал суть гражданского образования, которое должно воспитывать человека – гражданина и воздействует на становление гражданского общества Украины. Раскрывает роль активной и образованной личности, которая является фундаментальным началом глобального процесса демократизации.

Процеси демократизації, трансформації та глобалізації, що розгорнулися в світі та в Україні, потребують нових форм політичної організації, яка забезпечувала б умови для розкриття творчих можливостей людини, що реально здійснити лише у вільному демократичному суспільстві.

Україна вже впродовж тривалого часу переживає суперечні й складні трансформаційні процеси. Основним головним інструментом становлення демократії залишається людина-громадянин.

Розвиток суспільства набуває людиноцентристської орієнтації: індивідуальний розвиток людини, особистості за таких умов є, з одного боку, основним показником прогресу, а з іншого – головною передумовою подальшого розвитку суспільства. Освіта повинна набувати інноваційного характеру, звідси – необхідність формувати особистість, здатну до сприйняття динамічного розвитку[1].

Сучасне громадянське суспільство неможливе без високоінтелектуальної і глибоко духовної людини – громадянина своєї держави. Формуванню саме такої особистості сприяє громадянська освіта.

«Громадянське суспільство, – зазначав Гегель, – є диференціація, яка постає поміж сім'єю та державою, хоча розвиток громадянського суспільства починається пізніше ніж розвиток держави [3].

За думкою С.Рябова «громадянське суспільство не можна будувати, воно є продуктом спонтанного життя, сукупністю індивідуальних життів; воно є альтернативною державі як формальному адмініструванню, Громадянське суспільство існує в будь-якій державі, оскільки в кожній людині є індивідуальне життя, яке вона буде, керуючись власним вибором, прагненням [6].

Сутність громадянського суспільства полягає передусім у забезпеченні прав людини, але водночас це є однією із складових громадянської освіти.

Громадянська освіта – це освіта, спрямована на формування знань, умінь, навичок і громадянських компетентностей, потрібних для життя в демократичній державі.

Громадянська освіта є важливою складовою становлення демократичної держави й громадянського суспільства в Україні, що передбачає істотну трансформацію світоглядних орієнтацій та самосвідомості людей. Тому вона поступово стає

невід'ємним компонентом навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі. Громадянська освіта має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства й розвитку демократичної культури. Громадяни мають вчитися бути вільними, незалежними і творчими, критично мислити, знати свої права й обов'язки, вміти працювати в колективі, вести діалог та переговори [2].

Відповідно до Резолюції міністрів освіти держав – членів Ради Європи громадянська освіта ґрунтується на процесуальному та багатовимірному підході до громадянства, що передбачає такі виміри:

- політичний – участь у процесі прийняття рішень та використання політичної влади;
- правовий вимір – знання та використання прав громадянина та дотримання його обов'язків;
- культурний – повага до історії і культури інших народів, внесок у розбудову мирних міжнаціональних відносин;
- соціальний та економічний – боротьба з бідністю та відчуженням, пошук нових форм праці і зміцнення громади, виявлення економічних чинників розвитку демократичного суспільства;
- європейський – розуміння єдності та багатоманітності європейської культури, навчання жити в європейському контексті;
- глобальний – усвідомлення та сприйняття глобальної солідарності.

Отже, громадянська освіта є складною динамічною системою, що поєднує в собі громадянські знання, на основі яких формуються уявлення про форми та способи функціонування громадянина в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному полі демократичної держави.

В реальному суспільному житті громадянське суспільство та правова держава є взаємозв'язаними інструментами, функціонування яких забезпечується верховенством закону, що надійно гарантує та захищає права і свободи громадян [5]. Але зазначимо, що для досягнення такої гармонії, особливе місце належить школі, адже саме тут людина отримує перші громадянські знання й громадянський досвід. Саме її належить право виховання демократичного громадянина.

Громадянська освіта – це навчання учнів, педагогів, громади способу життя в умовах сучасної держави, дотримуватись її законів і не дозволяти порушувати її права. Враховуючи необхідність використання всіх факторів впливу на формування громадянськості учнівської молоді в умовах загальноосвітнього навчального закладу (можливості змісту навчальних предметів, демократичних стосунків на рівні вчитель – учень, адміністрація – вчитель, діяльність учнівського самоврядування та ін.), виникає потреба громадянської освіти всіх педагогічних працівників.

Намагання України зайняти достойне місце у сім'ї цивілізованих європейських країн, ставить перед нею завдання формування нових суспільних відносин, що ґрунтуються на загальнолюдських цінностях і пріоритетах. Важливе місце серед них займають гуманізм, толерантність, демократизм, визнання життя і гідності людини як найвищої цінності. Водночас, розвиток індивідуальної та суспільної свідомості невід'ємний від виховання почуття національної гідності та патріотизму[4].

Суспільство не може зводитися лише до держави або певної сукупності людей. Це складна система соціальних, економічних, політичних ті інших відносин, яка

може розглядатися у багатьох контекстах: історичному, просторовому, цивілізаційному, структурному, функціональному і, що особливо важливо, – в культурному. Історія становлення взаємовідносин громадянина і суспільства не може бути зрозумілою поза культурою, тобто поза людським змістом соціальності.

Створення соціокультурного простору, який би відповідав новим умовам, неможливе без внесення відповідних коректив у систему вищої освіти, зокрема її подальше спрямування в бік гуманізації та демократизації.

Глобальний процес демократизації, який є однією з рис суспільно – політичного життя світового співтовариства, передбачає формування людини, спроможної розкрити свій потенціал; людини, для якої демократія є природним середовищем задоволення особистих та суспільних інтересів, яка сповідує максимум „вільна людина – розвинене громадянське суспільство – сильна держава”.

Саме за демократії розвивається громадянське суспільство – сфера самовиявлення вільних індивідів та їх добровільно сформованих асоціацій, для якої властиві горизонтальні, не санкціоновані державою зв'язки між громадянами, що мають справді колективний характер. Сучасна демократія вимагає від особи не лише політичної активності, а й усвідомлення нею власної ролі і значення в житті суспільства, а також поведінкової діяльності у відповідності до власних переконань і цінностей.

Сучасний світ вимагає від особи політичної активної та усвідомлення своєї ролі і значення в житті суспільства, а також дій відповідно до власних переконань і цінностей.

Отже, саме освічене громадянство із розвинутим почуттям власної гідності, яке знає свої права та обов'язки і вміє їх дотримуватися є фундаментальною засадою встановлення демократичного й заможного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Громадянин – Держава – Громадянське виховання. Антологія / Упорядник М.П. Рагозін і О.В. Сухомлинська. – Донецьк: Донбас, 2004. – 262 с.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Інформаційний збірник МОН України. – 2000. – №22.
3. Куно Фишер. История новой философии.т. VIII. Гегель. Его жизнь, сочинения и учение. –М.-Л. ГСЄИ, 1999.
4. Пометун О., Ремех Т., Ламах Е. Кроки до демократії: Уроки громадянської освіти / За ред. О.І. Пометун. – К.: АПН, 2009. – 128 с.
5. Рагозін М. Громадянське виховання: методологія і організація у світлі Європейського досвіду // Шлях освіти. – 2005. – №4.
6. Рябов С. Громадянська освіта і її роль у демократизації українського суспільства // Директор школи. – 2000. – №45.

Несправа М. В.
здобувач кафедри філософії
Дніпропетровського
Національного Університету

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИРОДУ ЛЮДИНИ ЗА А.БАДЬЮ

Анотація. У статті розглядаються проблеми природи людини. Підкреслюється важливість етичних поглядів А.Бадью. Особливу увагу приділено актуальним проблемам характеристики життєдіяльності та вчинків людини. Здійснено аналіз поведінки людини з погляду постмодерної етики, характеристики категорій добра і зла. А.Бадью доводить, що зло може набувати різних форм (зради, терору, катастрофи). Його концепція дозволяє охарактеризувати сучасний стан глобалізованого суспільства, визначити реалії життя: «насильство», «агресію», «облуду» тощо. Довести, що вчинки які ототожнюють з категорією зла є інструментами, з допомогою яких індивіди досягають мети.

Ключові слова: етика, людина, зло, опір злу.

Abstract. In the article the problems of human nature. Underline the importance of ethical views of A. Badiou. Special attention is paid to actual problems of the characteristics of life and human behavior. The analysis of human behavior from the point of view of postmodern ethics, the characteristics of the categories of good and evil. A. Badiou proves that evil can take different forms (betrayal, terror, disaster). Its concept allows to describe the current state of a globalized society, to determine the realities of life: «violence», «aggression», «a sham» and the like. To prove that actions which are identified with the category of evil are tools by which individuals reach the goal.

Key words: ethics, human, evil, resistance to evil.

Вчинки людини з агресивною поведінкою є предметом дослідження різних наукових галузей. Пояснення вчинків людини, здається можливим лише із залученням синтезу знань з галузі філософії, антропології, історії, психології тощо. Ця міждисциплінарність не завжди є продуктивною. Бо використання апарату природничих та суспільно-гуманітаних наук призводить вченого до постановки проблеми таким чином, що зло, агресія, насильство є сутнісною характеристикою людського життя.

Тоді передбачається, що зло, агресія, насильство є рисою поведінки людини, що вибирає певний спосіб життя. За своєю суттю це актуальне питання про доброї чи злої природи людини пов'язане з етикою та моральною оцінкою вчинків індивіда. Така постановка проблеми, дозволяє досягти певних результатів в галузі моральної оцінки того чи іншого акту, чи вчинку індивіда в той же самий час ускладнюючи інтерпретацію феноменів життєдіяльності, зокрема аналізуючи особливості політичного, соціального життя та зла, агресії, насильства тощо, коли і кат, і жертва є складниками соціальної реальності.

Спроба надати злу, агресії, насильству сутнісний статус і закріпити його за людською природою (біологічної або соціальною) випускає з уваги філософів питання про односторонність вчинків. Констатуємо відсутність аналізу вчинку за причинно-

наслідковим зв'язком, при якому така агресія, чи насильницький акт є природним продовженням певних соціальних або біологічних умов, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

У праці «Етика. Есе про розуміння зла» А. Бадью наголошує, що зло існує, але не в тваринному вимірі людського, а як суб'єктивна категорія; до нього, як і до безсмертя, майже рукою подати. Категорія «природи» використовується філософами часто в моральному значенні, відсилаючи до уявлень про категорії добра і зла. Така філософська позиція пов'язана з ідеями есенціалізму, бо надає категоріям зла, насильству, агресії сутнісний характер, описує сутнісну характеристику індивідуального чи суспільного життя. Такий тип дослідження дозволяє визначити своєрідність вчинку чи акту, який часто зводиться до метафізичної проблеми гарного і поганого в людині (у суспільстві). Таке звернення до класичної дихотомії шкодить адекватній інтерпретації, створюючи ситуацію непереборної амбівалентності.

Щоби вірно потрактувати реалії життя, прояви зла, насильства агресії, варто звернутися до ідей сучасного французького філософа А. Бадью. Він вважає що не буває лише радикального, стовідсоткового зла. У нього три імені. Зло може набувати різних форм, наприклад зради, терору, або катастрофи. Зрада – це позбавлення істини – за слабкості чи під тиском обставин. Терор – це наслідок симулякрів, коли замість порожнечі в ситуації бачать наповненість, прикладом є Німеччина у 1933му. Катастрофа – це ідентифікація істини з тотальною владою, насильницьке поширення істини прикладом є політика Сталіна в СРСР [1].

Моральне засудження зла, яке імпліцитно пов'язують з поняттями «насильство», «агресія», «терор», «катастрофа», «зрада», «облуда» у повсякденній мові, змушує багатьох авторів проявляти красномовність, доводячи те, що вони фіксують феномен «зла», який не має нічого спільного з тим, що називають «насильство», «агресія», «терор», «катастрофа», «зрада», «облуда» їх ідейні суперники.

Характерним для мислителів цього напрямку є орієнтація на пошук джерел «насильства», «агресії», «терору», «катастрофи», «зради», «облуди», що обумовлює характер вчинків, для їх визначення як морально прийняттого чи неприйняттого. Наприклад категорія “терор”: 1) найгостріша форма боротьби проти політичних і класових супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення; 2) надмірна жорстокість до будь-кого; залякування [2, 1445].

Сучасний терор має прояви саме у системі використання насильства певними формуваннями для досягнення відповідної мети, як правило, політичної. Відбувається це за рахунок примусу державних органів, міжнародних і національних організацій, державних і громадських діячів, окремих громадян або їх груп до здійснення тих чи інших дій на користь терористів, з метою запобігання реалізації погроз. Самі ж залякування можуть адресуватися конкретним особам (як правило, державним діячам) або населенню загалі, спрямовуватися на об'єкти життєзабезпечення суспільства, джерела підвищеної небезпеки, навколишнє середовища. Отже, сучасний тероризм (тероризм початку ХХІ ст.) є наслідком деконструктивних елементів глобалізації. Дотичними до нього є процеси та явища, що характеризуються використанням збройного насильства, в ході яких застосовуються прийоми та засоби, подібні до тих, що використовують терористи.

Це свідчить що категорія «зло» не може розглядатися з точки зору біології або моралі в якості невід'ємної риси того чи іншого соціального ладу або людського організму. Такий підхід призводить до ускладнення потрактування у межах етики волі людини. Актуалізує постановку питання про відповідальність учасників акту, чи вчинку, а також про їх взаємний впливі один на одного.

Х. Арендт аналізуючи вчинки, відрізняє від влади «міць» (Strenght), «сили» (Force), «авторитет» (Authority), «насильство» (Violence). Останнє «виступає для Арендт як обмеження свободи волі політичних суб'єктів, як придушення фізичних і духовних можливостей учасників політичного процесу. З різноманіття засобів політичної діяльності насильство є найбільш небажаних для суспільства». У своїй праці Ханна Арендт спробувала описати «інструментальний характер» зла і насильства[4, 46]. Це те, що описано в лівих теоріях, коли, диктатура пролетаріату, заснована на насильстві, оголошується формою влади в тому чи іншому суспільстві. Радикальною формою узурпації насильством влади є панування терору.

Багато мислителів пов'язували наявність категорії зла з державним устроєм, політичною системою, юридичними процедурами що підтримують порядок тощо.

Певні вчинки що ототожнюють з категорією зла є інструментами, з допомогою яких індивіди досягають певних цілей. Можливо дійти висновку, що існують особливі групи людей, які отримують переваги від функціонування соціальних інститутів. Люди що перебуває на вершині соціальної ієрархії: намагаються зробити так, щоб інші люди визнали правомірними їх вчинки. Сьогодні формується така систему, при якій критика і заперечення зла, щодня того, що відбувається в межах соціальної взаємодії, зміцнювали репресивність самої системи, посилювали б можливі появи в ньому відкритих насильницьких, агресивних актів. Співзвучними ідеям А.Бадью є міркування С. Жижека, який описує картину нашого існування, при якому насильство не можливо викоринити, бо воно є невід'ємною частиною самої системи, що детермінує і спотворює будь-які вчинки, спрямовані на її подолання: «Коли ми усвідомлюємо певний акт як насильницький, ми оцінюємо його з допомогою передбачуваного зразка, тобто того, що ми вважаємо «нормальним» ненасильницьким діями»[3, 55]. Насильство – це не пряма характеристика певних дій та вчинків. Одні й ті ж вчинки можуть вважатися насильницьким і ненасильницьким в залежності від контексту, чи пануючої влади. Іноді ввічлива протокольна посмішка дипломата може бути більшим насильством, ніж агресивна хуліганська витівка.

«Добро є Добром лише до тих пір, поки не домагається зробити світ досконалим. Його єдине буття полягає в настанні в конкретній ситуації якоїсь єдиної істини. Таким чином потрібно, щоб істина була також і безсиллям» »[1, 120]. «...Зло полягає в тому, щоб в умовах деякої істини прагнути за будь-яку ціну змусити найменування неіменуюемого. Саме такий принцип катастрофи»[1, 122].

Тому сьогодні Добро може трактуватися як загально значимий феномен відповідно до категорії Зла, і тому не може бути проявом доброї волі, бо воля активізується щодо ситуативного-розуміння добра. Зло ж відповідно до критеріїв сучасної етики визначається для всіх однаково, і пов'язується з конкретними вчинками агресивної людини. Ті, хто підпадають під загальне уявлення про Зло, репресуються [1, 56]. Така етика відтворює ставлення до людини як до прагне до смерті, а не живе тут-і-зараз в ситуації її подолання – власного безсмертя. Смерть – доля людського роду,

безсмертя – окремої людини, також як прагнення до щастя – доля натовпу, життя в істині – індивідуальності [1, 57]. Тому за А. Бадью релігія – є абстрактною сублимацією взаємин між конкретними істинами (універсальність, на які здатний індивід) і їх запереченням. «Бог» – це абстрактне назва Блага, а гріхи – це абстрактні назви Зла, які є запереченням Блага. Тому люди сьогодні мають бути відповідальними, вони здатні як стати суб'єктами істини, так і відмовитися від них, зрадивши це становлення. Тому за будь-яким проявом зла, яке приковує до себе нашу увагу, стоїть певна логіка розвитку системи, соціальної структури.

За А. Бадью, мораль в культурі більше асоціюється із заборонами, якими кодується Зло; її основна функція є боротьба зі Злом. Але мораль має не стільки боротися зі Злом на це націлена вся система права), скільки бути стурбованою добрими вчинками та бажанням Добра.

Зло ж сучасною етикою визначається для всіх однаково, воно пов'язується з конкретними за змістом вчинків. Ті, хто підпадають під загальне уявлення про Зло, знищуються або репресуються. Але якщо подивитися на мораль як поле індивідуального відгуку на Іншого, то Зло неодмінно буде визначається через Добро. Причому, саме ж Добро в цій моделі – завжди ситуативно-індивідуально, а, значить і Зло визначається через добро. Тут, Зло не є добром, відсутність Добра, яке не можна описати змістовно, але лише функціонально (формування людяності в людині, безсмертного в душі людини).

Добро не трактується як боротьба зі Злом, але як Добрі вчинки. Останнє є умовою наявності Зла: воно має місце лише тому, що добро діє, має місце бути, але бути так, що воно саме нівелюється. Зло – і недолік Добра (зрада і личина, агресія та насильство), і його надлишок (катастрофа із-за його безмежної уніфікації, неввічливість індивідуального характеру його буття).

Таким чином, на соціальному рівні Добро визначається через Зло, воно – не зло, воно є боротьбою зі злом; хоча, якщо поміркувати, то боротьба зі злом і добром не є тотожними, бо не всякий добрий намір, чи вчинок спрямовано на такий же результат. Сьогодні Добро трактується суспільнозначими тільки щодо Зла, і тому викликати прояв волі індивіда, але воля активізується лише щодо ситуативного розуміння добра.

Література

1. Бадью Ален Этика: очерк о сознании Зла. СПб.: Machina, 2006.- С. 54-129
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад і гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ – Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
3. Жижек С. О насилии / Славој Жижек / Пер. с англ. А. Смирнова и Е. Ляминой. – М.: Европа, 2010. – 182 с.
4. Arendt H. On violence. New York: A Harvest Book Harcourt.– Inc., 1970. – P. 46.

ВИННІ БОЧКИ, ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ГОТЕЛЮ ЗАСІБ РОЗМІЩЕННЯ

Вступ Винний туризм один з найпопулярніших трендів в туристичному бізнесі. В зв'язку з швидким поширенням цього виду туризму з'явилася велика кількість готелів та ресторанів з винною тематикою.

В Нідерландах розпочав функціонування готель номери якого розмішені у винних бочках. Готель у винній бочці – цікава та неординарна ідея в індустрії гостинності. Першопочатківцем проживання в бочці був філософ Діоген, він вважав, що усамітнення це – шлях до досягнення високого. Отже, можливість унікального абстрагування від світу відтепер можна подарувати туристам.

Готельний бізнес в останні десять років розвивався двома шляхами: збільшенням спектру додаткових послуг, що охоплюють всі можливі сфери людського життя, створенням індивідуальної унікальної послуги готелю, що до надання унікальної послуги готелем, то воно може бути представлено через пропонування людині можливості проживання в унікальній дизайнерській конструкції.

Проживання у винній бочці для гостя саме по собі вже являється атракцією. З сучасними технологіями в середині конструкції бочки може бути проведено електропостачання, опалення, wi-fi. Нічліг в бочці можна зробити комфортним і незабутнім.

Методи дослідження: в процесі дослідження аналізувалися можливості відкриття засобу розміщення у винній бочці на території України.

Результати дослідження: відкриття засобу розміщення у винній бочці є доцільним на території України. Для заснування даного засобу розміщення потрібно проаналізувати, під який саме винний маршрут Україною доцільно створювати готель. Відкриття засобу розміщення у винній бочці актуальне в Україні в областях де розвинуто виноробство: Одеська, Закарпатська, Миколаївська, Херсонська. Слід встановлювати новий готель у винній бочці біля такого заводу поряд з яким немає засобу розміщення. Наприклад, біля виноробні «Шабо» (Одеська область, село Шабо) немає жодного засобу розміщення, тому раціонально встановлювати засіб розміщення у винній бочці на території підприємства, серед виноградників. Оскільки розміщення в бочці – це нове для України явище, то для того щоб правильно встановити ціну за номер було проведено соціологічне опитування згідно з яким встановлено, що ціна за добу проведена в бочці має бути в діапазоні 500-1000грн. Для того щоб встановити винні бочки потрібно замовити їх в Європі, найкраще у Франції. Дані бочки за об'ємом мають сягати 14 000л, доцільно обирати ті ємності, що вже використовувалися в процесі виготовлення вин: для зберігання молодого вина. Основною неординарною перевагою винних бочок є те що в них лишається аромат напою, під час перебування в середині конструкції людина оздоровлюється морально і фізично

Висновок: Інноваційний засіб розміщення – винна бочка це актуальна на даний час в Україні бізнес-ідея, бо вона охоплює ту нішу, яка ще не зайнята в нашій

країні. Слід відмітити, що організація засобу розміщення у винній бочці буде запозиченою з закордону, вже перевірено успішною ідеєю. Саме успішний досвід іншої країни надихає на створення у власній прибуткового готельного підприємства. Позитивним моментом є те, що для створення засобу розміщення у винній бочці інвесторів знайти легше, ніж для створення класичного засобу розміщення, цікаві інновації активно привертають увагу іноземних інвесторів.

Література:

1. Туристичний портал.[Електронний ресурс]: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.mirkrasiv.ru/articles/-de-vrouwe-van-stavoren-otel-v-vinoi-bochke.html>

